

Evert Baudou

Renbetesprocessen i Härjedalen

Kompletteringar

Jag önskar lämna några kompletterande uppgifter till mitt tidigare inlämnade material. Till en del beror kompletteringarna på att forskningen inom olika delar av Mellannorrlands och Övre Norrlands äldre kulturhistoria nu går så snabbt att det kan vara svårt att ständigt ha aktuella uppgifter. Eftersom den arkeologiska forskningen först under de senaste två decennierna intensifierat arbetet med Norrlands förhistoria och antalet forskare har ökat kraftigt under de senaste tio åren, så betyder varje ny fältsäsong ny kunskap som ibland kan vara ytterst betydelsefull även utanför den enskilda undersökningen. Detsamma gäller de paleoekologiska undersökningarna som hittills varit få i Mellannorrland och Dalarna men som nu ökar i antal. Ofta dröjer publikationerna, men genom symposier som berör Norrland eller Mittnorden och genom de ständiga diskussionerna inom och mellan institutionerna vid Umeå universitet sprids kunskapen långt innan resultaten är publicerade. Detta innebär naturligtvis en svårighet då resultaten skall bedömas. Men å andra sidan kan man inte heller helt bortse från att en del nyheter kan vara så viktiga att de innebär alternativ eller väsentliga kompletteringar till tidigare publicerade tolkningar. Så långt det är möjligt lägger jag därför även fram några uppgifter som ännu inte är slutgiltigt publicerade.

Redan tidigare (940517) har jag nämnt Anders Hanssons uppsats "Jämtländska fjällgravar" i Fornvännen 1994 (bilaga 1). Han redogör för nyfunna gravar med nordiska gravgåvor, bl.a. vikingatidssvård, som är påträffade i fjällterrängen långt från tidigare kända fynd och bebyggelse. Gravarna var praktiskt taget omöjliga att finna om inte slumpen gjort att de upptäcktes. Hansson tolkar gravarna på följande sätt:

"Min tolkning av detta är att dessa jägare ej haft behov av att utåt signalera den gravlagdes sociala status eller att genom gravens yttre form markera revir eller markanspråk. Det väsentliga har varit att den döde fått en, religiöst/socialt sett, korrekt begravning. I detta fall betyder det kremering med gravgåvor samt en nödtorftig övertäckning av bålresterna."

Gravhögar är däremot en markering vid gårdarna. Hanssons uppsats slutar med att han ser framåt mot att finna de första spåren efter jägarnas fjällbosättning. En sådan bosättning har han också funnit och håller nu på att undersöka. Vid ett föredrag i det mittnordiska symposiet i Härnösand den 10 september i år lade han fram preliminära resultat från utgrävningen av boplatslämningar vid den kända platsen Hedningagårdet i Härjedalen. Där finns lämningar av hus, fossil åker, skärvsten och en stenhägnad.

Dateringarna uppges täcka sen vikingatid till sen medeltid. Korn har odlats. Jag har fått tillåtelse att visa en tabell med resultat av bestämningarna av benfynden i två skärvstenshögar (avfallshögar). 75-80 % av den totala benmängden är bestämd. Resultatet väntas inte förändras vid kompletterande bestämningar. Det visar sig att den äldre skärvstenshögen innehåller 70 % ren och 12 % tamboskap. Den yngre skärvstenshögen innehåller 31 % ren och 41 % tamboskap. Hanssons arbetshypotes är att gravar av den nyupptäckta typen i jämtlandsfjällen hör samman med en bosättning av Hedningagårdens typ. Han karakteriserar näringsformen såsom jaktjordbruk. Gravfynden stämmer överens med norska och är typiska för nordbor.

	SKÄRV II	SKÄRV III	ANL. 1
	Antal fgt.	Antal fgt.	Antal fgt.
Ren	30	14	14
Kronhört/Ren	26	4	8
Älg	5	3	
Räddjur	5	4	2
Nyx	3	14	
Får/Gat	5	11	2
Hund	2		
Blom		1	
Härdjur	2		
Fågel	2	7	2
Flak			4
Sam:	82	58	32

Fig. 1. Benbestämningar av material från skärvstenshögar på Hedningagärdet.

Så vitt jag förstår är denna undersökning lika viktig som den vid Vivallen. Den är viktig därför att den visar på en nordisk kontinuitet över en tid som varit svår att belägga. Vivallen saknar kontinuitet till de historiska källornas tid. Men liksom Vivallen är detta bara en undersökning. Utan tvivel kommer vi inom några år att ha ännu fler uppgifter som måste värderas. Men Hedningagårdens bör redan nu ses i samband med andra nordiska fynd inom regionen. Hanssons undersökning är också viktig på så sätt att det framgår ovanligt tydligt att i en jordbruksekonomi kan jakten mycket väl spela en stor roll. Zachrisson vill gärna etniskt skilja mellan jägare och bönder, översatt till geografisk realitet skulle det betyda en etnisk skillnad mellan Mellannorrlands inland och kustlandet (och Storsjöbygden). Jag har hela tiden hävdat att detta är metodiskt fel, näringarna är inte avgörande för etnisk tillhörighet.

Förhållandet mellan kust och inland vill jag se som ett sammanhängande ekonomiskt system där många faktorer spelar in. Detta är en hypotes liksom Zachrissons,

men den håller på att underbyggas med allt fler undersökningar som går att kontrollera. För några år sedan påträffades vid fornminnesinventeringen mycket stora förekomster av järnslag vid sjöar i det inre av Medelpad. Liksom i Jämtland skulle de till stor del kunna tillhöra järnåldern. Det har jag framställt hypotetiskt redan tidigare. Under sommaren har undersökningar skett i Medelpad och resultaten avvaktas med spänning. Preliminära uppgifter som jag fått tyder på att åtminstone den undersökta förekomsten skulle tillhöra den äldre järnåldern. Detta är en ännu obekräftad uppgift som måste kontrolleras. Trots detta vill jag nämna den för att visa ännu ett exempel på den mängd arkeologisk forskning som pågår i Norrland och att resultaten är av betydelse för att bedöma värdet av de två motsatta hypoteser som framställts av Zachrisson och mig.

Då det gäller det kända gravfältet vid Krankmårtenhögen i Härjedalen har Zachrisson framför åsikten att gravarna är samiska och jag har antagit att de är nordiska. Ett argument för Zachrisson är att offer av horn och kranier av älg och ren förekommer på gravarna. Enligt min mening är detta argument inte hållbart. En befolkning offerar av det som är viktigt för dem. En nordisk befolkning som i hög grad ägnar sig åt jakt skulle lika gärna som en samisk kunna offra horn och kranier av älg och ren. Det finns mängder av djuroffer hos jordbrukande befolkningar. Jag vill visa ett exempel från en nyare publikation som behandlar en bronsåldersboplats vid Apalle i Uppland. Kranier av tamdjur var lagda utmed kanten av en skärvstenshög som var anlagd med kantkedja liksom en grav. Likheten med Krankmårtenhögen är påfallande. Bilden kommer från en uppsats av Inga Ullén, *The power of case studies. Interpretation of a late-Bronze-Age settlement in central Sweden* (Journal of European Archaeology 1994, vol. 2.2).

Fig. 2.

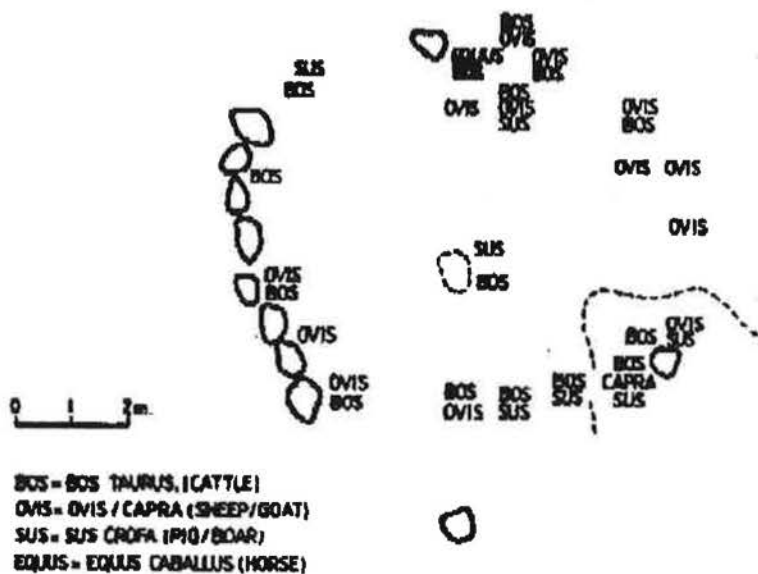

Figure 4. Fragments of animal skulls and jawbones on the periphery of the bottom part of one of the heaps with fire-cracked stones, belonging to the early settlement in Apalle (drawing Annika Bohlund).

Det finns skäl att också ta upp den vikinatida och medeltida fäboddriften i Leksands sockens skogstrakter som konstaterats genom nya pollenanalyser som håller på att publiceras. Jag har tillstånd att nämna dem men biter inte i denna skrivelse. Jag ber att få återkomma till dem vid huvudförhandlingen. De har betydelse för att belysa den nordiska befolkningen mångsidiga utnyttjande av skogsområdena. Skogarna var inte alla bara jaktområden. Pollenkorn är inte etniskt bestämmande, men däremot kan man diskutera närliggande arkeologiska fynd.

Då det gäller de genetiska frågorna ber jag att få hänvisa till den ombrutna texten till en artikel i del 3 av Norrländsk Uppslagsbok som kommer ut i slutet av året (bilaga 2). Artikeln är skriven av professor Lars Beckman. Det framgår att de genetiska förhållandena i Norrland är komplicerade. Ett starkt samiskt inslag finns i Övre Norrland, medan Jämtland-Ångermanland har anknytning västerut till Tröndelagen och Hälsingland-Gästrikland till den mellansvenska och sydsvenska befolkningen.

Zachrisson har flera gånger hänvisat till Ingvar Svanbergs skrift "Sockenlappar. En etnologisk studie av bofasta samer och deras nomadiska förfäder i Mellansverige" (1981). Det visar sig att "Mellansverige" betyder nordvästra delen av Uppland, Dalarna, Gästrikland, Hälsingland, Medelpad, Ångermanland och Jämtland. Inga uppgifter om dessa samer är äldre än 1600-talet. På s. 10 säger Svanberg: "Det är dock inte som tiggarlappar vi möter sockenlapparnas förfäder i Mellansverige utan som jägare och nomader med en speciell renskötarkultur som kännetecknades av små hjordar med utnyttjande av skogs- och myrmarker som betesområden." På s. 17 skriver Svanberg: "Som framgått ovan är det som företrädare för en boflyttande renskötar- och jägarkultur som samerna presenterar sig i källmaterialet. Tyvärr är materialet magert på uppgifter, varför det för närvarande är omöjligt att ge en mera uttömmande bild av vad man kan kalla för en skogssamisk kultur av syndlig upprinnelse." På s. 57 skriver Svanberg i not 6: "Det kan ju naturligtvis röra sig om en autokton lapsk restbefolkning, vilket dock är föga sannolikt. Men man bör påpeka att det föreligger arkeologiska fynd från Mellansverige som eventuellt kan knytas samman med samer. Det rör sig om ett par s.k. träidoler från Hälsingland och Dalarna vars datering är otillfredsställande, Kjellström 1976, p. 147." Sammanfattningsvis kan konstateras att det finns ingenting i Svanbergs bok som för tillbaka sockenlapparna till medeltiden, ännu mindre till ännu avlägsnare tider. Hans undersökning kan inte användas som stöd för en forntida eller medeltida utbredning av samerna till Uppland eller sydliga Norrland.

Zachrisson hänvisar också till professor Lars-Gunnar Larssons forskning. Han publicerade 1992 uppsatsen "Gemeindelappen und Schweden", som lägges som bilaga 3. Larsson tar upp Zachrissons och Svanbergs forskning. I båda fallen ställer han sig positiv, en ståndpunkt som jag avvisar med hänvisning till vad jag tidigare sagt i mina inlagor och vad jag framfört ovan om Svanberg. Med utgångspunkt från Zachrisson och Svanberg diskuterar Larsson en samisk ordskatt som härrör från Valbo socken vid Gävle

från omkring 1770. Såsom en möjlighet för han fram att ords-katten skulle kunna gå tillbaka på en gammal sydlapska. Jag är inte själv språkforskare och kan inte bedöma denna del av Larssons uppsats. Jag vill bara framhålla att en annan åsikt också framställts. Det är Wiklund som 1912 ansåg sig kunna fastställa språkformen såsom Åsele-lapska. Just denna åsikt förs också fram ännu 1994, alltså efter Larssons publikation, av professor Carl-Martin Edsman i publikationen "Jägaren och makterna. Samiska och finska björnceremonier", s. 72. Larsson uttrycker sig försiktigt, medan Zachrisson tar allt för givet och fullt säkert. Enligt min mening kan alltså Larssons uppsats inte användas så som Zachrisson gör.

Som bilaga 4 tar jag också med en kort uppsats (1994) av professor Gösta Holm, som likaså tar upp Svanbergs och Larssons uppgifter, som han tillsammans med Zachrissons Vivalden-undersökning lägger till grund för en ny uppfattning om samernas utbredning i äldre tid. Både Larssons och Holms uppsatser visar hur svårt det är för forskare inom andra vetenskaper att kritiskt granska de arkeologiska resultaten. Detta går att utveckla vidare men det finns inte tid till nu.

Zachrisson har i en uppsats tagit upp namnen Herdalir, Herdala och Härjedalen. Jag kan inte diskutera namnen ur språkvetenskaplig synpunkt men däremot finns en del att säga om textens innehåll och de geografiska uppgifterna. Som bilaga 5 lägger jag fram hela texten. Det framgår att det rörde sig om ett plundringståg inåt land. På kvällen kom man tillbaka till skeppen och seglade iväg. "De fick medvind vid bålögårdskusten under natten och kom därifrån ut på havet. Finnarnas här drog fram den inre vägen medan kungen seglade den yttre vägen." Om man tolkar så som Zachrisson gör innebär detta att den samiska hären skyndade ner från Härjedalen till kusten vid Hälsingland-Medelpad och där drog de fram utmed kusten medan skeppen seglade utanför. Men dels är det avsevärt avstånd från Härjedalen till kusten, dels var kusten bebodd av en svensk bondebefolkning av de arkeologiska fynden och runstenarna att döma. Detta förlopp förefaller inte helt sannolikt. Det finns mer att säga, men här vill jag bara citera docent Torsten Edgren, föreståndare för forskningsavdelningen vid Museiverket i Helsingfors. Han har skrivit en mycket uppskattad och spridd översikt över Finlands förhistoria (Finlands historia I, 1992) som numera ofta citeras. Under vikingatiden s. 222 kan man läsa:

"I detta sammanhang bör man också nämna att södra Finlands kust omtalas under namnet Balagårdssidan både i Njals saga och Olav den heliges saga. I den senare berättas också hur Olav efter att ha härjat i Estland landsteg på den finska kusten och tågade inåt landet till en plats som kallas Herdal. Även om det är osäkert huruvida man kan förbinda namnet med orten Hirdal i Ingå antyder beskrivningen, att den sydfinska kusten ingalunda var obebodd." Han har inte betvivlat att Finland betyder Finland.

I tabell 11 i sin senaste skrivelse tar Zachrisson upp medeltida källor som skall visa var samerna bodde i mellersta Skandinavien. De två avsnitt som berör Sverige

önskar jag ta upp vid huvudförhandlingen med samma källor som Zachrisson använder och med de forskare hon hänvisar till. Det finns inte tid nu att granska. De norska måste jag lämna utanför tills hennes publikation föreligger. De är inte heller avgörande för Härjedalens del. Det mesta av hennes material till kartorna 8-10 har jag bemött i vad som berör Härjedalen. Till dessa kartor kan jag också återkomma vid huvudförhandlingen.

Till sist har jag som bilaga 6 lagt med en av mina senare uppsatser som berör Norrlands förhistoria. Det kan finnas anledning att återkomma till den vid huvudförhandlingen.

Umeå den 15 september 1995

Evert Baudou

Evert Baudou

Bilagor:

1. Anders Hansson, Jämtländska fjällgravar. *Fornvännen* 1994.
2. Lars Beckman, Befolkning. Ur artikeln "Norrland" i *Norrländsk Uppslagsbok* 3.
Utkommer i slutet av 1995 eller början av 1996.
3. Lars-Gunnar Larsson, Gemeindelappen und Schweden. *Finnisch-ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum*. 1992.
4. Gösta Holm, Finnanger. *Maal og minne* 1994.
5. Snorre Sturluson, *Nordiska kungasagor. II. Olav den heliges saga*. Översättning från isländskan av Karl G. Johansson. 1992.
6. Evert Baudou. Övre Norrland som region under förhistorisk tid. *Botnia. En nordsvensk region* (red. Lars-Erik Edlund & Lars Beckman). 1994.

Jämtländska fjällgravar

Av Anders Hansson

Hansson, A. 1994. Jämtländska fjällgravar. (Mountain graves in Jämtland.) *Fornvännen* 89. Stockholm.

For the first time Viking Age graves have been found in the mountains of Jämtland. They consist of four graves (cremation deposit, flat graves) at high altitude, not suitable for permanent living. Hunting arrowheads suggest hunting expeditions. Swords, in three of the graves, prove wealth and status. The author discusses the connection with the farmlands, grave-types and possibly with the Saami tradition about the "Stalo"-people.

Anders Hansson, Jämtlands läns museum, Box 709, 831 28 Östersund, Sweden.

På kort tid har det i den jämtländska fjällvärlden påträffats gravfynd från vikingatid. Följande artikel kommer att presentera denna, för oss, nya fornlämningskategori samt inleda en diskussion om de tolkningsmöjligheter gravarna erbjuder.

Gravarna är fyra till antalet och belägna i västra Jämtlands fjälltrakter. Den nordligaste ligger vid Burvattnet (650 m ö. h.) i Skäckerfjällen. Därefter kommer Dalsvallen (680 m ö. h.) och Sylsjön (850 m ö. h.) i Sylarnafjällen och Lunneddörspasset (760 m ö. h.) i Oviksfjällen (fig. 1).

Lunneddörspasset

Sommaren 1990 hittade en dansk fjällvandrare ett gravfynd från yngre järnålder i Lunneddörspasset, i Oviksfjällen. Han tog med sig fyndet till Danmark där han visade upp det på Aalborgs historiska museum. Han uppgav då att fynden legat ovanpå markytan, räckta av vegetation men ej av jord. Museet i Aalborg kontaktade Jämtlands läns museum och överlämnade informationen. Trots upprepade kontakter har mannen hittills vägrat att lämna tillbaka fynden. Ärendet är nu under polisutredning.

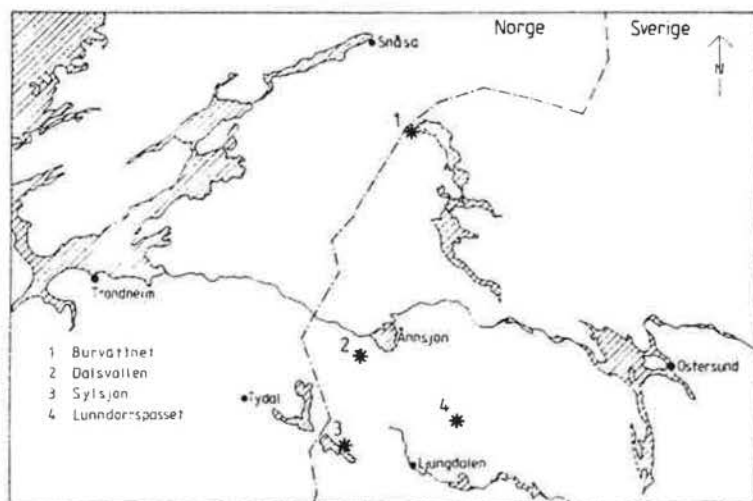

Fig. 1. Karta över platser nämnda i texten. Karta A.-M. Elinqvist. - Map showing sites mentioned in the text.

Fig. 2. Lunndörrspasset, graven i förgrunden. Foto förf. – Lunndörrspasset, the grave in the foreground.

Upphittaren markerade dock på en karta var fyndet var gjort samt lät Aalborgs historiska museum fotografera föremålen. Jämtlands läns museum kunde därför lokalisera och undersöka platsen hösten 1991.

Vid undersökningen konstaterades en brandgrav av mycket låg stensättningstyp, närmast flatmarksgrav. De fynd som då påträffades var ett fragmentariskt skifferbryne, brända ben och rostflagor. Gravens centrala parti var genomgrävt och plundrat på alla metallföremål.

Graven låg intill och NV om Lunndörrsån ovan en 1,4 meter hög erosionsbrant. Fyndplatsen är belägen högt uppe i passet, 760 m ö. h. Passet är här plant och omges av branta fjällsluttningar. I mitten av passet rinner Lunndörrsån. Vegetationen i passet är sparsam och karg. Enstaka fjällbjörkar och en del risvegetation omväxlar med närmast sterila partier. Vid övergången mellan plåtån och

fjällsluttningarna finns en smal remisa med rikare trädvegetation (fig. 2).

Före undersökningen syntes nästan inget av graven. Man kunde ana en rund form, ca 4 m i diam. och 0,05–0,1 m hög. Vad som däremot syntes tydligt var det plundrade området, ca $2 \times 1,2$ m stort.

Jordarten på platsen är sandig/grusig med rikligt med större och mindre stenar. Torvskiktet på platsen varierar från obefintligt till som mest ca 0,1 m tjockt.

Vid undersökningen framkom ett $1,2 \times 0,7$ m stort brandlager (Ö–V), 0,06–0,18 m under markytan. Brandlagret låg på ett i stort sett intakt blekelager. Blekelagret bör motsvara den vikingatida marknivån.

Det plundrade området var genomgrävt ned till brandlagret men hade ej gått igenom detta. Fynden bör därför ha legat mycket ytligt.

De fynd som påträffades vid undersökning-

Fig. 3. Dalsvallen. Graven två meter till vänster om de bada som fann svärdet. Foto förf. – Dalsvallen. The grave is two meters to the left of the hikers who found the sword.

en var spridda i det tidigare genomgrävda området. En eventuell fyndkoncentration bör ha förstörts vid plundringen.

Inom ett $2,3 \times 1,4$ m stort, centralt område, låg fläckvis med röd sand/grus på bleket. Möjligen kan detta vara rester efter gravbålet. I övrigt vidtog bleket direkt under torven.

De tidigare, av dansken påträffade fynden utgörs av 11 pilspetsar, 1 fil, 1 yxa, 1 eldstål, 1 kniv, 1 spik och 1 bryne.

Pilspetsarna är av typ A1 och kan dateras till vikingatid (Wegraeus 1971 s. 14 ff.). Det övriga materialet är av allmänt yngre järnålders-typ och kan i sammanhanget dateras till vikingatid.

Vid undersökning och besiktning påträffades ett fragmentariskt *skifferbryne*, 9 streckornerade *kamfragment* samt 15 g *brända ben*.

Undersökningen visar således på en brandgrav, närmast av flatmarkstyp med brandlager, från vikingatid.

Dalsvallen

Sommaren 1991 påträffade två fjällvandrare ett svärd mellan Handöl och Storulvån. Svärdet lämnades in till Jämtlands läns museum och befanns vara av vikingatida typ. Vid den påföljande besiktningen konstaterades att svärdet härrörde från en söndereroderad brandgrav. På platsen för fyndet påträffades pilspetsar av järn, brända ben och kol. Den 1.7.1991 företogs arkeologisk undersökning av fyndplatsen.

Graven ligger i fjällterräng strax nedanför trädgränsen, 680 m ö.h. Platsen är belägen i ån Handölans dalgång och omges av höga fjäll på alla sidor utom i NÖ, där ån rinner genom ett större myrområde på sin väg mot Ånnsjön.

Graven ligger på en sandig platå NÖ och intill en bäckravín. Ca 200 m SÖ om graven rinner ån Handölan och 100 m mot NV är vägen mellan Handöl och Storulvåns fjällstation. Vid själva fyndplatsen och i dess närhet

Fig. 4. Svärdet från Dalsvallen. Foto Jämtlands läns museum. – The sword from Dalsvallen.

är platån helt plan. Omkringliggande mark är lätt tuvig. Vegetationen består av gles fjällbjörkskog (fig. 3).

100 m SÖ om graven, mellan graven och Handölan, ligger fyra fångstgropar parallellt med Handölan, fornl. nr 201 i Undersåkers sn.

Före undersökning syntes inget av graven förutom enstaka bitar bränt ben och kol. Detta låg frameroderat på markytan som var helt plan. Enligt upphittarna av svärdet låg det helt i markytan och »stack upp» en liten bit. Övriga fynd låg även de helt ytligt. Inget kunde iakttas som tyder på att graven tidigare varit markerad ovan mark.

Jordarten på fyndplatsen är sand som endast delvis var täckt av ett tunt torvskikt, 0,01–0,02 m tjockt.

Ett ytligt liggande brandlager, 1,6×0,8 m stort, frilades. De brända benen låg koncentrerade centralt i brandlagret inom ett 0,8×0,3 m stort område. I SÖ delen av detta var en 0,2 m stor fläck med rödbränd sand. Under brandlagret var sanden lätt rödflam-mig. Till största delen vidtog dock opåverkad sand direkt under brandlagret.

Fynden låg centralt placerade i brandlagret tillsammans med de brända benen. Inget fynd låg djupare än 0,04 m under marknivå. Sammanlagt påträffades 1 svärd, 7 pilspetsar, 1

kniv, 1 eldstål, 1 beslag, 5 kamfragment, 1 ben med sågspår och 163 g brända ben.

Svärdet är av Petersens H-typ (Petersen 1919 s. 89 ff.) och dateras av honom till 800–950 e. Kr. Svärdshjalt och knapp har tautschering med silver och kopparinläggning (fig. 4). Pilspetsarna är av typ A1 (5 st.), E1 (1) och E2 (1). Dessa typer dateras till vikingatid (Wegraeus 1971); (fig. 5). På ett av kamfragmenten finns spår efter ornamentik i form av en punktcirkel. Eldstål, remdelare och kniv är av allmän, sen järnålderstyp.

Sylsjön

Sommaren 1991 hittade två norska ripjägare, vid vedplockning, ett svärd och en pilspets på Sylsjöns norra strand. De båda upphittarna tog kontakt med Trondheims universitet vilket i sin tur kontaktade Jämtlands läns museum. Vid ett besök i Röros överlämnade upphittarna fynden till länsmuseet samt gav sådana uppgifter att vi senare kunde återfinna platsen för fyndet.

Fyndplatsen är belägen på en mot SV sluttande svallnings-zon i kraftverksdammen Sylsjön, 850 m ö. h. Marken består av sten och enstaka stenblock på grus. Fynden låg 4–5 meter utanför strandhaket som var 0,5–2 meter högt. Bakom strandhaket vidtar SV-sluttande fjällterräng med mindre bestånd av fjällbjörk.

Normalt sett är fyndplatsen under vatten.

Fig. 5. Fynden från Dalsvallen. Foto Jämtlands läns museum. – Finds from Dalsvallen.

I ben

tersen
om till
är tau-
gning
El (1)
ogatid
nfrag-
om av
iv är

are,
s på
arna
lket

ar-
ana
lät-

n-
n,
sa
n-
L-
L-

st.

Fig. 6. Sylsjön, Fyndplatsen i förgrunden. Foto förf. – Sylsjön. Find-site in the foreground.

Just 1991 sänktes dock vattennivån i dammen på grund av reparationsarbeten. Sylsjön dämades upp i början av 1950-talet och har sin högsta dämmningsgräns på 851 m ö. h. I området rann tidigare än Nean samt fanns ett antal mindre tjärnar. Inför kraftverksbygget inventerades området av RAA (Jansson 1949). Samtidigt med inventeringen undersöktes lämningarna efter Nestugan, en raststuga utefter leden mellan Sverige och Norge (Jansson 1949 s. 7 ff.). Enligt traditionen skall vägen ha varit handels- och pilgrimsled.

Det visade sig snart att fynden ej påträffats i ursprungligt läge. De låg i svallningszonen, 4–5 meter nedan strandhaket. Det svallade materialet bestod av enstaka block och sten på grus. Området genomsöktes därför med metalldetektor för att spåra eventuella ytterligare fynd. På så vis påträffades fynd inom ett 5 meter stort område. Allt löst och lätt material var bortspolat, varför inget förutom de tyngre järnföremålen kunde påträffas.

Att döma av de kvarvarande stenarna/blockens placering i svallningszonen har fynden

Fig. 7. Samma vy som fig. 6. Bilden tagen 1950, före dammbygget. Foto Arvid Halling. – Sylsjön. Same view as Fig. 6. Picture taken 1950, before the dam was built. Photo: Arvid Halling.

Fig. 8. Svärdet från Sylsjön. Foto Jämtlands läns museum. – The sword from Sylsjön.

från början legat på änden av en mindre åsrygg som gått vinkelrätt mot ån Nean (fig. 6–7).

Sammanlagt påträffades 1 svärd, 6 pilspetsar, 1 kniv och 1 yxa.

Svärdet är av Petersens H-typ (Petersen 1919 s. 89 ff.) och dateras av honom till 800–950 e. Kr. Svärdshjalt och knapp har tauschering med silver och kopparinläggning (fig. 8).

Fem av pilspetsarna är lancettformiga, av typ A1 och kan dateras till vikingatid (Wegraeus 1971 s. 14 ff.). Den sjätte pilspetsen motsvaras närmast av Sernings typ 9, spetsar med tånge och rundat skaft där bladet löper ut i en spets med fyrkantig genomskärning och är nedtill vid skaftet försedd med hullingar (Serning 1956 s. 83 ff.); (fig. 9).

Yxa och kniv är av vanlig yngre järnålders-typ.

Samtliga fynd har spår av glödpatina. Slut-satsen av detta blir att fynden härrör från en borteroderad brandgrav. Graven kan dateras till vikingatid, sannolikt före år 1000.

Burvattnet

1989 påträffade en renskötare ett svärd, nio pilspetsar och en yxa i en rengärda. Föremå-len låg helt i markytan, sannolikt framerode-rade på grund av rentramp och regn. Somma-ren 1991 kunde jag åka med upphittaren till platsen för fyndet och hämta ned föremålen. I skrivande stund är platsen ej undersökt men en arkeologisk undersökning planerades till barmarkssäsongen 1992.

Foruvännen 89 (1994)

Fyndet gjordes i en rengärda belägen på en liten höjd strax norr om sjön Burvattnet, 650 m ö. h. Platsen ligger i en liten dal omgiven av fjäll. Vegetationen består av gles fjällbjörk-skog.

Vid besiktningstillfället kunde inget ses ovan mark. Eftersök med metalldetektor gav inget resultat, varför man får anta att hela gravgömmen eroderat fram. Den kommande undersökningen får visa en eventuell grav-konstruktion men det mesta verkar tyda på att det är fråga om ytterligare en brandgrav av flatmarkstyp.

Hittills har påträffats 1 svärd, 1 yxa och 9 pilspetsar (fig. 10).

Svärdet är av M-typ, och dateras till ca 850–950 e. Kr. (Petersen 1919 s. 117 ff.). Yxan är av vanligt vikingatida snitt, K-typ (Pe-tersen 1919 s. 4). Av pilspetsarna är fyra lan-cettformiga, av typ A1 och kan dateras till vikingatid (Wegraeus 1971 s. 14 ff.). Av de övriga spetsarna är två tvåreggade, typ E1, och tre av typ E2, tveeggade (Wegraeus 1971 s. 35). Även dessa dateras till vikingatid. Samt-liga fynd har spår efter glödpatina.

Gravgåvor, diskussion

Svärd påträffades i tre av de fyra gravarna. Ett förbehåll måste dock göras för graven i Lunn-dörrspasset då man ej kan vara säker på att

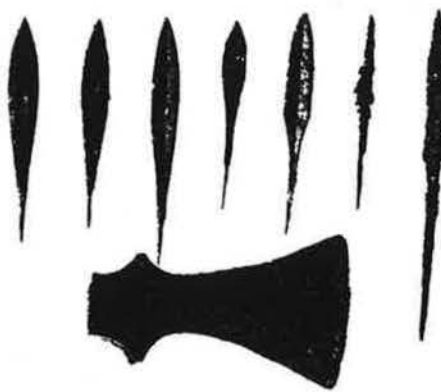

Fig. 9. Pilspetsar och yxa från Sylsjön. Foto Jämtlands läns museum. – Arrowheads and axe from Sylsjön.

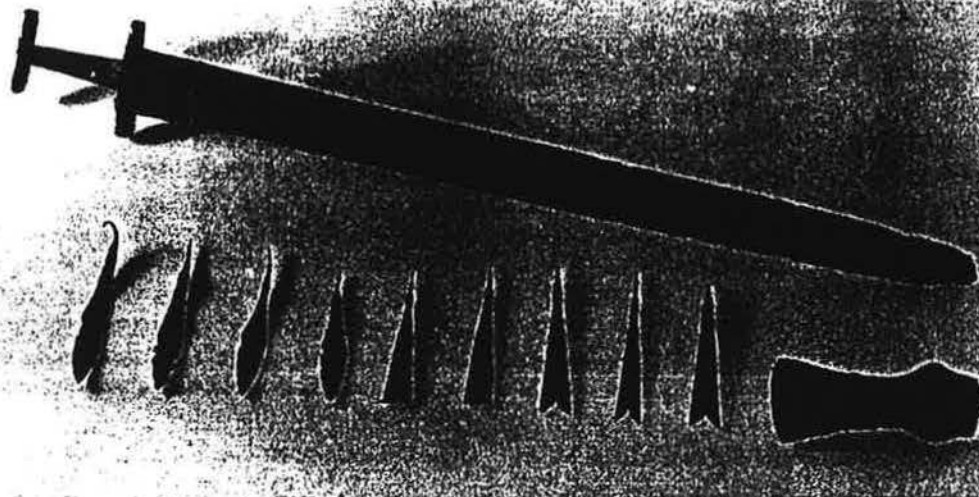

Fig. 10. Fynden från Burvattnet. Foto Jämtlands läns museum. – Finds from Burvattnet.

upphittaren visat alla fynden. Svärden är av vikingatidens vanligaste typer, H och M.

I ljuset av Mikael Jakobssons nyligen framlagda avhandling *Krigarideologi och vikingatida svärdestypologi* är dessa nya svärdsfynd extra aktuella. Enligt den modell han ställer upp för svärdsanvändandet i Jämtland har svärdet »varit en socialt distanserande symbol kopplad till ledarfunktionen. Svärdet saknas därför i samtligas gravar utom hos dem som innehåft ledarskapet.» (Jakobsson 1992 s. 169.)

Hur stämmer nu detta med fjällgravarnas svärd? Inte mycket som jag ser det, och förklaringen är nog ganska enkel. Fjällregionen är så speciell att den ej kan jämföras med Jämtland i övrigt. Fjällen och de fjällnära dalgångarna skall snarare ses som en egen ekonomisk/ideologisk region med sina egna värderingar och regler för status, ledarskap och dess utövande. Jakobssons resultat grundar sig på material från jordbruksbygderna och är ej representativa för Jämtland som helhet.

Gravinventariet tyder inte så mycket på rikedom utan mer på specialisering. Jakten har dock gett ett sådant överflöd att man omsatt en del i svärd. Ytterligare rikedom kan ha omsatts i den egna gården, förutsatt att man haft någon.

En del av förklaringen kan ju även vara så

enkel att med det liv dessa män levde behövde de ett svärd att försvara sig eller inge respekt med vid handelsresor till skinnmarknader och liknande.

Yxor förekommer i 3 av gravarna och är av vanlig vikingatida typ (K).

Pilspetsar. Mest intressanta bland gravgåvorna är pilspetsarna. Pilspetsar fanns i samtliga gravar till ett antal av 6–11 i varje.

De lancettformiga spetsarna är vanliga i hela Skandinavien men de nu funna ansluter väl till dem som påträffats tidigare i norra Sverige, genom sin höga medelvikt. Medelvikten för de här påträffade är 25,8 g (Lunndörren oräknat), vilket skall jämföras med medelvikten för A1-spetsar från södra och mellersta Sverige som är 13 g. Den höga vikten tyder på att spetsarna är tillverkade för att användas till jakt (Wegraeus 1971 s. 51).

E-spetsar, tve- resp. tvåreggade, är nästan uteslutande funna i norra Sverige inklusive Dalarna. Dessa är bland de tyngsta spetsarna och den speciella formen visar att de är tillverkade för jakt. Den breda skärande eggen trasar effektivt sönder blodådror och ger stora sår så att djuret snabbt förblöder. Den tvåreggade spetsen är känd bland ostjakerna där dess namn betyder »pil för skjutning av renar» (Wegraeus 1971 s. 35 ff.). Medelvikten

på de här påträffade E1-spetsarna är 26,6 g och för E2 32,1 g.

Sammanfattningsvis kan man om pilspetsarna i dessa fjällgravar säga att de varit ämnade till jakt. Deras ägare bör därför rimligen varit jägare. En inte alltför vild gissning är att vildren varit bytet.

Gravskick

Samtliga gravar är brandgravar; brända ben, sot och/eller glödpatina på järnföremålen visar detta. Graven vid Sylsjön är helt bortoroderad men de övriga var tämligen väl bevarade. De tycks vara av flatmarkstyp eller närmast flatmarkstyp med brandlager. Inget kunde påträffas som tyder på att gravarna någon gång skulle ha varit synliga ovan mark. Inga resta eller kullfallna resta stenar kunde påträffas. Möjligt är förstås att gravarna varit utmärkta med någon sorts träpåle. En träpåle skulle dock lämnat spår i bleke och grund. Några sådana spår kunde ej påträffas.

Min tolkning av detta är att dessa jägare ej haft behov av att utåt signalera den gravlagdes sociala status eller att genom gravens yttre form markera revir eller markanspråk. Det väsentliga har varit att den döde fått en, religiöst/socialt sett, korrekt begravning. I detta fall betyder det kremering med gravgävor samt en nödtorftig övertäckning av bålresterna.

Behov av att bevara graven synlig för efterlevande har sålunda ej förelegat. Detta kan tolkas som om det yttre gravskicket, i dessa fall, ej var kopplat till religiösa föreställningar utan enbart sociala. På samtliga gravplatser finns nämligen riklig tillgång till sten, sand och grus att bygga en beständig gravöverbyggnad med.

Detta står till viss del i motsättning mot Agneta Bennetts mer generella resonemang där hon menar att övergången till yngre järnålderns gravars yttre formspråk enbart var betingad av religiösa skäl samt att behov av att bevara graven synlig för de efterlevande förelåg (Bennett 1987 s. 189 ff.).

Att fjällgravarnas människor skulle omfattat en särskild variant av den norröna religionen förefaller osannolikt. Förklaringen är, enligt min mening, att man uppe i fjällen, långt från

fast bebyggelse, ej behövt den sociala/rättsliga funktionen i gravens yttre form.

Utifrån dessa, trots allt få, gravfynd kan man självfallet inte utesluta en religiös betydelse i gravens yttre form. Den betydelsen kan dock ej ha varit särskilt viktig då gravöverbyggnad tydligen kunnat uteslutas.

Var kom jägarna ifrån?

Tills spår efter fast bosättning har påträffats i närheten av gravarna förutsätter jag att gravarna är spår efter säsongsmässig bosättning i samband med jakt. Var har då de gravlagda vistats då det ej varit jaktsäsong uppe i fjällen?

Burvattnet ligger ca fem mil från Snåsa i Norge. Järnåldersbygden i Snåsa etablerades redan under äldre järnålder (Marstrander 1956 s. 42). Närmsta förekomst av yngre järnåldersgravar på den svenska sidan är i Åre, cirka åtta mil fågelvägen.

Sylsjön ligger på rimligt gångavstånd (tre-fyra mil) från såväl norsk som svensk järnåldersbygd. I Norge, Haldalen och Tydalen, finns en väl utvecklad bygd redan tidigt under yngre järnålder (Marstrander 1956 s. 42, Tøsse 1987 s. 24 ff.). I Sverige finns fornlämningar från yngre järnålder närmast i Ljusnans källområden. Enstaka gravhögar, gravgrupper med gravhögar och vikingatida/medeltida ödegårdar visar där på en etablerad bygd under fjällgravarnas tid (Sundström 1989 s. 105 ff.).

Lundörrspasset ligger ca 25 km från Storsjö och Ljungdalen i Ljungans källområden. Även här finns gravhögar av yngre järnålders-typ. Dessa gravar och miljöer motsvarar de i Ljusnans källområden.

Dalsvallen ligger drygt 10 km från Ånnsjön. Vid Ånnsjön finns två gravgrupper med gravhögar av yngre järnålders-typ. Runt Ånnsjön finns även närmare 300 fångstgropar. Gravhögarna har rumslig kontakt med två av de stora fångstgropssystemen (Jensen 1989 s. 63).

Till att börja med kan man konstatera att samtliga gravplatser ligger en till två dagsmarscher från områden med yngre järnålder företrädd av gravhögar, lösfynd och vikingati-

da/medeltida ödegårdar. Samtliga fjällgravar ligger dessutom i närheten av äldre vandringsleder till dessa bygder. I dessa fjällnära områden finns odlingsbar mark och tillgång till bete, dvs. förutsättningar för jordbruksbebyggelse. Att gravarna är av högtyp tyder på fast bebyggelse. Till skillnad från fjällgravarna har man i dalgångarna haft behov av att utåt markera social status och äganderättsliga förhållanden.

Arbetshypotesen tills vidare är att det i fjälltrakterna funnits en bofast befolkning som säsongvis bott och bedrivit en intensiv jakt i fjällen. Som komplement till jakten har man haft gårdar i de fjällnära trakterna där man bedrivit odling i mindre skala samt hållit husdjur. Med tanke på klimatförhållandena är det rimligt att anta att husdjurshållningen varit viktigare än odlingen.

Norska fjällgravar

I södra Norge är idag känt ca 50 fjällgravar på höjder mellan 700 och 1 100 m ö. h. Gravarna ligger ensamma eller i grupper om upp till åtta gravar. Vanligast är rösen eller jordblandade rösen, 3–10 m i diam. I de flesta fallen är de låga, men undantag finns. Gravarna har genomgående rika gravfynd där pilspetsar dominerar (Skjølsvold 1980 s. 140).

Första gången de behandlas mer utförligt är i Bjørn Hougens *Fra seter til gård*. Där menar Hougén att gravarna är spår efter fåboddrift, etablerad redan under merovingertid och vikingatid (Hougén 1947 s. 262 ff.).

Arne Skjølsvold argumenterar istället för att de norska gravarna utgör spår efter en bofast fångstbefolkning (Skjølsvold 1980 s. 155 ff.). Jag delar denna uppfattning men skall här ej gå närmare in på hans resonemang. Det f.n. mest intressanta är att notera den skillnad som finns mellan de norska resp. jämtländska fjällgravarna.

I Jämtland saknar fjällgravarna synlig markering till skillnad från de norska som är av rösetyp. De hittills påträffade gravarna i Jämtland ligger i betydligt kargare och av väder och vind mer utsatt miljö än flertalet av de norska. En helårsbosättning på de jämtländska lokalerna förefaller därför osannolik. Motsvarigheter till de norska fjällgravarna

finns dock i tidigare nämnda övre Ljusnandalen, där gravhögar vid Gruvvålen påminner om de norska högfjällsgravarna, både vad gäller typ och topografi.

Stalo

I alla samiska områden från Härjedalen i söder till Kola-halvön i nordöst finns traditionen om Stalo. Rolf Kjellström har sammanställt och bearbetat traditionsmaterial. Traditionens beskrivning av Stalo har av Kjellström sammanfattats med bl. a. följande: stor, kraftig, skägg och långt hår, har järnskjorta; lever på jakt, bl. a. renjakt med lockren, kan även ha boskap samt driva in skatt (stjåla) från samerna. »Jaktlag» nämns: stalofolket kom överens om att ej gå in på varandras områden. Både fredliga och fientliga möten mellan Stalo och samerna refereras (Kjellström 1983 s. 215 f.).

Oavsett om traditionen om Stalo vilar på historisk grund eller ej finner man att fjällgravarnas människor stämmer rätt väl in på beskrivningen av Stalo: de är icke-samer (nordbor) och jagar i traditionellt samiska områden.

Även uppgiften om att Stalo kommer överens om att hålla sig till vissa jaktområden kan sägas få stöd i de jämtländska fjällgravarna. Inger Storli menar att fjället var allmänning, jaktligt sett oreglerat, och att huvudbytet (vildren) var fritt jakthytte (Storli 1991 s. 135). Det fanns alltså inget behov av att i terrängen markera ett jaktrevir. Och hur skulle detta över huvud taget låta sig göras? Jaktområden är av nödvändighet stora till ytan och avgränsas av naturliga terrängformationer, fjäll, sjöar etc. Sådana gränser lär man sig utantill. Man har därför inte haft behov av att markera en bestämd plats i jaktområdet, t. ex. med gravmonument. Sannolikt har man ej heller haft lagfäst jakt rätt. Behov av revirhävdande gravhögar har funnits vid den fasta gården, oavsett om den funnits på fjället (södra Norges fjällgravar) eller i de fjällnära dalgångarna som i Jämtland och Trøndelag.

Att nämna Stalo utan att nämna stalotomterna låter sig knappast göras. Stalotomter kallas tomtningar, ofta svagt ovala, med nedsänkt bottenplan begränsat av en vall. Ofta ligger de på rad i närheten av övre trädgrän-

sen. Namnet stalotomt antyder att de skall ha använts av icke-samer (Kjellström 1983 s. 213 ff.).

Om detta råder delade meningar. Kjellström menar att det är rester efter nordbors boningar (Kjellström 1983 s. 231). De flesta andra som är engagerade i debatten hävdar att det är samers boningar, äldre kåtatomter. Hittillsvarande debatt finns sammanfattad i Inger Storli's nyligen utkomna avhandling »Stallo»-boplæssene (1991 s. 1–11) och skall ej kommenteras här. Storli argumenterar för att staloboplatserna är spår efter samisk tamren-drift (a. a. s. 140 ff.). Ett av argumenten för att stalotomterna är samiska kan dock diskuteras. Storli skriver att det arkeologiska materialet ej ger grund till att tro att nordnorsk befolkning regelmässigt utnyttjat högfjället (a. a. s. 11). De jämtländska fynden antyder just (icke-samiskt) regelmässigt utnyttjande av högfjället. Visserligen inte i Nordnorge men väl i högfjäl-len i stalo-traditionens utbredningsområde. Jämtlandsfjällen ligger ej i Stalo-traditionens kärnområde men då gravarna är mycket svår-upptäckta kan man tänka sig att det finns fler, även längre norrut.

Detta betyder inte att jag vänder mig mot Storli's resonemang och slutsatser vad gäller stalotomternas etnicitet och funktion. Hennes tolkning förefaller mig trolig. I skenet av ovanstående är det dock med spänning jag ser fram emot att finna de första spåren efter jägarnas fjällbosättning.

Slutord

Sensommaren/hösten 1992 planerar jag att gräva ut den ännu ej undersökta gravplatsen vid Burvattnet. Vid den undersökningen kommer en hel del tid att ägnas åt inventering av gravens närområde. Förhoppningsvis kommer det att vara möjligt att finna lämningar efter boplatser, ev. även fångstgropar.

Även övriga gravars närområden bör inventeras efter boplatsspår liksom en analys av tänkbara gårdsplatser eller basboplatser i de fjällnära dalgångarna bör göras. Gravfynd och lösfynd från dessa områden bör dessutom

kunna bidra till att sätta in fjällgravarna i sitt rätta sammanhang.

Tillägg

Efter manuskriptets inlämnande har graven vid Burvattnet undersökts. En *kniv*, två tveeggade och två lancesformiga *pilspetsar* påträffades tillsammans med brända ben. Fynden låg i ett ca en meter stort brandlager. Inte heller här fanns någon yttre gravmarkering, fynden låg helt ytligt endast någon cm under markytan. Fler gravar eller spår av bosättning kunde ej påträffas. På bästa boplatsläget var dock översta jordtäcket helt borta på grund av rentramp.

Benbestämning från Dalsvallen, Lunddörren och Burvattnet har gjorts. Människobenen antyder yngre individer (ej könsbestämbara). I Dalsvallen fanns en hund. Från Dalsvallen och Lunddörren fanns en liten bit renhorn i vardera graven. Möjligen skaftningsdetaljer. Allt benmaterial var bränt.

Referenser

- Bennett, A. 1987. *Graven. Religiös och social symbol*. Theses and papers in North-European archaeology 18. Stockholm.
- Hougen, B. 1947. *En seter til gård*. Oslo.
- Jakobsson, M. 1992. *Krigarideologi och vikingatida svärdstypologi*. Stockholm Studies in Archaeology 11. Stockholm.
- Jansson, S. 1949. Rapport över arkeologiska undersökningar av Nedalen i Härjedalen och Jämtland, del 1.
- Jensen, R. 1989. Hällbilder och fångstboplatser. Arkeologi i fjäll, skog och bygd. *Fornvärdaren* 23, s. 57–83. Östersund.
- Kjellström, R. 1983. Staloproblemet i samisk historia. *Folk och resurser i nord*, s. 213–236. Trondheim.
- Marstrander, S. 1956. Hovedlinjer i Trøndelags forhistorie. *Viking*, bind XX, s. 1–63.
- Petersen, J. 1919. *De norske vikingesverd*. Videnskapselskapets skrifter. II. Hist.-filos. Klasse 1919. No. 1. Kristiania.
- Serning, I. 1966. *Dalarnas järnålder*. Malung.
- Skjølsvold, A. 1980. Refleksjoner omkring jernaldersgravene i sydnorske fjellstrøk. *Viking*, bind XLIII, s. 140–160. Oslo.
- Sundström, J. 1989. Gårdar och gravar i Härjedalsfjällen. Arkeologi i fjäll, skog och bygd, del 2. *Fornvärdaren* 24, s. 105–114. Östersund.
- Storli, I. 1991. »Stallo»-boplæssene. Institutt for samfunnsvitenskap, Tromsø. Stensilserie B nr 31.
- Tøsse, S. 1987. *Bygdebok for Tydal*. Tydal.
- Wegraeus, E. 1971. *Vikingatida pilspetsar i Sverige – en förbisedd föremålsgrupp*. Del 1. Lic.-avhandling i Nordisk och jämförande fornknuskap, Uppsala.

Summary

Four Viking-age graves were found recently in the mountains of Jämtland. The presence of specialized arrowheads made for hunting suggests that the dead perished while on hunting expeditions. Wild reindeer is the most likely prey.

Three of the graves contained swords. Mikael Jakobsson discusses *inter alia* swords in Jämtland in his thesis "Krigarideologi och vikingatida svärdstypologi". He claims that swords in Jämtland were restricted to the leaders of the society. These newly found swords do not easily fit his models. This is hardly surprising since he has studied the settled countryside of Storsjöbygden. The mountain region probably had its own specialized economy, values and social ideology. The swords are evidence of economic profit and their use as symbols of wealth, not forgetting the need for them as weapons.

The graves are flat graves with cremation deposits. Being flat graves they differ from the Norwegian mountain graves which are normally built as cairns or mounds. This is

taken as evidence of hunters living permanently in the mountains. There is no reason to believe that people have lived permanently near the mountain graves in Jämtland, the climate is much too harsh. This also explains why the graves were not built to be seen; mounds and cairns were used near dwelling sites. It is suggested that these hunters had their houses in the valleys close to the mountains. Places suitable for small-scale farming and herding can be found close, 40–50 km away, to the mountain graves. Burial mounds, stray finds and Viking age/Medieval sites support such a suggestion.

Finally, it can be mentioned that these graves fit surprisingly well in the Saami tradition about the "Stalo"-people. These are described as non-Saamis, tall, with long hair, bearded and hunting in the Saami territory. Jämtland is part of the Stalo-tradition area. To draw the conclusion that the dead really were "Stalo" would be to go too far. Nevertheless, with these graves the "Stalo"-tradition has received new actuality.

Lars Beckman, Befolkning. Ur artikeln "Norrländ".

Norrländsk Uppslagsbok 3.

Befolkning

Ursprung. De första bosättningarna i n. Sverige kan dateras till ca 7000 f.Kr. Invandringssvågarna gick dels över s.v. Sveriges och Dalarna, dels genom Jämtland. Det är också sannolikt att det kan ha skett invandring både från Nordnorge och österifrån runt Bottenvikens nordligaste del. Vi känner till en del om dessa första invandrarers redakapenkultur men ingenting om deras ras, språk och religion. Enligt nya arkeologiska rön delades n. Sverige med början ca 700 f.Kr. i en nordlig och en sydlig region (se avsnittet Förhistoria nedan). I den nordliga regionen, som i stort sett motsvarade nuv. Norrbottens och Västerbottens län, behölls en östlig och samisk anknytning medan den sydliga fick en sydlig och västlig orientering. Gränsen mellan Övre Norrland och Mellannorrland representerade under lång tid gränsen mellan samiskt och nordiskt, och denna gräns kan spåras också i nutid. Sälunda har man genom genetiska undersökningar av blodgrupper och andra ärftliga blodegenskaper kunnat påvisa ett betydande samiskt inflytande i den nordliga regionen.

Det finns inga historiska källor som med säkerhet kan belägga när finerna först nådde n. Sverige, men från omkring år 1000, möjligen något tidigare, fanns en finsk bosättning i Tornedalen. Under 1600- och 1700-talen skedde en finsk invandring till bl.a. Hälsingland med vidare spridning norrut till Ångermanland och s.v. Västerbottens län. Genom studier av genetiska blodegenskaper har man kunnat påvisa ett mycket starkt finskt inflytande framför allt i de norra och nordöstra delarna av Norrbottens län. Den finska invandringen i Mellansverige kan på motsvarande sätt spåras genetiskt.

Efter Nöteborgsfreden 1323 ökade det svenska rikets inträde för Norrland. Under de tre senaste århundradena har sedan den slutliga svenska koloniseringsen av de inre delarna av n. Sverige skett, och den nuv. befolkningen i n. Norrland

har uppstått genom blandning av finnar, samer och svenskar (jfr avsnittet Befolkningsutveckling nedan). Därför är det framför allt i Norrbottens och Västerbottens län som man finner stora geografiskt betingade variationer i frekvensen av ärftliga blodegenskaper. I delar av Jämtland och Ångermanland förekommer emellertid höga frekvenser av blodgrupperna 0 och Rh(-), vilket får anses tyda på ett västeuropeiskt inflytande. Höga frekvenser av samma blodgrupper har påträffats på de brittiska öarna och Island samt i Trøndelagen i Norge. Befolkningen i Hälsingland och Gästrikland är homogen i fråga om ärftliga blodegenskaper och har likheter med den mellansvenska och sydsvenska befolkningen.

L.B.

Finnisch-ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum

Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 25-jährigen Bestehens
der *Finnougristik* an der *Rijksuniversiteit Groningen*

13.-15. November 1991

Herausgeber:

László Honti

Sirkka-Liisa Hahmo Tette Hofstra

Jolanta Jastrzębska Osmo Nikkilä

Amsterdam - Atlanta, GA 1992

Gemeindelappen und Schweden

LARS-GUNNAR LARSSON

1. Die Berührungen zwischen Lappen und Schweden

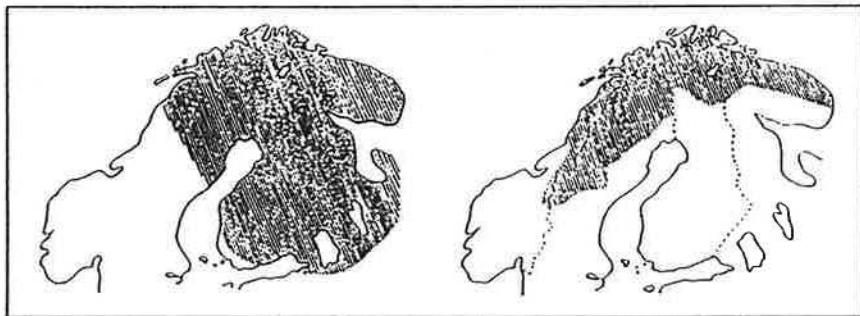
1.1. Die alten Berührungen und die Verbreitung der Lappen

Die skandinavische Halbinsel stellt seit jeher ein Kontaktgebiet des Lappischen mit nordischen Sprachen dar, und mehrere Untersuchungen sind den sprachlichen Berührungen gewidmet worden. Verhältnismäßig gut untersucht sind die alten Berührungen des Lappischen mit dem Urnordischen (z.B. QVIGSTAD 1893, SKÖLD 1961), wobei man auch das geographische Gebiet der sprachlichen Berührungen festzustellen versucht hat und die Küste Nordnorwegens als ein wichtiges Kontaktgebiet hervorgehoben hat (SKÖLD 1961: 38f.).

Heutzutage ist das lappische Gebiet in Schweden in 44 Lappendörfer eingeteilt, unter denen Idre im nördlichen Teil der Provinz Dalarna das südlichste Lappendorf darstellt. Die große Mehrheit der Dörfer sind Gebirgslappendörfer, deren Sommerweideland im norwegischen oder schwedischen Gebirge liegt, ihr Winteraufenthalt aber in den Wäldern an der schwedischen Küste des Bottnischen Meerbusens. In den Gegenden um Arjeplog und Jokkmokk gibt es aber auch Waldlappendörfer, die nicht von solchen weiten, saisonbedingten Wanderungen wie die der Gebirgslappen charakterisiert sind.

Die übliche Auffassung über die Verbreitung der Lappen kann durch einige Karten dargestellt werden (COLLINDER 1953: 12, nach Finnish State Commission; Karte 1). Vor 2000 Jahren gab es Lappen auf der ganzen Halbinsel Kola und in ganz Finnland mit Ausnahme des Küstengebiets im Südwesten, sowie in Nordskandinavien (in Schweden bis zum Fluß Umeälven im Süden). Die heutige Verbreitung ist auf die nördlichen Gebiete der Kolahalbinsel und Finnlands beschränkt,

in Schweden und Norwegen reicht das lappische Gebiet nicht bis zur Küste des Bottnischen Meerbusens, erstreckt sich aber weiter nach Süden, bis nach Idre in Nord-Dalarna.

Karte 1: Die angenommene Verbreitung der Lappen vor 2000 Jahren (links) und heute (rechts). Wiedergegeben nach COLLINDER 1953: 12.

1.2. Die Lappen in den südlichen Gebieten

Die lappischen Dialekte haben seit urnordischer Zeit Lehnwörter aus verschiedenen nordischen Sprachen und Sprachstufen aufgenommen. In den südlappischen Mundarten dürfte dieser Einfluß am stärksten sein – im nördlichen Lappland weisen ja die Dialekte eine Menge von finnischen Lehnwörtern auf. Mit Knut Bergsland (BERGSLAND 1946: XV) kann man sagen, daß das korrekte Südlappisch ein Gemisch einer gewissen Menge südlappischer und einer gewissen Menge norwegischer Elemente ist. In einigen schwedischen Mundarten Nordschwedens ist aber auch die entgegengesetzte Einwirkung festzustellen, d.h. seitens des Lappischen auf das Schwedische. Es handelt sich um einen tieferen Einfluß als solche einzelnen Lehnwörter, die auch in die schwedische Hochsprache aufgenommen worden sind, wie z.B. schw. *tolka* 'sich von Pferd oder Fahrzeug auf Skiern ziehen lassen' < lpL. *tål'kāt* 'mit Vorspann von Rentier oder Hund Skikjöring betreiben, sich von Rentier od. Hund auf Skiern ziehen lassen', schw. *jojka* 'in der uralten Weise der Lappen singen' < lp., vgl. lpL. *juo'ikat* 'joiken, nach Lappenart singen', schw. *nåjd* 'lappischer Zauberer' < lp., vgl. lpL. *nåi'tē* 'Zauberer, Schamane' (GRUNDSTRÖM 1946–1954 s.vv.; zu *tolka* vgl. COLLINDER 1953: 61 und vor allem SÖDERSTRÖM 1982: 312ff.). Unter den nordschwedischen Mundarten, die einen tieferen lappischen Einfluß aufweisen, müssen vor allem die in Vilhelmina (DAHLSTEDT 1950: 146ff.)

und Aijung (WALLSTRÖM 1943: 20ff.) genannt werden. Schon bezüglich der Mundart in der Provinz Jämtland rechnen die Nordisten mit schwächerem lappischen Einfluß, und als Ursache dazu wird u.a. von Dahlstedt & Ågren (DAHLSTEDT – ÅGREN 1980: 277f.) angeführt, daß die lappische Einwanderung in dieses Gebiet später erfolgt wäre.

Die Datierung der lappischen Einwanderung in Jämtland ist aber umstritten, und die Auffassung Collinders (COLLINDER 1953: 14), worauf Dahlstedt & Ågren sich stützen, ist kaum der letzte Stand der Forschung. Ohne auf die Frage nach der Datierung der lappischen Einwanderung in diese Gegenden näher eingehen zu wollen, will ich jedoch hervorheben, daß die Berührungen der Schweden und Lappen vorwiegend als eine Frage aufgefaßt worden ist, die die schwedischen Mundarten in Nordschweden – besonders die Dialekte der Neusiedler in Lappland – berührt. Andererseits gibt es eine Tendenz unter gewissen Sprachwissenschaftlern (vor allem muß Knut Bergsland, z.B. BERGSLAND 1962: 28 und BERGSLAND 1971, erwähnt werden), die lappische Einwanderung in Jämtland, Härjedalen und angrenzende Gebiete auf norwegischer Seite in etwas frühere Zeit zu verlegen. Das erörterte Gebiet entspricht aber immer noch demselben, das auf schwedischer Seite auch in moderner Zeit in Lappendörfer eingeteilt ist.

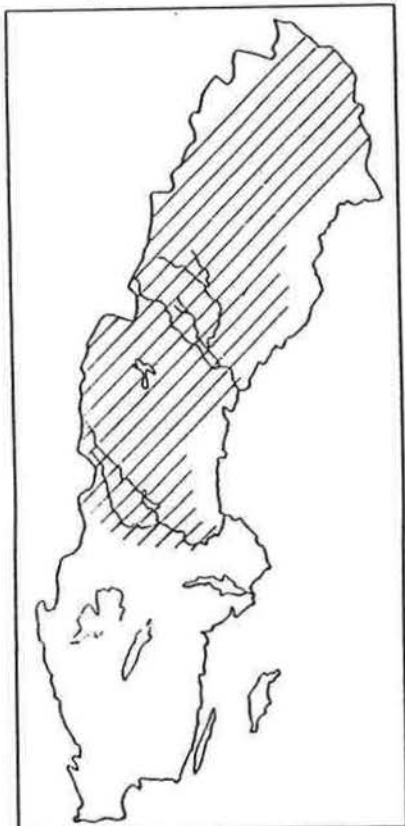
2. Das Kontaktgebiet nach Ansicht von Archäologen und Ethnologen

Der Auffassung über die nördliche Verbreitung der Lappen in Schweden, womit u.a. die Sprachwissenschaft traditionell arbeitet, ist neuerdings eine völlig andere Ansicht entgegengetreten, die gewisse Archäologen und Ethnologen vorgelegt haben.

2.1. Verbreitung und Datierung der Lappen aus archäologischer Sicht

Die Archäologin Inger Zachrisson hat einige Gräber in Härjedalen, u.a. in Vivallen, untersucht und ist dabei zu dem Ergebnis gekommen, daß es sich um lappische Gräber aus der Wikingerzeit handelt. Dies würde bedeuten, daß es lappische Gräber sind, die aus einem südlicheren Gebiet und einer früheren Zeit herrühren, als was man bisher für möglich gehalten hat. Die Kriterien, auf Grund deren Zachrisson (ZACHRISSON 1985a: 19, ZACHRISSON 1985b) die Gräber für lappisch hält, sind u.a. die Ornamentik, die Grabbeigaben, die Lage der Gräber in der Landschaft und das Sterbekleid der Toten aus Birkenrinde. In einer späteren Untersuchung hat Zachrisson (ZACHRISSON 1991: 8f.) auch die Systeme von Fang-

gruben in die Diskussion einbezogen. Solche gibt es in Schweden nördlich der Grenze, die *limes norrlandicus* heißt, aber nicht südlich davon, obwohl es auch südlich vom Mälartal Wild (vor allem Elch) gibt, das mit Fanggruben gejagt werden kann. Deshalb hat man auch vorgeschlagen, daß die Südgrenze der Fanggruben kulturell, nicht naturbedingt, sein könnte (vgl. ZACHRISSON 1991: 8). Um ihre

Karte 2: Verbreitung der nordschwedischen Jägerkultur. Wiedergegeben nach ZACHRISSON 1991: 20.

Theorie über die alte Verbreitung der Lappen in Schweden zu unterstützen, weist Zachrisson (ZACHRISSON 1991: 7) auch auf die ältere Verbreitung der Lappen in Südfinnland hin. Auf einer bekannten Karte hat T. I. Itkonen (ITKONEN 1947: 55) gezeigt, wie die lappische Bevölkerung Finnlands von einem Gebiet, das große Teile von Mittel- und Ostfinnland umfaßte, immer weiter nach Norden zurückgedrängt worden ist.

Aus den Arbeiten Zachrissons tritt ein Bild hervor, wo die lappische Verbreitung und die lappischen Überreste das Gebiet fast bis zum Mälartal umfassen, d.h. viel südlicher als die oben zitierten Forscher bisher angenommen haben (Karte 2). Zeitlich verlegt Zachrisson die lappische Bevölkerung in eine ältere Periode als gewöhnlicherweise vermutet worden ist. Obschon wohlbekannte Schwierigkeiten jedem Versuch, eine archäologische Kultur mit Sprechern einer bestimmten Sprache zu identifizieren, anhaften, muß hier bemerkt werden, daß die Theorie Zachrissons viel weiter ausgreift als die älteren

Erörterungen darüber, wie weit nach Süden in Jämtland die Lappen z.B. im 14. Jahrhundert gekommen waren.

2.2. Svanbergs mittelschwedische Nomadenkultur

Von ethnologischen Verhältnissen ausgehend, hat Ingvar Svanberg für das Vorkommen unherstreifender, lappischer Gruppen in Mittelschweden nördlich vom Mälartal argumentiert, d.h. im großen und ganzen in demselben Gebiet, in dem es laut Zachrisson lappische Gruppen gegeben hat. In gerichtlichen und kirchlichen Urkunden vom 17. Jahrhundert werden nämlich Lappen in den Provinzen Dalarna, Västmanland und Hälsingland (SVANBERG 1981: 10) erwähnt. Sogar aus der reichlich südlichen Provinz Närke gibt es Angaben über einzelne Lappen im 17. Jahrhundert (SVANBERG 1983: 100). Diese Lappen in Mittelschweden sind auch aus anderen Quellen bekannt. Als Carl von Linné sich auf seine lappische Reise begab, traf er die ersten Lappen an der Küste von Hälsingland an. "Ich fragte sie, wie es kam, daß sie hier unten waren. Sie sagten, sie wären hier an der Meeresküste geboren und wollten hier sterben; sie sprachen gut schwedisch", schreibt Linné (LINNÉ 1975: 18; meine Übersetzung). Aus solchen lappischen Gruppen will Svanberg (SVANBERG 1981: 6ff.) die Herkunft der sog. Gemeindelappen (siehe weiter unten) herleiten. In denjenigen Fällen in Dalarna und Gästrikland, wo es ihm gelungen ist, mehreren Generationen von Gemeindelappen in kirchlichen Urkunden zu folgen, erweist es sich nämlich, daß sie von nomadischen Geschlechtern herkommen, die sich von jeher in Mittelschweden aufgehalten haben. So kann z.B. die Herkunft von Brita Magdalena Berger, einer gemeindelappischen Frau, geboren 1840 in Gagnef, Dalarna, durch fünf Generationen bis zum Anfang des 17. Jahrhunderts verfolgt werden, d.h. ungefähr so weit zurück wie im allgemeinen schwedische nichtadlige Geschlechter verfolgt werden können. In Brita Magdalena Bergers Hintergrund dominieren gemeindelappische Geschlechter, so z.B. im frühen Teil des 18. Jahrhunderts, wo man ihre beiden Urgroßväter mütterlicherseits findet, nämlich Julius Andersson, Gemeindelappe in Norrbo, geboren 1726, sowie Johan Jönsson, Gemeindelappe in Järvsö, beide also in Hälsingland. Möglicherweise kann die Einwanderung der Voreltern der Gemeindelappen mit den Veränderungen zusammenhängen, die beim Einführen des Vollnomadismus in Lappland im 17. Jahrhundert stattfanden. Eine solche Umgestaltung der alten Ökonomie, die sich bis dahin auf Jagd und Fischfang basierte – eine ungeheure Strukturrationalisierung – brachte mit sich, daß Scharen von bettelnden Lappen nach Süden zogen. Der Lebensunterhalt der mittelschwedischen Lappen wird aber nicht von Betteln, sondern von Jagd, Rentierwirtschaft und handwerklicher Arbeit geprägt, was eine

solche Verbindung unsicher macht (SVANBERG 1981: 20f.). Auf jeden Fall hält Svanberg die Gemeindelappen für "eine ihrem Wesen nach von den Gebirgslappen stark unterschiedliche, soziokulturelle Gruppe" (SVANBERG 1981: 7; meine Übersetzung).

3. Die Gemeindelappen

3.1. Die Gemeindelappen in der Bauerngesellschaft

In der alten schwedischen Bauerngesellschaft war die soziale Position vom Grundbesitz abhängig. Der Status der Bauern war somit höher als z.B. der der Handwerker, denen es nicht gestattet war, im Dorf zu wohnen, sondern die auf die nicht anbaufähigen Teile des Kirchspiels verwiesen waren. In dieser Bauerngesellschaft gab es Aufgaben, die für verachtenswert gehalten wurden, z.B. das Schlachten von Pferden. In den schwedischen Gemeinden, die nördlich vom Mälartal gelegen sind, gab es gewöhnlicherweise einen Gemeindelappen, der solche Aufgaben erledigte. Als die staatlichen Behörden am Anfang des 18. Jahrhunderts versuchten, die Lappen von Mittelschweden zu vertreiben, appellierten mehrere Bauern, daß sie einige Lappen behalten dürften, um solche Aufgaben, u.a. handwerkliche Arbeit, erledigen zu können, die "die Einwohner der Gemeinde teils nicht leisten können, teils nicht auf sich nehmen wollen". Es geht daraus hervor, daß die Funktion der Gemeindelappen als wichtig betrachtet wurde. Die Gemeindelappen in Dalarna baten zur selben Zeit, dort verbleiben zu dürfen, da sie dort geboren waren und "wo sich unsere Voreltern desgleichen schon mehr als 100 Jahre aufgehalten haben" (SVANBERG 1981: 12f.; meine Übersetzung). Obwohl ein Mißtrauen den Lappen gegenüber bestand, u.a. davon verursacht, daß man meinte, sie seien der Zauberei kundig, waren sie trotzdem in der Bauerngesellschaft so stark integriert, daß sie nicht zu entbehren waren (siehe weiter SVANBERG 1981: 20f.).

Laut der älteren Auffassung bestanden die Gemeindelappen aus verarmten Lappen, die das lappische Kerngebiet im Norden verlassen hatten. Dies ist z.B. die Auffassung von Dübens (DÜBEN 1873: 35), der sie "den Abschaum der Gesellschaft" nennt. Die Rentierwirtschaft ist, ökonomisch betrachtet, risikoreich, und es war vermutlich nicht ungewöhnlich, daß einzelne Personen und Familien in der nomadischen Gesellschaft in Schwierigkeiten gerieten. Trotzdem gibt es Argumente gegen die von von Düben vertretene Auffassung. In mehreren Quellen heißt es, daß sich verarmte Lappen als Fischerlappen an Seen und Flüssen in den Gebirgen oder an der norwegischen Küste niedergelassen hatten (LARSSON 1985b: 111ff.). Die

nomadisierenden lappischen Gruppen in Mittelschweden, aus denen die Gemeindelappen laut Svanberg (SVANBERG 1981: 21) rekrutiert wurden und die allmählich in die sesshafte Bauerngesellschaft integriert und assimiliert wurden, können solche Gegenden ausgenutzt haben, die für die Bauern ohne nennenswerte wirtschaftliche Bedeutung waren. Das Gebiet, das z.B. auf der Karte Collinders (Karte 1) als das von Lappen bewohnte Gebiet dargestellt wird, ist dasselbe wie dasjenige, das heutzutage in Lappendörfern eingeteilt ist. Es umfaßt also nicht das vermutete Verbreitungsgebiet der mittelschwedischen Lappen. Viele Verhältnisse deuten aber darauf, daß es tatsächlich Lappen in Schweden bis zum *lines norlandicus* gegeben hat. Das geographische Gebiet, wo sprachliche Berührungen zwischen Schweden und Lappen vorkommen konnten, kann somit wesentlich größer gewesen sein als das, mit dem z.B. die Sprachwissenschaft bisher gerechnet hat.

3.2. Bevölkerungsdichte

In moderner Zeit hat sich in Lappland eine schwedische Expansion mit Kraftwerksbauten, Erzgewinnung und industrialisierter Forstwirtschaft vollzogen, die auf Kosten der lappischen Erwerbswirtschaft geschehen ist. Die heutigen Verhältnisse geben ein Bild von zwei Volksgruppen verschiedener Sprachen, die um dieselben Gegenden konkurrieren. Im 18. Jahrhundert und zuvor dürfte aber die Situation andersartig gewesen sein. Die entscheidende Frage ist die der Bevölkerungsdichte. Die Gesamtbevölkerung Schwedens um die Wende des 17. und 18. Jahrhunderts kann auf ca. 1 Million Menschen geschätzt werden¹. Der größte Teil der Bevölkerung wohnte in den zentralschwedischen Provinzen um das Mälartal und in Västergötland, Östergötland und Småland. Erst in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts wurde der Wald wirtschaftlich wichtig für die Bauern (vgl. z.B. SVENSSON 1939). Zur selben Zeit begann auch die schwedische Kolonisation durch Neusiedlungen in Lappland. Im 19. Jahrhundert geschahen umfassende Neubrüche, die Neusiedler in Lappland wurden allmählich mehr und die Zahl der Bevölkerung stieg. Die Bevölkerungszunahme, die u.a. mit Impfungen und dem Beginn von Kartoffelbau zusammenhing, führte um die Mitte des 19. Jahrhunderts auch zu einer umfassenden Emigration nach Amerika. Der Druck auf die Gemarkungen in Schweden stieg. In der Zeit vor 1750 aber dürfte die Bevölkerungsdichte nicht so hoch gewesen sein, daß sie zu Streitigkeiten über Gemarkungen unter Bauern und nomadisierenden Lappen in Mittelschweden führen mußte. Die Lappen können Gebiete wie Wälder und Moose ausgenutzt haben, die für die Bauern von geringer

Bedeutung waren und die sie wegen der geringen ~~Wichtigkeit~~ ^{nicht} auszunützen brauchten. Dies hindert nicht, daß es auch im nördlichen Schweden solche Gebiete gab, wo die Bauernkultur vorherrschend war, so z.B. um den See Storsjön in Jämtland (siehe weiter z.B. ZACHRISSON 1991: 11). Die Grenzen zwischen dem Lappischen und dem Schwedischen, wie z.B. die sog. Anbaugrenze (schw. *vallingsgränsen*), sind erst viel später gezogen – die Anbaugrenze um 1870. Demarkationslinien zwischen zwei Kulturen werden schärfer, wenn die eine Gruppe Anspruch auf die Gebiete der anderen Gruppe erhebt. In einem spärlich bevölkerten Land, wie es Schweden um 1700 war, dürfte das Verhältnis andersartig gewesen sein und es scheint möglich, mit umfassenden Kontaktgebieten rechnen zu können.

4. Vocabularium Linguae Lapponum mendicantium

Es gibt also archäologische und ethnologische Theorien über eine Bevölkerung mit lappischer Kultur fast bis zum Mälartal. Es existiert aber auch Material, das die lappische Sprache dieser Gruppe beleuchtet.

4.1. Die Handschrift

1912 wurde in einer der Universitätsbibliothek Uppsala überreichten Handschriftensammlung ein lappischer Bärengesang sowie ein Wörterverzeichnis, "Vocabularium Linguae Lapponum mendicantium", entdeckt. Das Wörterverzeichnis umfaßt 1644 Stichwörter und einige Beispiele der Konjugation. K.B. Wiklund charakterisierte den Dialekt der Handschrift als dem Åsele-Lappisch am nächsten stehend und vermutete deshalb, daß der Text aus irgendeinem Ort in Ångermanland oder Medelpad in der nächsten Nachbarschaft von Åsele Lappmark stammte. Er meinte, nicht entscheiden zu können, ob der Text von Gebirgs- oder Waldlappen stamme, schlug aber vor, es gehe um "verarmte Waldlappen, die sich auf Bettlerei verlegt hatten" (WIKLUND 1912: 28). Einige Jahre später gelang es aber A. Grape festzustellen, daß der Urheber des Textes ein Petrus Holmberger war und daß er wahrscheinlich den Text nach einem Gemeindelappen oder einigen Gemeindelappen im Kirchspiel Valbo östlich von Gävle um 1770 aufgezeichnet hatte. Während seiner Studentenzeit hatte Holmberger nämlich auch als Informant am Eisenwerk Tolvfors im westlichen Teil der Stadt Gävle gearbeitet. Die Aufzeichnungen stellen somit eine mehr als 200 Jahre alten Probe lappischer Sprache dar, die etwa 100 km nördlich von Uppsala gesprochen wurde; es handelt sich also nicht – wie Wiklund annahm – um die Sprache bettelnder Lappen, die 600 km nördlich von Uppsala

leben (GRAPE 20). Die Zusammensetzung des Textes durch Grape scheint gut mit der Entwicklung der Gemeindelappen übereinzustimmen. Gegen Ende des 18. Jahrhunderts nahm offenbar ihre Integration in der schwedischen Gesellschaft zu und Holmberger sagt, daß "die Lappen selbst erzählten, daß die heranwachsende Jugend sich nicht um ihre Muttersprache bemühe, sondern sie immer mehr mit Schwedisch spicke; ich habe auch mit eigenen Ohren gehört, daß die lappischen Mädchen meistens schwedische Lieder und Kirchenlieder singen" (meine Übersetzung).

4.2. Die Sprache des Vocabulariums

4.2.1. Die Stellung des Textes

Nachdem Wiklund (WIKLUND 1912: 28) die Sprachform als eine Åsele-lappische Varietät feststellte, die in Ångermanland oder Medelpad aufgezeichnet worden war, hat niemand das Wörterverzeichnis aus sprachlichem Gesichtspunkt behandelt. Der Bärengesang aber ist von Hasselbrink (HASSELBRINK 1964) herausgegeben worden. Seitdem Grape (GRAPE 1920) die Provenienz des Textes festgestellt hat und Archäologen und Ethnologen neue Theorien über eine lappische Bevölkerung Mittelschwedens vorgelegt haben, hat Holmbergers Vocabularium eine neue Bedeutung erhalten: es bietet eine Möglichkeit – und die einzige bisher bekannte – Kenntnis über die Sprache der Gemeindelappen am Ende des 18. Jahrhunderts zu gewinnen.

Durch seinen Charakter von Feldaufzeichnung nimmt Holmbergers Material eine einzigartige Stellung innerhalb der geschriebenen lappischen Sprache des 18. Jahrhunderts ein. Zu dieser Zeit bestand die geschriebene Sprache meist aus Übersetzungen religiöser Literatur, am häufigsten von Nicht-Lappen ausgeführt. Die sog. südlappische Buchsprache, die dominierende schriftsprachliche Form jener Zeit (FORSGREN 1987: 49), war auf dem umelappischen Dialekt basiert, und ein Zentrum in der Bücherkultur stellte Lycksele in Ume Lappmark dar. Holmbergers Vocabularium ist also ein profaner Text, der einen sonst unbekannten Dialekt außerhalb der traditionellen lappischen Gebiete repräsentiert. Ein Studium der wortgeographischen Zusammensetzung des Wörterverzeichnisses kann Licht auf die Sprache der durch Svanberg angenommenen mittelschwedischen Nomadenkultur werfen. Wenn der Wortschatz von Åsele-lappischen – oder mit einem besseren Terminus Västerbottenlappischen (LARSSON 1990: 173 Fußnote 6) – Lexemen dominiert ist, kann dies als eine Stütze dafür verstanden werden, daß es sich um

umgesiedelte Gebirgs- oder Waldlappen aus Västerbotten handeln, wie Wiklund angenommen hat. Wenn aber eine größere Anzahl der Wörter nur im Pite-, Lule- und Tornelappischen belegt sind oder wenn ihre Lautgestalt sich von der des Südlappischen unterscheidet, würde dies andeuten, daß die Frage nach dem Ursprung der Gemeindelappen nicht so einfach ist.

4.2.1. Einige Sprachzüge

Aus dem Material von Svanberg, das oben referiert worden ist, geht hervor, daß die Gemeindelappen sich nicht als nahe verwandt mit den Gebirgslappen auffaßen (vgl. oben 2.2. und 3.1.). Sie hoben statt dessen hervor, daß sie von alters her in Dalarna, Hälsingland und anderen südlichen Provinzen beheimatet waren. Daß sich die Gemeindelappen in sprachlicher Hinsicht von den Gebirgslappen unterscheiden, wird auch von Holmberger hervorgehoben. Er sagt z.B., daß der Dialektunterschied so groß ist, daß der Gemeindelappe es kaum für möglich hält, die Sprache der Gebirgslappen zu verstehen. Wenn man dieser Äußerung Holmbergers Glauben schenken kann – seine Kenntnisse im Lappischen waren äußerst rudimentär – wird dadurch die Auffassung Svanbergs unterstützt: die Gemeindelappen stammten nicht von Gebirgslappen her, die erst kurz zuvor von der vollnomadischen Gesellschaft der Gebirge gekommen waren.

In einigen Fällen scheinen die Formen des Vocabulariums mit denen der (heutigen) südlappischen Dialekte im weiten Sinne übereinzustimmen, d.h. mit den Dialekten vom Umelappischen und südwärts. Solche charakteristischen Züge sind u.a. die Formen mit der Endung *-n* im Genitiv Singular, z.B. (34)² *gäniken burnie* 'Prinz', (278) *Supen lost* 'Esenblatt', (597) *Herran gomme* 'Pfarrersfrau', und (1215) *Jupmalan veljo* 'Gottes Wille', und die Endung *-snv* im Inessiv, z.B. (1050) *Dusnie* 'dort', (1051) *Dasnie* 'hier', und (159) *orro Sisnie* 'bleibe drinnen'. Im Ume- und Südlappischen ist die Endung **-ja* des Participium Präsens in gleichsilbigen Stämmen nicht kontrahiert worden, wie es in zentrallappischen Dialekten geschehen ist (siehe weiter z.B. LARSSON 1985b: 114ff.). Im Vocabularium gibt es sowohl Formen, die nicht kontrahierte Formen widerzuspiegeln scheinen, z.B. (115) *gamok goroi* 'Schuhmacher', als auch Formen, die kontrahiert scheinen, z.B. (1149) *Tjoappi* 'Henker'.

Unter gewissen Bedingungen ist ein altes **i* der ersten Silbe in den südlappischen Dialekten bewahrt worden (KORHONEN 1981: 80). Auch in Holmbergers Vocabularium gibt es Formen mit einem solchen bewahrten **i*, z.B. (195) *Bissia*

båssjo 'die heilige Tür' und (266) *Bissam panno* 'Bratpfanne'.

Manche lappische Wörter tragen ein deutliches Dialektgepräge, und mit ihrer Hilfe können Wörter aus Holmbergers Vocabularium dialektgeographisch plazierte werden. Die nicht dissimilierte Form (698) *muppie* 'anderer' (= finnisch **muu-mpa-*) charakterisiert die Dialekte vom Pitelappischen und südwärts. Entsprechungen der Bezeichnung (787) *gippem moäre* für 'Himbeere' kenne ich nur vom Lulelappischen *kahpärnuor'jē*, d.h. wortgetreu 'Mützenbeere'. Die scheinbare Übereinstimmung zwischen Holmbergers (876) *Mila dat* 'was ist das' und dem heutigen Lulelappisch *Mij la dat* 'id.' dürfte jedoch von dessen Orthographie verursacht sein. Ume- oder Südlappisch scheinen Formen wie (991) *Biänje* 'Hund' und (565) *Bangsamo* 'Lippe' zu sein, während (1231) *ask* 'Mond' zu den südlappischen Dialekten südlich vom Umeälven gerechnet wird; das Umelappische hat *mannō* (LARSSON 1985a: 169 tab. 1). Als Bezeichnung für 'Schnee' wird sowohl das nördliche Wort (1233) *moett* als auch das südliche (1234) *Loppme* angegeben. In (1339) *stoär ultar bieviäh* 'großer Festtag' ist nicht die den eigentlichen südlappischen Dialekten charakteristische Assimilation *-jv-* > *-jj-* durchgeführt. Eine vollständige dialektgeographische Analyse der Wörter werde ich vorlegen, wenn das ganze Wörterverzeichnis publiziert wird.

Aus leichtverständlichen Gründen enthält das Vocabularium auch eine Menge schwedischer Lehnwörter, z.B. (25) *Tryskeladu* 'Tenne', (41) *Säkno* 'Kirchspiel', (238) *supat* 'fegen', (297) *Bokstaf* 'Buchstabe', (348) *Sjuffäl* 'Schaufel', (370) *Höna* 'Huhn', (1045) *streänge* 'Saite'.

4.3. Probleme mit dem Vocabularium

Als Quelle zur Kenntnis der frühen Berührungen zwischen Lappen und Schweden bringt Holmbergers Wörterverzeichnis einige Probleme, u.a. methodischer Art. Die Handschrift ist nicht all zu schwierig zu lesen, obwohl es natürlich auch einige solche Probleme gibt. Wiklund (1912: 29) meint, daß manche Fehler beim Reinschreiben der Primäraufzeichnungen geschehen sind. Holmbergers Unwissenheit im Lappischen bedeutet aber kein Problem, solange man sich dieser Eigenheit des Materials bewußt ist. Es kommt darauf an, solche Fragen an das Material zu stellen, die es beantworten kann. Eine wortgeographische Analyse des Wortschatzes ist ohne Zweifel ein solcher Fall. Auch morphologische Bemerkungen können gemacht werden. Ich würde sogar behaupten, daß das Material trotz seiner Mängel bis zu

einem gewissen Grad Auskunft über das Lautsystem im Dialekt geben kann. Der Vorteil mit einem Aufzeichner, der die Sprache nicht kennt ist, daß er versucht, das aufzuzeichnen, was er tatsächlich hört, nicht das, was er glaubt, hören zu sollen, oder wie es Wiklund ausdrückt: Holmberger ist von keiner schriftsprachlichen Norm und keinen Überlegungen über Sprachrichtigkeit beeinflusst (WIKLUND 1912: 29).

Ein größeres Problem macht die Frage aus, mit welchen Dialektzügen man Holmbergers Angaben vergleichen darf. Die Dialektgrenzen liegen ja nicht still, sondern verschieben sich mit der Zeit. Bezüglich der südlappischen Dialekte ist es wohl bekannt (BERGSLAND 1962: 30f., LARSSON 1985a, LARSSON 1985b), daß die nördlichsten unter ihnen in älterer Zeit mehrere südliche Züge aufgewiesen haben; nördliche Sprachzüge sind auf dem Marsch nach Süden. Holmbergers Wörterverzeichnis zeigt solche Eigenschaften, die heute dem Südlappischen eigen sind, z.B. bewahrtes *i* in Wörtern wie (338) *Bissäm* 'braten' vgl. das heutige Südlappisch *bisstedh* 'braten, Brot backen, Branntwein brennen; scheinen (Sonne)' (HASSELBRINK 1981 s.v.) aber z.B. Lulelappisch *passēt* 'braten' (GRUNDSTRÖM s.v.). Dieses südliche Bewahren des alten *i* kommt aber als ein morphophonologischer Wechsel auch in einigen zentrallappischen Dialekten vor, z.B. im Pitelappischen (WICKMAN 1965). Wo war die Südgrenze des bewahrten *i* um 1770?

5. Möglichkeiten

Holmbergers "Vocabularium Linguae Lapponum mendicantium" scheint offenbar einen Überrest der Sprache einer seit altersher in Mittelschweden nomadisierten Lappenbevölkerung darzustellen. Obwohl der Text mit mehreren Schwächen beheftet ist, trägt er m.E. dazu bei, die archäologischen und ethnologischen Theorien über eine mittelschwedische Lappenbevölkerung, aus der Gemeindelappen geholt wurden, zu bestärken. Als ein mögliches Kontaktgebiet der schwedischen und den lappischen Sprache könnte Schweden fast bis zum Mälartal im Süden vorgeschlagen werden. Daraus folgen zwei Möglichkeiten. Erstens ist die historische Entwicklung bis herauf zu den heutigen lappischen Dialekten in Schweden komplizierter gewesen als was bisher angenommen worden ist. Die genaue Analyse des Wortschatzes wird zeigen, ob es z.B. Gründe für die Annahme eines alten Südlappisch gibt, etwa wie Korhonens (KORHONEN 1981: 48ff.) Ursüdlappisch in Finnland. Eine solche, etwas spekulative, Hypothese muß natürlich kritisch geprüft werden. Ganz bestimmt aber hat das Vorkommen einer lappischen Bevölkerung in Mittelschweden Bedeutung für die schwedische Onomastik. Schwedische Ortsnamen

in Mittelschweden nördlich des *limes norrlandicus*, die das Element *lapp* enthalten, können auf diese alte lappische Bevölkerung deuten (vgl. SVANBERG 1981: 54). Möglicherweise können auch solche Ortsnamen in diesen Gegenden, die sich nicht oder nur mit großen Schwierigkeiten aus dem Schwedischen erklären lassen, aus dem Lappischen erklärt werden. Strandberg (STRANDBERG 1984: bes. 259f.) bringt gute Argumente für durch ihn angenommene finnische Ortsnamen in der Provinz Sörmland, die finnische Immigranten im 16. Jahrhundert hätten geben können. Es muß bemerkt werden, daß Sörmland nicht als eine besonders finnische Provinz bekannt ist. In vielen schwedischen Gegenden, nicht nur in Nordschweden, können sprachliche Berührungen zwischen Schwedisch, Finnisch und Lappisch stattgefunden haben.

ANMERKUNGEN

1. Ich danke Hans Norman am Historischen Institut der Universität Uppsala, mit dem ich Bevölkerungsfragen erörtert habe. Desgleichen danke ich Herrn Ingvar Svanberg für viele interessante Ratschläge bezüglich der Gemeindelappen.

2. Die Ziffern in Klammern geben die Numerierung in Holmbergers Manuskript wieder.

LITERATUR

- BERGSLAND, K. 1946: Røros-lappisk grammatikk. Oslo.
 BERGSLAND, K. 1962: The Lapp dialects south of Lappland. In: Commentationes fenno-ugricae in honorem Paavo Rivila. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 125. Helsinki, 27–39.
 BERGSLAND, K. 1971: Saamelasten suhteet keskiaikaiseen Norjaan. Kalevalaseuran vuosikirja 51. Porvoo – Helsinki, 18–27.
 COLLINDER, B. 1953: Lapparna. Stockholm.
 GRUNDSTRÖM, H. 1946–1954: Lulelappisches Wörterbuch. Uppsala – København.
 DAHLSTEDT, K.-H., 1950: Det svenska Vilhelminamålet. 1. A. Text. Uppsala – København.
 DAHLSTEDT, K.-H. – ÅGREN, P.-U. 1980: Övre Norrlands bygdemål. 2. uppl. [Neudruck der 1. Aufl. von 1954]. Umeå.
 VON DÜBEN, G. 1873: Om Lappland och lapparne, företrädesvis de svenska. Ethnografiska studier. Stockholm.
 FORSGREN, T. 1987: Samisk kyrko- och undervisningslitteratur i Sverige 1619–1850. Pedagogiska institutionen, Umeå.
 GRAPE, A. 1920: Den Ihreska björnfest-uppteckningens proveniens. Le Monde

- Oriental. Uppsala, 122–125.
- HASSELBRINK, G. 1964: La chanson d'ours des Lapons. Essai d'interprétation d'un manuscrit du XVIIIe siècle concernant la chasse et le culte d'ours. *Orbis* 13. Louvain, 420–480.
- ITKONEN, T.I. 1947: Lapparnas förekomst i Finland. In: Ymer. Stockholm, 43–57.
- KORHONEN, M. 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. Helsinki.
- LARSSON, L.-G. 1985a: Kriterien zur Klassifizierung der lappischen Dialekte in Schweden. In: *Dialectologia Uralica*. Materialien des ersten internationalen Symposions zur Dialektologie der uralischen Sprachen 4.–7. September 1984 in Hamburg. Hrsg. W. Veenker. Wiesbaden, 159–171.
- LARSSON, L.-G. 1985b: Nordligt i söder och sydligt i norr. Något om samisk dialektforskning. *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok*, 106–122.
- LARSSON, L.-G. 1990: Glidvokalen i lulesamiskan. *Svenska landsmål och svenskt folkliv*. Uppsala, 167–199.
- LINNÉ, C. VON 1975: Lapplands resa år 1732. Red. av M. von Platen & C.-O. von Sydow. Stockholm.
- QVIGSTAD, J.K. 1893: Nordische Lehnwörter im Lappischen. Christiania.
- SKÖLD, T. 1961: Die Kriterien der urnordischen Lehnwörter im Lappischen I. Uppsala.
- STRANDBERG, S. 1984: *Nimmen och Karren*. Sörmländska ortnamn med finskt ursprung? *Studier i nordisk filologi* 65. Helsingfors, 255–265.
- SVANBERG, I. 1981: Sockenlappar. *Etnologiska institutionen*. Uppsala.
- SVANBERG, I. 1983: Samer i Mellansverige under 1600-talet. *Fenno-Ugrica Suecana* 6. Uppsala, 99–104.
- SVENSSON, S. 1939: Gammal bondetradition och ny tid. In: *Svenska folket genom tiderna* IX. Malmö, 201–241.
- SÖDERSTRÖM, S. 1982: Från en sydsamisk ordbok. *Fenno-Ugrica Suecana* 5. Uppsala, 305–323.
- WALLSTRÖM, S. 1943: Studier i övre Norrlands språkgeografi med utgångspunkt från Arjeplogsmålet. Uppsala.
- WICKMAN, B. 1965: Ein lappischer Umlautfall und seine Bedeutung für die lappische Vokalgeschichte. In: *Beiträge zur Sprachwissenschaft, Volkskunde und Literaturforschung*. Berlin, 424–431.
- WIKLUND, K.B. 1912: En nyfunnen skildring av lapparnas björnfest. *Le Monde Oriental* 6. Uppsala, 27–46.
- ZACHRISSON, I. 1985a: Comments on Saamis, Finns and Scandinavians in History and Prehistory. *Norwegian Archaeological Review* 18, 19–22.
- ZACHRISSON, I. 1985b: Saami or Nordic? A Model for Ethnic Determination of Northern Swedish Archaeological Material from the Viking Period and the Early Middle Ages. In: *Archaeology and Environment* 4. Umeå, 187–195.
- ZACHRISSON, I. 1991: Vad kan man med hjälp av arkeologi berätta om samernas nyttjande av Jämtland Härjedalen. In: *Samisk sedvanerätt. Rapport från seminarium Jämtlands läns museum 1990–09–27*. Östersund, 7–21.

Die deutsch-ungarischen Sprachkontakte

KÁROLY MOLLAY

1. In einem kurzen Vortrag kann man nur das Wesentliche hervorheben und einige Probleme beleuchten (ausführlich: MOLLAY 1982, MOLLAY 1989).
 2. Die erste Periode der Kontakte (862–995) ist in sprachlicher Hinsicht noch passiv: auf ihren Feld- und Raubzügen gegen das Fränkische Reich (862–995) lernen die damals noch heidnischen Ungarn das ganze, eben entstehende deutsche Sprachgebiet kennen. Vermittler sind die Slawen. Aus dem Slawischen stammt der ungarische Name der Deutschen: *német* < *němьcь* 'Nichtslawe, Fremder', zugleich ein Beleg für das Fehlen des Phonems /ts/ im Ungarischen vor dem 11. Jahrhundert. Ebenfalls die Slawen vermitteln den Deutschen und ganz Europa den Namen der Ungarn: dt. *Ungarn*, lat. *Ungri* < altkirchenslaw. *ꙋꙗꙋre* ~ *ꙋꙗꙋre* 'Onoguren', weil die Ungarn damals zu den Türkvölkern gerechnet wurden. Von den deutschen Stämmen knüpfen die Ungarn in dieser Zeit engere Kontakte mit den Sachsen an: nach der großen Niederlage bei Augsburg (955) beginnt mit Unterstützung der deutschen Kaiser aus dem Sächsischen Hause die Christianisierung. Der ungarische Name der Sachsen, d.h. *szász* wird wieder von den Slawen vermittelt.
 3. Kurz nach dem Tod Heinrichs des Zänkers, Herzogs von Bayern (28. Aug. 995) heiratet Stefan, der ungarische Thronfolger Gisela, die Tochter Heinrichs; Heinrichs Sohn, Heinrich IV. (als Kaiser 1002–1024 Heinrich II., der letzte aus dem Sächsischen Hause) sicherte die Grenze zwischen dem bayrischen Ostarrichi (unter diesem Namen seit 1. Nov. 996) und Ungarn an der Leitha und der March (diese Grenze war mit geringen Veränderungen bis 1920 gültig!). Jetzt beginnen auch die
- Finnisch-ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum, 111–116.

Bymålslagets skrifter

BØKER PÅ LAGER

- M. Berntsen og dr. Amund B. Larsen: Stavanger Bymål. 2. utg. 1978. Innb. kr 250,00.
- Karl Bjørset: Riksmålets fornorsking. Nogen vink. 1911. Kr 75,00.
- Ole-Jørgen Johannessen: Magnus Olsen. En bibliografi. Med innledning av Anne Holtmark. 1977. Kr 90,00.
- Arnulf Johnsen: Kristiansands bymål. Hefte 1 og 2. 1942–54. Kr 125,00 pr. hefte.
- Arnulf Johnsen: Syntaksen i Kristiansands bymål. 1962. Kr 125,00.
- Knud Knudsen: Reiseminner. 1847–1892. Redigert av Bjørn Eithun. Hefte 1–5. 1980–89. Kr 141,00 pr. hefte.
- Knud Knudsen: Livsminner. Barneår og ungdomsår. 1937. Kr 276,00.
- Amund B. Larsen og Gerhard Stoltz: Bergens bymål. Hefte 1. 1911. Kr 75,00.
- Moltke Moe: Norsk og dansk sprogdrakt. 1906. Kr 75,00.
- Moltke Moe: Retskrivning og folkedannelse. 1900. Kr 75,00.
- Didrik Arup Seip: Aktuelle spørsmål i norsk språkutvikling. 1958. Kr 75,00.
- Didrik Arup Seip: Noen sørlandske dialektformer i historisk lys. 1961. Kr 75,00.
- Didrik Arup Seip: Om et skriftlig grunnlag for Eddadiktningen eller deler av den. 1958. Kr 75,00.
- John Tuneld: Didrik Arup Seip. En bibliografi. 1981. Kr 141,00.

MAAL OG MINNE

Av tidsskriftet finnes følgende årganger (hefter) på lager: 1909 (hefte 1), 1912 (h.2), 1913, 1914, 1915 (h.4), 1916 (h.2, 4), 1917 (h.4), 1927 (h.1, 2), 1928–1972, 1973 (h.3–4), 1974–1994. De fleste av de komplette årgangene består av to dobbelthefter. Årgang 1961 (ett hefte, 256 sider) er register for Maal og Minne 1909–1960; hefte 3–4 1986 er register 1962–1985. Prisen er kr 240,00 pr. årgang, kr 130,00 pr. hefte.

Skriftene kan bestilles fra
Det Norske Samlaget, Boks 4672 Sofienberg, 0506 Oslo

Gjøvik Trykkeri, A.s, Gjøvik

MAAL OG MINNE

Grunnlagt av
Magnus Olsen

Utgitt av
Bymålslaget
ved
Einar Lundeby

INNHOOLD

Marianne Kalinke: «Pa kom þar þessi forbrende Lavrencivs»	113
Hans-Olav Enger: To lydhistoriske små- stykker	135
Gösta Holm: Finnanger	143
Oddmund L. Hoel: Ordbøkene til Ivar Aasen	147
Brit Mæhlum: Konservering eller assi- milering?	167
Liv Kjærsvik Schel: Et hundre og femti år siden Heimskringla kom ut på engelsk	187
Anmeldelse	
Bjarne Fidjestøl om Claus Krag: Yng- lingatal og Ynglinga saga	191

ISSN 0024-855X/ISBN 82-521-4348-2

- Hoff, Ingeborg 1981. *Opphav og samband*. Oslo–Bergen–Tromsø: Universitetsforlaget.
- Indrebø, Gustav 1951. *Norsk Målsoga*. Bergen.
- Jahr, Ernst Håkon og Ove Lorentz 1981 (red). *Fonologi/Phonology*. Oslo: Novus.
- Lass, Roger 1984. *Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lundeby, Einar 1947. Vokalsismen hos hånd a (hovedhånden) i NKS 1640 qv. I: *Arkiv for nordisk filologi* nr 62.
- Machlum, Brit 1991. En oversikt over og en vurdering av kildegrunnet for sosiolingvistiske aspekter... I: *Maal og Minne*.
- Noreen, Adolf 1904. *Altschwedische Grammatik*. Halle: Max Niemeyer.
- Noreen, Adolf 1970 (1923). *Altnordische Grammatik I: Altisländische und altnorwegische Grammatik...* Tübingen: Max Niemeyer.
- Riad, Tomas 1992. *Structures in Germanic Prosody*. Stockholm: Department of Scandinavian languages.
- Ronge, Hans H. (i kjømda). Forsøk till åldersbestämning av kakuminalt l. (Foredrag ved symposiet *Svenska språkets historia* 3, Uppsala 15.–17. oktober 1992.)
- Sandøy, Helge 1985. *Norsk dialektkunnskap*. Oslo: Novus.
- Seip, Didrik Arup 1955. *Norsk språkhistorie*. 2. utg. Oslo: Aschehoug.
- Skard, Vemund 1967. *Norsk språkhistorie*, bind I. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skjækkeland, Martin 1977. *Målføre og skriftnål*. Førabels utgåve. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skautrup, Peter 1944. *Det danske sprogs historie*, bind I. København: Gyldendal.
- Steblin-Kamenskij, M. I. 1981 (1965). Om alveolarer og kakuminaler i norsk og svensk. I: Jahr og Lorentz 1981.
- Wessén Elias 1969. *Svensk språkhistoria*, bind I. 8. opplag. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

FINNANGER

Av Gösta Holm

Förleden i gårdnamnet *Finnanger* i Ottersøy herad, Nord-Trøndelag, har varit föremål för olika förklaringsförsök. Nära till hands ligger det ju att där se ett *finna-*, genitiv av folkslagsnamnet *finnar* 'lappar, samer'. Men eftersom lappar enligt vanlig mening inte fanns i Nord-Trøndelag vid den tid då *anger*-namnen senast bildades, dvs. före vikingatiden, har man i allmänhet inte vågat godta folkslagsalternativet. (NGN är ett undantag).

Experterna i Sverige på lapparnas historia har sedan länge ansett att lapparna före 1500-talet inte hade nått längre söderut än till norra Jämtland.

På senare år har en omsvängning kommit. Nya signaler har givits av en arkeolog, en socio-etnolog och en fenno-ugrist.

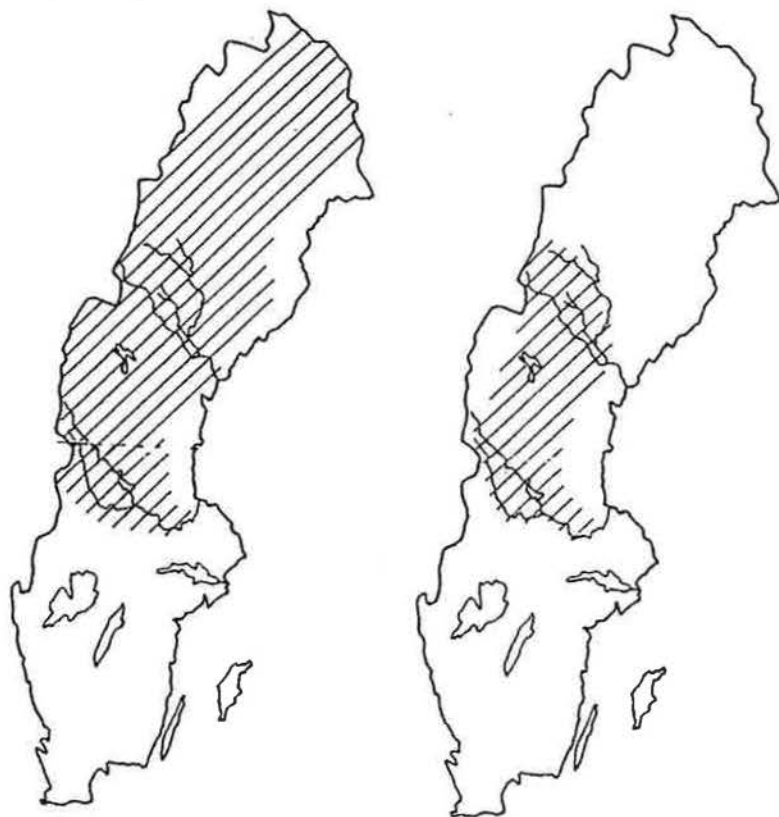
Det första tecknet på omsvängning var en uppsats av arkeologen Inger Zachrisson 1985. Hon hade gjort utgrävningar i Vivallen i Härjedalen och ansåg sig ha funnit starka indicier på att där hade funnits lappsk bosättning under vikingatiden och 1100-talet.

Jag refererade och kommenterade Inger Zachrissons redogörelser i boken «De nordiska *anger*-namnen» 1991 s. 233 f. Bl.a. yttrade jag «Om lappar vistats stadigvarande i Härjedalen under vikingatiden, finns det givetvis anledning räkna med, att också Jämtlands fjällvärld har haft en – fåtaligare eller manstarkare – lappbefolkning vid samma tid. Det finns heller inga principiella hinder för att anta motsvarande förhållanden i Trøndelag; även Sør-Trøndelag...».

Etnologen Ingvar Svanberg har i ett par uppsatser lämnat intressanta uppgifter om nomadiserande och lappsktalande lappar på 1600-talet så långt söderut som i Västmanland och Närke, alltså söder om «limes norlandicus». Han menar, att dessa sydliga lappar har funnits sedan mycket länge i de centralare delarna av Sverige.

Det veterligen senaste bidraget till kunskap om lapparna i områdena väster och norr om Mälaren har lämnats av Lars-Gunnar Larsson 1991.

Den norrländska fångstkulturens och de såkallade insjögravarnas utbredning i Sverige.

Norrländska boplatser
av stenålderskaraktär

Såkallade skogs- (eller
insjö-) gravar

Omkring 1770 samlade Petrus Holmberger material till en lappsk ordbok med hjälp av en lapp i Valbo i Gästrikland. Holmberger kallade sitt verk «Vocabularium Linguae Lapponum mendicantium». Enligt Lars-Gunnar Larsson synes ordboken presentera resterna av det språk som talats av en sedan länge nomadiserande lappbefolkning i Mellan-Sverige. Denna lappbefolkning har känt sig artskild från fjällapparna och har avvikit starkt från dessa i socio-kulturellt avseende.

Genom dessa uppgifter förstärks möjligheterna att räkna med en gammal lappbefolkning också på den norska sidan om Kölen, i Trøndelag och t.o.m. i fylkena närmast söder därom.

Man kan väl alltså konstatera, att skälen för att i namnet *Finnanger* se en sammansättning med *Finna-*, gen. pl. av *finnr* 'lapp, same' har förstärkts.

Litteratur

- Holm, Gösta, De nordiska anger-namnen. Det Norske Videnskaps-Akademi. II. Hist.-Filos. Klasse. Skrifter. Ny serie No. 18. Lund 1991.
- Larsson, Lars-Gunnar, Gemeindelappen und Schweden (I: Finnisch-ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum. Vorträge des Symposiums auf Anlass des 25-jährigen Bestehens der Finnougristik der Rijksuniversiteit Groningen 13.–15. November 1991).
- Mundal, Else: The view of Lapps and their religion in the old Norse sources. Föreläsning hållet vid IAHR Regional Conference on Circumpolar and Northern Religion. Helsingfors universitet, 1990.
- Svanberg, Ingvar, Samer i Mellansverige under 1600-talet. *Fenno-Ugrica Suecana*. 6. s. 99–104. Uppsala.
- Zachrisson, Inger: «Olika typer av gränser under Nordsveriges järnålder.» (I: *Kulturgrenser – myt eller verklighet*. En artikelsamling utgiven av Lars-Erik Edlund, s.35–50). Umeå 1994.
- Zachrisson, Inger, Vad kan man med hjälp av arkeologi berätta om samernas nyttjande av Jämtland-Härjedalen? (I: *Samisk sedvanerätt*. Rapport från seminarium. Jämtlands läns museum 1990-09-27, s. 7–21).

Snorre Sturluson Nordiska kungasagor

II. OLAV DEN HELIGES SAGA

ÖVERSÄTTNING FRÅN ISLÄNDSKAN

AV KARL G. JOHANSSON

MED FÖRORD AV

KRISTINN JÓHANNESSON

FABEL BOKFÖRLAG · STOCKHOLM

MCMXCII

NORDISKA KUNGASAGOR

margr býr of þrek, varga	Vargarna fick föda.
hungur frá austr, an yngvi,	Många äger mindre
Eysýslu lið, þeyja.	mod än konungen.

8. Här berättas det att kung Olav för österut till Eysysslan och härjade när det blev vår. Han gick i land och folket i Eysysslan kom ned och utkämpade ett slag mot honom. Kung Olav segrade och drev dem på flykten, härjade och ödelade landet.

Det berättas att när kung Olav och hans män först kom till Eysysslan erbjöd bönderna honom gäld. Men när de kom för att lämna gälden gick han emot dem med manskapet fullt beväpnat. Det gick på annat sätt än bönderna hade tänkt sig, eftersom de hade kommit ned utan gäld men med härvapen, och de kämpade mot kungen, så som tidigare har berättats. Så här berättar Sigvat skald:

þar vas enn, es önnur	Olav hade ännu
Öleifr, né svik fölusk,	en strid i Eysysslan.
odda þing í eyddri	Sveket doldes inte
Eysýslu gekk heyja.	i det förödda landet.
Sitt öttu hjör fötum,	Bönderna kunde löna
fär beið ör stað sára,	sina fötter, furste.
enn, þeirs undan runnu,	Få stod kvar i väntan
allvaldr, búendr gjalda.	på att bli sårade.

9. Sedan seglade kungen tillbaka till Finland och härjade där. Han gick i land och allt folket flydde till skogs och tog med sig all egendom från bygderna. Kungen gick långt in i landet och genom några skogar. Där låg de dalbygder som kallas Härdalarna¹². De tog en del byte, men fick inte tag på några människor.

Dagen led mot sitt slut och kungen vände åter ned till skeppen. Men när de kom in i skogen kom manskap emot dem från alla håll och sköt på dem och angrep hårt. Kungen sade till sina män att skydda sig och slå tillbaka så gott de kunde. Men det var inte lätt, eftersom finnarna lät skogen ge skydd. Innan kungen kom ut ur sko-

OLAV DEN HELIGES SAGA

Finnarnas här drog fram den inre vägen, medan kungen seglade den yttre vägen.

gen förlorade han många män och många blev sårade.

På kvällen kom de till skeppen. Finnarna orsakade under natten oväder och en storm på havet med hjälp av trolldom. Men kungen lät dra upp ankaret och sätta segel och de seglade under natten längs landet. Kungens lycka var, som vanligt, starkare än finnarnas trolldom. De fick medvind vid bålegårdskusten¹³ under natten och kom därifrån ut på havet. Finnarnas här drog fram den inre vägen medan kungen seglade den yttre vägen. Så här berättar Sigvat:

Hrið varð stáls í stríðri
ströng Herdala göngu
Finnlendinga at fundi
fylkis niðs en þriðja.
En austr við ló leysti

Konungssonen hade
sin tredje hårda strid
i Härdalarna där han
mötte finnarnas här.
Havet i öster släppte

NORDISKA KUNGASAGOR

leið vikinga skeiðar,	vikingarnas skepp
Bálagarðs at barði	ut frá Bálejárds
brimskiðum lá síða.	skummande kuster.

10. Därefter seglade kung Olav till Danmark. Där mötte han Sigvald jarls bror Torkel den höge. Torkel gjorde sig klar för att följa med honom, eftersom han redan tidigare hade förberett sig för att fara i härjningsfärder. De seglade söderut längs Jyllands kust till Södervik¹⁴ där de besegrade många vikingaskepp. De vikingar som alltid låg ute och styrde över stora manskap lät kalla sig kungar trots att de inte hade något land att styra över. Kung Olav gick till angrepp. Det blev ett stort slag. Kung Olav segrade och tog mycket byte. Så här berättar Sigvat:

Enn kvóðu gram Gunnar	Konungen sägs sedan
galdrs upphöfum valda,	ha vållat en fjärde strid.
dýrð frák, þeims vel varðisk,	Jag hör att de fick heder
vinnask, fjórða sinni,	som hade kämpat hårt.
þás ólítill úti	Freden bröts mellan
jófra liðs á miðli	konungarnas manskap
fríðr gekk sundr í slíðri	i den farliga Söderviken
Suðrvík, Dönum kuðri	som danerna känner.

11. Därefter seglade kung Olav söderut till Frisland och låg utanför Kinnlims¹⁵ kust i hårt väder. Kungen gick i land med sitt manskap och landets män red ned emot dem och kämpade mot dem. Så här berättar Sigvat skald:

Víg vanntu, hlenna hneigir,	Du höll ett femte slag,
hjólmum grimmt et fimmta,	hövding, hårt för hjälmar.
þolðu hlýr fyr hári	Folket fick tåla stormen,
hríð Kinnlimasíðu,	längs Kinnlims höga kust,
þás við rausn at ræsis	när män kom ridande
reið herr ofan skeiðum,	ned till konungens skepp
en í gögn at gunni	och hans manskap gick
gekk hilmis lið rekkum.	emot dem till strid.

LARS-ERIK EDLUND

LARS BECKMAN

BOTNIA

EN NORDSVENSK
REGION

BOKFÖRLAGET BRA BÖCKER

Övre Norrland som region under förhistorisk tid

Regioner och gränser

Under tidens lopp har gränser och regioner ständigt förändrats. Det gäller gränser och regioner av alla slag, såväl politiska och ekonomiska som etniska, språkliga och kulturella. En del gränser kan sammanfalla, andra skär igenom samhällen som i andra avseenden kan vara enhetliga. Begreppen *region* och *gräns* kan således ha en mängd olika innebörder och sett i ett längre tidsperspektiv blir variationen ännu större. Ju längre bort i tid och rum vi kommer desto svårare blir det att tolka och förstå innebörden. För att förstå de gamla jägarfolkens samhällen utgår man gärna från ännu levande jägargrupper som är väl kända genom antropologiska studier. Utan tvivel får man på det sättet en hel del kunskap om övergripande och allmängiltiga drag som gällde även i de gamla samhällena. Men risken är att man stannar vid en tolkning som inte går längre än till det allmängiltiga. Om man genomför alltför enkla tolkningar på många platser och av material från mycket långa tidsrymder, kan man få den falska bilden av en enhetlig forntid. Redan djupare antropologiska studier av nutida folkgrupper visar att variationerna är mycket stora i levnadssätt, tro, organisation och alla andra tänkbara samhällsyttningar. Man vågar också för-

utsätta att det under den långa forntiden kan ha funnits företeelser som inte alls är kända i historisk tid. Vid tolkningen av arkeologiska material gäller det således att inte bara fästa sig vid likheterna utan också att lägga stor vikt vid variationerna.

Regioner som utbredningsområden för typer av föremål eller fasta fornlämningar har alltid varit ett viktigt begrepp i den arkeologiska forskningen. Men märkligt nog har man inte i någon större utsträckning diskuterat varför regionerna eller utbredningsområdena förändras över tid. Studier av variationen har dock börjat komma efter hand. I Norrland har det senaste decenniets arkeologiska forskning visat att det finns intressanta utgångspunkter för ett studium av regionernas förändringar där under förhistorisk tid. Vi håller på att lämna det forskningsstadium då Norrland oavbrutet framstår som en oföränderlig vildmark med kringströvande jägare.

Det nutida begreppet Botniaregionen kan inte knytas direkt till de förhistoriska regionerna. Förändringarna i kultur och politik i Bottenviksområdet under historisk tid är stora och har i flera avseenden inneburit ett brott med den forntida utvecklingen. Men en del av grunden till skillnaderna mellan olika delar av Norrland i dag kan spåras flera

tusen år tillbaka i tiden och därigenom blir flera drag i den historiska tidens Norrland lättare att förstå. Till den nutida Botniaregionen räknas Norrbottens och Västerbottens län och norra delen av Ångermanland. Den nya arkeologiska forskningen har visat att just detta område skiljer sig från det övriga Norrland ända sedan tiden omkring 800 f.Kr., men inte tidigare. I mer än 2 000 år dominerades området av olika former av samisk kultur, under de senaste 400–500 åren har andra kulturformer uppburna av svenskar tagit överhand. I mindre delar av området har folkstammen under de senaste 1 000 åren varit av finskt ursprung. Fångstkultur, dvs. jakt och fiske och samlande, har existerat samtidigt som både renskötsel och åkerbruk med odling och boskapsskötsel. I det som nu kallas Botniaregionen har det således funnits minst tre etniska grupper och flera olika kulturformer som samspelat med varandra på olika sätt under långa tidsrymder.

Våra nutida nationsgränser har tillkommit under speciella politiska förhållanden i historisk tid. Gränsen mot Finland, som lades efter kriget 1808–1809, skär genom ett kulturområde som ännu efter snart 200 år präglas av enhetlighet. Gränsen mot Norge kan förefalla naturgiven men från fjällen och sjöarna på den svenska sidan är det ibland inte mer än 3–4 mil till fiskevattnen och renbeteslandet vid den norska atlantkusten. I Mellannorrland har Jämtland och Härjedalen tidvis hört till Norge ännu under historisk tid och anknytningarna över Kölen i dialekter, ortnamn och seder och bruk är påtagliga. Från den tidigaste forntiden till våra dagar har förbindelseleden västerut gått genom Jämtland och Tröndelagen. Där är fjällkedjan lättast att passera och på båda sidor finns

landområden som alltid varit attraktiva och bebodda. De förhistoriska regionerna kan ha haft en utbredning som inte alls stämmer med nutida nationsgränser. Norrland och Övre Norrland är således numera regioner inom nationen Sverige. Norrland och Övre Norrland kan under förhistorisk tid ha varit regioner inom kulturområden med en helt annan utbredning än det nuvarande Sverige.

Under tider med skriftligt källmaterial kan man jämförelsevis lätt definiera och förstå vad en region innebär. Svårare är det med förhistorisk tid. Redan under 1800-talet märkte arkeologerna att t.ex. förhistorisk keramik och stenyxor varierar kraftigt mellan olika delar av Europa. I en del områden förekommer vissa typer av keramik tillsammans med bestämda former av stenyxor. Överensstämmelse i fyndmaterialet kallade arkeologerna en *kultur* och en mängd sådana fanns i Europa under olika tider. Mer eller mindre medvetet satte man sedan likhetstecken mellan "kulturer" och "folk" och "språk" och ibland t.o.m. mellan "raser" och "kulturer". Under decennierna efter 1945 kom en reaktion i Västeuropa mot dessa åsikter som i sin förenklade form kunde användas för politiska och rasistiska syften. Under 1980-talet har pendeln svängt. Man vågar på nytt tala om arkeologiska kulturer men är väl medveten om svårigheterna att tolka vad likheterna i ett arkeologiskt fyndmaterial betyder.

Mycket i det arkeologiska fyndmaterialet anses nu ha en symbolisk innebörd. En stenyxa av en bestämd form kan vara ett tecken på att man tillhör en viss folkstam och/eller en viss grupp i samhället. Ett samhälle är beroende av att alla förstår de tecken som är i bruk i samhället. Tecknen kan tillhöra den materiella

världen, men har säkert också utförts som gester och beteenden som en arkeolog inte kan komma åt, utom då det gäller hållristningar och hållmålningar. Det som har hållit både nutida och förhistoriska samhällen samman är de gemensamma värderingarna. Dessa gäller alla delar av samhället, såsom kultur, religion, språk, ekonomi och organisation. Den del av värderingarna som ytrat sig i materiell form har ibland bevarats genom årtusendena och kan återfinnas. Frågan är sedan om arkeologerna verkligen förmår bygga upp en kunskap om de forntida människorna och samhällena eller om tolkningarna bara är återspeglings av de samhällen arkeologerna själva lever i. Utan att gå in på detta

svåra problem vill jag säga som min åsikt, att tolkningarna inte beror utslutande på präglingen från vårt eget samhälle utan också på den stora variationen i det material som lämnats kvar från ett otal förhistoriska samhällen med skiftande värderingar. Den nutida samhällspräglingen kan ses som en variabel som ligger inom snäva och bestämbara gränser. Det bevarade förhistoriska materialet är däremot en variabel med vida gränser som är svåra att bestämma.

Norrland som del i det nord- och västskandinaviska stenåldersområdet

Som den borte tidsgränsen för männi-

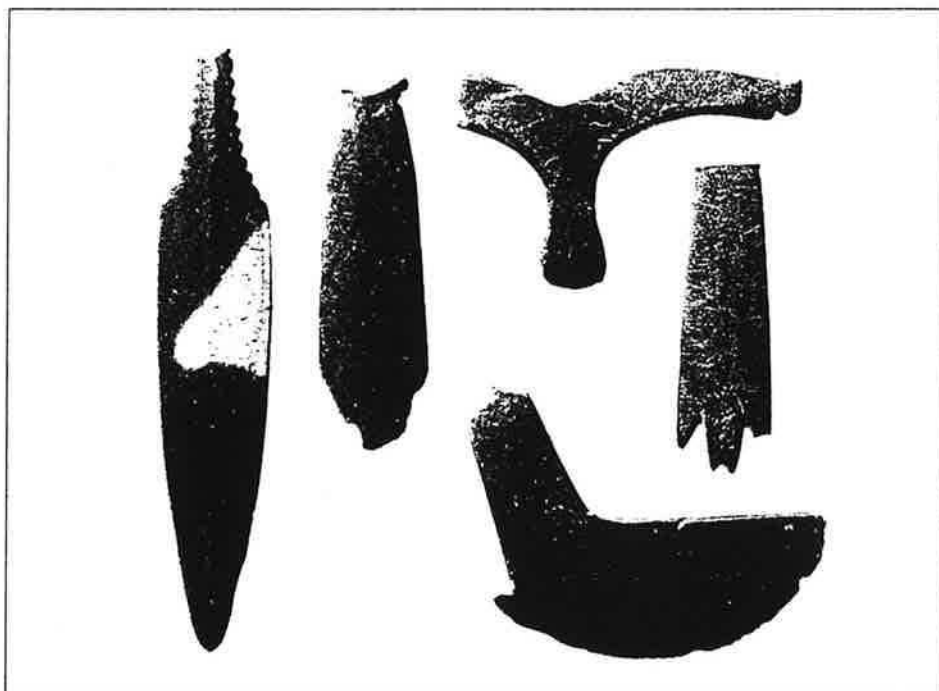

Fig. 1. Dolk, knivar, pilspets och T-formigt redskap av skiffer funna vid Kläpp i Skog socken i Ångermanlands kustland. Skifferföremål är typiska för den yngre stenåldern i Nord- och Västskandinavien. En del har mer lokal utbredning, såsom de svårförklarliga T-formiga redskapen som är vanligast i Ångermanland.

n min
r ute-
t eget
ra va-
mnats
mhäl-
en nu-
om en
och be-
förhi-
varia-
ra att

väst-

fänni-

g
n i
liga

skornas bosättning i Norrland kan f.n. sättas ca 7000 f.Kr. De arkeologiska fynden tyder på att människor nått Mellannorrland från väster över Kölen liksom från söder-sydväst genom Dalarna och Värmland. Samma slags fynd finns i Övre Norrland om än inte i lika stor mängd. Människor kan också ha kommit från Nordnorge, men det är inte bevisat. Det är högst troligt att en del även kommit österifrån genom landområdet vid Bottenvikens innersta del, men hittills har det inte kunnat beläggas med säkra fynd. Mellan 7000 och 4200 f.Kr. kan man ännu inte urskilja olika regioner, därtill är utgrävningarna och fynden alltför få.

Däremot är fynden från tiden ca 4200–2000 f.Kr., dvs. neolitikum, oerhört talrika i hela Norrland. Karakteristiskt för Mellannorrland är mängden välgjorda skifferföremål, såsom knivar, dolkar och pilspetsar, som också är kända i stort antal i mellersta och västra Norge och ända upp i Nordnorge (fig. 1). Knivar och dolkar har ofta fästet avslutat med ett älghuvud. Skifferföremålen finns framför allt på många ställen i fjällkedjan men även i Nordingrå i Ångermanlands kustland. Det är naturligt att de flesta skifferföremålen är funna där det finns lättillgänglig skiffer. En granskning av föremålens spridning visar att de också förekommer i litet antal långt utanför råvarukällorna, såsom i Norrbotten och nordvästra Finland. Skifferföremålen är exempel på former som var accepterade och värderade över ett stort nord- och västskandinaviskt område med fångstkultur under den yngre stenåldern, dvs. hela Norrland, större delen av Norge och nordvästra Finland (fig. 2).

Runt Bottenvikens inre del dominerade under samma tid stora och tunga red-

Fig. 2. Schematisk karta över de tre stora regionerna i Norden under den yngre stenåldern. Gästrikland och Kalix älvs vattenområde var gränsområden. Utmed kusterna spreds en mängd föremål från sydskandinaviska kulturer norrut.

skap tillverkade av oftast mörkgrön bergart, vulkaniska grönstenar. Även andra, mindre redskap tillverkades av samma eller liknande bergarter. Som ett sammanfattande namn har föreslagits "nordbottniska eggredskap". Den vanligaste bergarten förekommer på båda sidor om Torne älv. De stora fyndkoncentrationerna ligger innanför den nordligaste delen av Bottenviken på båda sidor om nationsgränsen men redskapen är glest spridda ner till Ångermanland och södra Österbotten och finns också i Nordnorge. Även dessa redskap har accepterats över en stor del av fångstkulturens Nordskandinavien under den yngre stenåldern.

Ett tredje markant inslag är en mängd redskap som har sitt ursprung i mellansvenska och sydsnkandinaviska kulturgrupper och som påträffas utmed norrlandskusten. Under hela den yngre stenåldern fanns kontakter med Sverige söder om Dalälven, även enstaka boplatser av sydsnkandinaviskt ursprung är kända. I Gästrikland finns talrika boplatser tillhörande den mellansvenska gropkeramiska kulturen, karakteriserad av en stor mängd rikt ornerad keramik.

Det finns hittills inte något material från neolitikum som markerar en klar regional uppdelning inom Norrland. Variationer i föremålens utformning förekommer lokalt men ingenstans finns så sammanfallande gränser att man kan tala om en utbildad region. Norrland var en del av ett mycket stort nord- och västskandinaviskt kulturområde med fångstkultur, där det fanns goda förbindelser mellan de olika delarna trots de stora avstånden. Men det finns tydliga gränsområden mellan de stora kulturområdena. Gästrikland är ett sådant gränsområde med både typiska norrländska och mellansvenska boplatser. Kalixälvens vattenområde ingår i ett annat gränsområde. År 1990 upptäcktes en boplatz vid Lillberget i Överkalix socken som skiljer sig från alla andra utgrävda boplatser i Norrland. Vid en utgrävning hittades keramik som är typisk för den kamkeramiska kulturen i Finland och Ryssland. Flintan på platsen liknar den nordryska och gravskicket är detsamma som i den kamkeramiska kulturen. Ytterligare några boplatser med kamkeramik är nu kända i Överkalix. Den mycket karakteristiska keramiken, som finns i stor mängd på de keramikförande boplatserna, liksom gravskicket markerar en kulturgräns, även om de

nordbottniska eggredskapen förekommer på båda sidor om gränsen.

Norrland orienteras österut

Tiden 2000–800 f.Kr. har kallats *epineolitikum* och definierats som en tidsperiod efter den yngre stenåldern, neolitikum, i ett område med stenålderskultur fastän man kände till bruket av metall och angränsande områden hade ett utvecklat metallhantverk. I Norrland skedde en för framtiden högst väsentlig förändring i de kulturella förbindelserna med omvärlden. De neolitiska typerna ersattes i hela Norrland av en ny formvärld, densamma som i Finland och norra Ryssland. Det är framför allt större och mindre spetsar av kvartsit eller liknande material som präglar tidens fynd i Norrland (fig. 3). De tidigare så vanliga älg-huvudavbildningarna är borta, vilket innebär att den äldre tidens djursymboler ersatts av spetsarna som vapensymboler. Bakom denna förändring måste ligga stora omvälvningar i både tankeliv och samhälle, något som vi ännu inte förstår mycket av.

Här är det tillräckligt att konstatera att gränsen mellan kamkeramisk kultur och den nord- och västskandinaviska kulturen vid Bottenvikens inre del inte längre existerade; de två "kulturerna" fanns inte längre. Gränzonen mot den äldre sydsnkandinaviska bronsålderskulturen låg i Gästrikland. I Nordnorge fanns samma formvärld som i Norrland, Finland och norra Ryssland, medan den äldre sydsnkandinaviska bronsålderskulturen rådde i västra Norge (fig. 4). Norrland ingick således i ett nordfennoskandiskt kulturområde, inte i ett nord- och västskandinaviskt, såsom under den yngre stenåldern. Liksom tidigare fanns dock starka inslag från det sydligare kul-

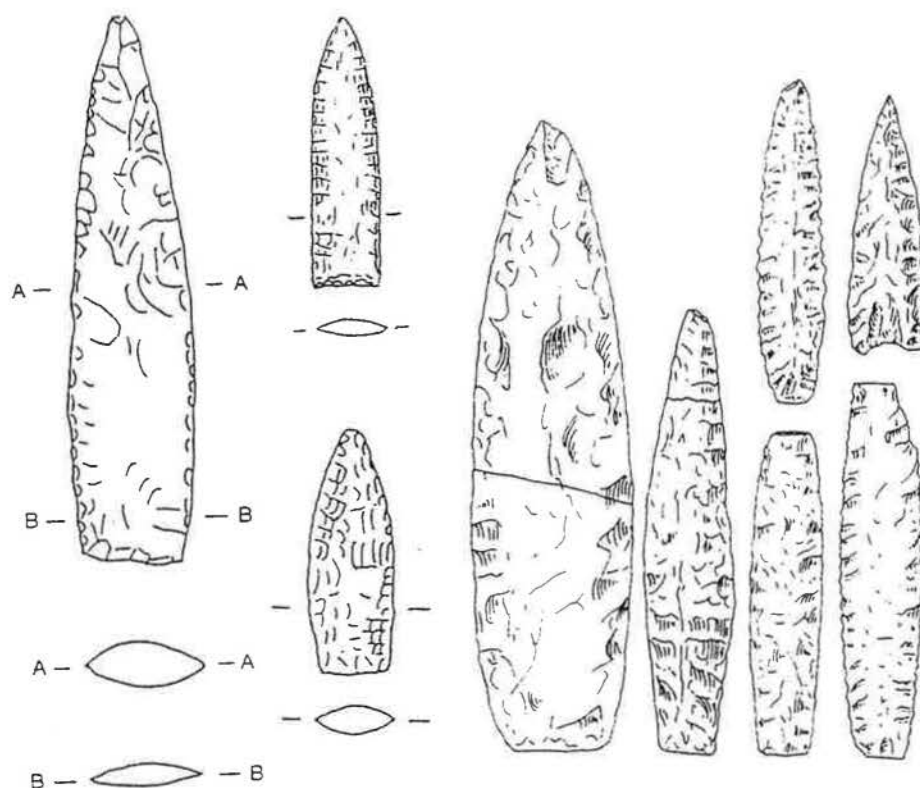

Fig. 3. Spetsar från epineolitisk tid. De tre till vänster är funna på den stora boplatsen vid Nämforsen i Ångermanland, de sex till höger kommer från boplatser vid Dvinabukten vid Vita havet sydöst om Kolahalvön. Spetsarna är av samma typ men tillverkade av lokalt material, de ångermanländska av brecciekvarts, ett kvartsitliknande material, de nordryska av lokal flinta.

tuområdet utmed norrlandskusten. Det är oklart hur långt in i norra Ryssland detta kulturområde sträckte sig.

En alldeles avgörande fråga, som ännu inte kan besvaras, är om de östliga impulserna i Norrland och Nordnorge beror på en större inflyttning österifrån, eller om de nya föremålsformerna, den speciella tekniken att tillverka de typiska spetsarna och den nya symbolvärlden och tänkesättet, var kulturimpulser som förmedlades genom att ett fåtal människor förde idéerna med sig, eller om de kanske förmedlades genom någon form

av handelsutbyte. En större invandring skulle ha kunnat påverka både språk och befolkningens sammansättning. Om man hade väl genomarbetade material från boplatset utgrävningar från epineolitikum både i Norrland, Finland och norra Ryssland, skulle man kanske kunna lösa problemet. Tills vidare får frågan lämnas öppen.

Norrland delas i två regioner

Omkring 800 f.Kr. utbildades ananinkulturen i Volga-Kama-området i östra Ryssland, en tidig och expansiv järnål-

Fig. 4. Schematisk karta över de två stora kulturområdena i Norden under epineolitisk tid. Hela Norrland och Nordnorge orienterades österut. I Jämtland har gjorts fynd från båda kulturområdena.

derskultur som hade handelsförbindelser i alla riktningar, även med avlägsna områden. Impulser från denna krets kom att spela en stor roll för Norrlands vidare kulturutveckling och därför har 800 f.Kr. markerats som en viktig periodgräns i Norrlands förhistoria. Men det är Övre Norrland som nås av dessa impulser, i Mellannorrland blev i stället den yngre sydskandinaviska bronsålderskulturen betydelsefull. Hela Norrland blev metallbrukande, men utgångspunkterna hämtades från två helt olika kulturer. Tidsperioden 800 f.Kr. till 200 e.Kr., den äldre metallåldern, blev avgörande för den fortsatta kulturutvecklingen i Övre Norrland ända till våra dagar.

Ett litet antal bronsföremål av ananinotyp och gjutformar till sådana har hittats i Norrland, Nordnorge och Finland (fig. 5). Typerna är varianter av sådana som förekom i Volga-Kama-området, vilket tolkats så att föremålen är lokalt tillverkade i norra Fennoskandien. På flera av de norrländska boplatserna har också hittats fragment av deglar i bränd lera och spår av brons som visar att man behärskade konsten att gjuta metallföremål. Fynden tillhör tiden ca 800-400 f.Kr. Till samma tid och ända fram till århundradena e.Kr. dateras en del av den s.k. asbestkeramiken. Till en tidig del inom perioden och ännu tidigare hör kärl med 50-60 volymprocent asbest och resten lera. Sådana kärl har visat sig ha samband med bronsgjutningen, då de kan ha använts för förvärmning av gjutformar. En något yngre grupp består av större kärl uppbyggda av ett gods med ca 90 volymprocent asbest och endast ca 10 procent lera, dvs. de är inte keramik i vanlig mening (fig. 6). Dessa asbestgodskärl har använts som glödkärl i hyddorna och för en lågteknisk framställning av järn i liten skala till bl.a. knivar och nålar.

I Norrland ligger gränsen för utbredningen av asbestkeramiken och asbestgodskärlen liksom för ananinotyperna i norra Ångermanland (fig. 7). Fyndplatser finns också i Jämtland. I Norge är utbredningen likaså nordlig, medan typerna går längre söderut i Finland. Söder om gränsen har i Mellannorrland hittats bronsföremål och stenyxor som tillhör den sydskandinaviska kulturen under den yngre bronsåldern som också råder i Trøndelagen och söder om Dalälven. Skillnaden mot den föregående perioden är således att Norrland delas i två delar. Under perioden ca 2000-800 f.Kr. orienterades hela Norrland öster-

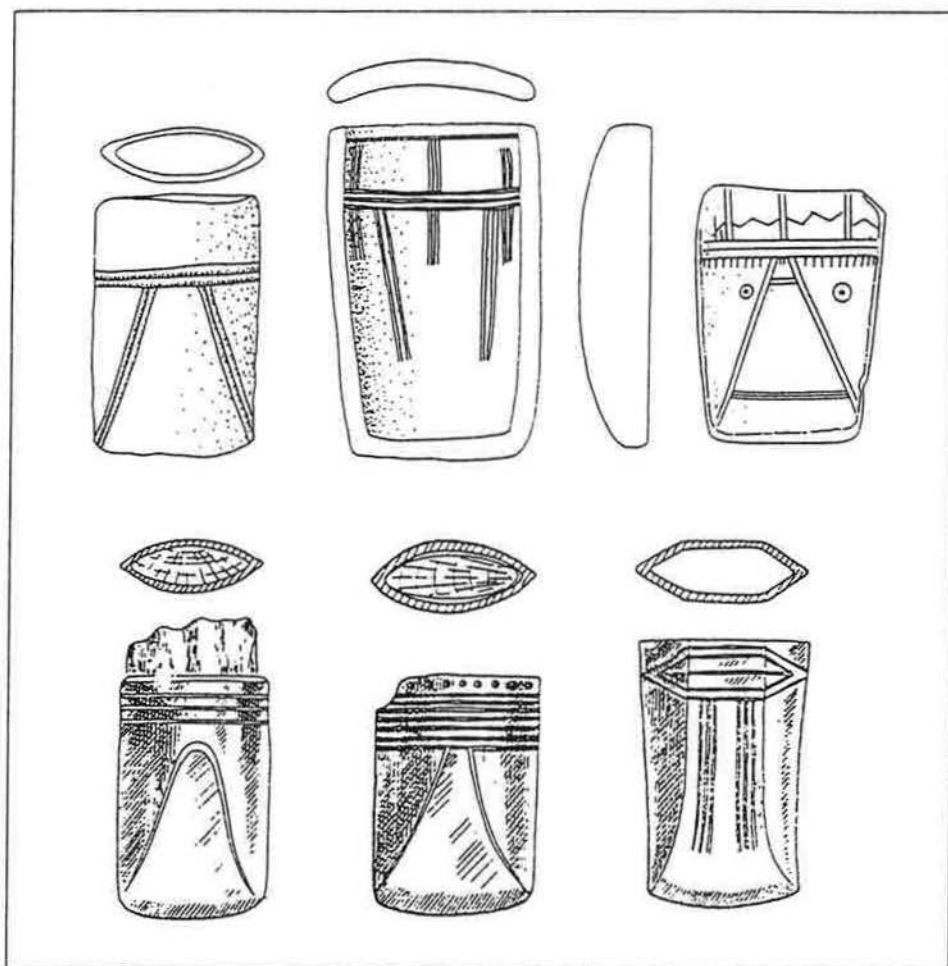

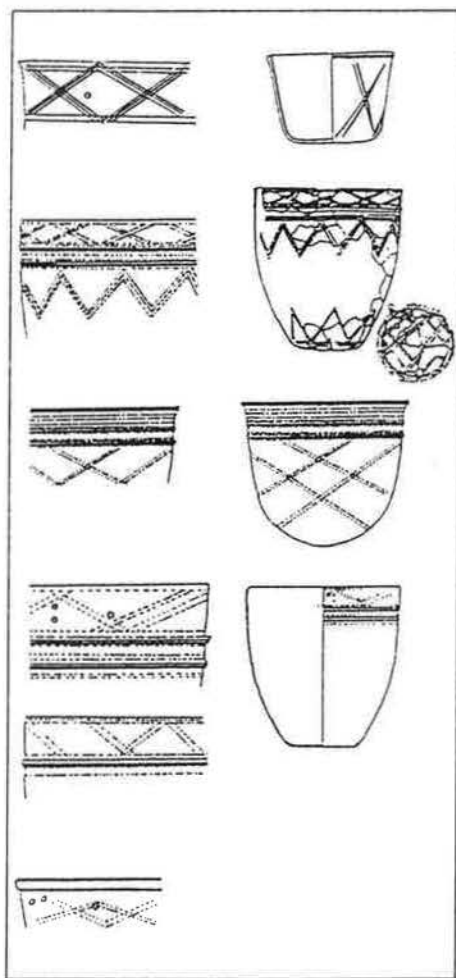
Fig. 5. Överst en yxa av brons från Lappland och två gjutformshalvor till sådana yxor från Jämtland och Norrbotten. Därunder tre yxor som är funna i området vid Volga-Kama och som representerar ananinyxornas huvudtyper. I Norrland tillhör yxorna den äldsta metallåldern.

ut, i början av perioden ca 800 f.Kr.–200 e.Kr. delades Norrland i en nordlig och en sydlig region (fig. 8). Den norra fick samma östliga och nordliga anknytning som tidigare, den sydliga fick västliga och sydliga kontakter. Gränsen mellan Övre Norrland och Mellannorrland har blivit bestående till våra dagar, även om dess betydelse minskat.

De långt senare skriftliga källorna från historisk tid visar att befolkningen i Övre Norrlands inland under medeltiden var samisk och vid kusten i huvudsak svensk. I Mellannorrland utom i norra Ångermanland var befolkningen svensk eller norsk. I Jämtland och Härjedalen kan ha funnits inslag av en samisk befolkning. Samerna i norr hörde

samman med den samiska kulturen i Nordnorge och norra Finland, även om skillnaderna mellan de olika samiska grupperna i skilda avseenden var stora. Överensstämmelsen mellan de karakteristiska fornsaksformernas utbredning i norra Fennoskandien under perioden ca 800 f.Kr. – 200 e.Kr. och den samiska kulturens utbredning under medelti-

Fig. 6. Kärll av asbestgods från den äldre metallåldern funna i Ångermanland och södra Lappland. Orneringen varierar inom olika områden.

den gör det troligt att en tidigt samisk befolkning med egen kultur fanns utbildad redan första årtusendet f.Kr.

Arkeologerna har räknat med att jägarna i Norrland under alla tider använt pälskinn som bytesvara. Pälsdjur fanns visserligen på många håll i Europa men det kalla klimatet i norr gjorde att pälsen fick en hög kvalitet och blev eftersökt. Detta är sannolikt riktigt men kan inte kontrolleras genom arkeologiska fynd. Däremot har man under de senaste åren funnit fornlämningar utmed den dåtida kusten i Övre Norrland som tyder på att man framställt sältran i en skala som vida översteg det lokala behovet. Dateringarna ligger inom samma tid som bronserna från ananinokulturen och något senare. Tran användes i lampor till belysning, som värmekälla och till smörjning av läder. I förbindelserna med ananinokulturen blev sannolikt tran en bytesvara.

Bronsföremålen ersatte kvarsitspetsarna som symbolföremål. Till skillnad från spetsarna, som tillverkades i inhemskt material, gjordes de nya symbolföremålen i metall som måste importeras. Behovet av brons ledde till överproduktion av sältran. Detta i sin tur rubbade den ekonomiska och sociala jämvikten och det traditionella jägarsamhället började förändras. Detta är samma typ av förändring i ekonomi och samhälle som man finner i Sydskandinavien under den tidiga bronsåldern. Då bronzen från Väst- och Mellaneuropa blev en nödvändighetsvara, inte till bruksredskap men till vapen av symbolkaraktär.

Regionen Övre Norrlands struktur

Ända till nyligen har det varit svårt att i Övre Norrland fylla ut tiden från ca 200

Äldre r
i Övre
800 f.K

Yng
äl

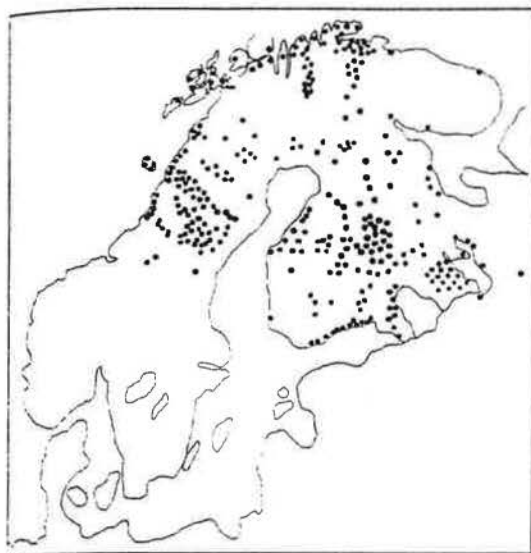

Fig. 7. Kärlna av asbestgods är spridda över Nordskandinavien och Finland och angränsande delar av Ryssland. Med få undantag går sydgränsen i Sverige i norra Ångermanland.

e.Kr. fram till de medeltida historiska källorna med ett arkeologiskt material som skapade kontakt mellan den historiskt kända samiska kulturen och den arkeologiska gruppen från ca 800 f.Kr.-200 e.Kr. Enligt hypotesen borde ett sådant samband finnas. De arkeologiska grupperna på båda sidor om gränsen i norra Ångermanland måste också vara tydligt skilda från varandra. I Mellannorrland kände man sedan länge ett material som hör till den skandinaviska kulturen i Norge och södra Sverige. Utgrävningarna av stora bondgårdar vid Gene i Örnsköldsvik och i norra Hälsingland från omkring Kr.f.-600 e.Kr. fördjupade under 1980-talet denna kunskap. Dessa och andra undersökningar visade framför allt på den stora betydelsen av förbindelserna mellan Trøndelagen-Västnorge och Mellannorrland. Men samtidigt gjordes nya upptäckter i Övre Norrland och bearbetningarna har stärkt forskningsläget avsevärt. Nu är fyndluckan under tiden ca 200-1323 e.Kr., den yngre metallåldern, delvis fylld och den kulturhistoriska utvecklingen framstår klarare.

I hela Övre Norrland ända ner i nordligaste Ångermanland har påträffats härdar i små grupper, de finns i tusentals. Härdarna, som hör till tält eller kåtor, har främst genom C 14-dateringar, men i några fall även genom fynd, kunnat dateras från århundradena efter Kr.f. ända till 1800-talet. Många tillhör vikingatiden och medeltiden. Flertalet härdar ligger i skogsmark nära myrar eller små sjöar, ett mindre antal ligger på

Fig. 8. Schematisk karta över de två stora kulturområdena i Norden under den äldre metallåldern. Till skillnad mot epineolitisk tid ligger nu största delen av Mellannorrland i det södra kulturområdet.

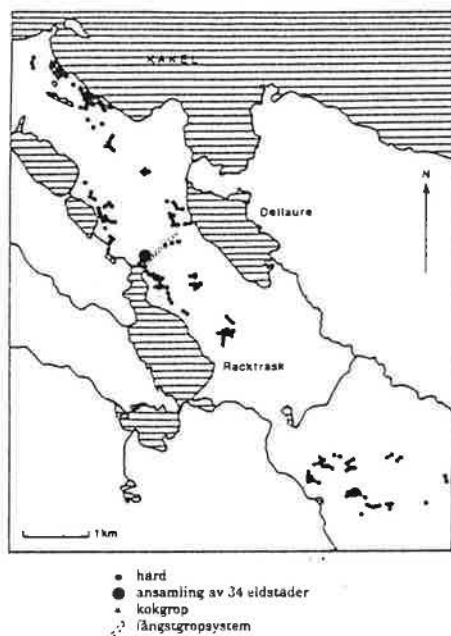

Fig. 10. Schematisk karta över de två stora kulturområdena i Norden under den yngre metallåldern.

Fig. 9. Strax öster om Arjeplog i Lappland har omkring 200 härder från århundradena e.Kr. till 1800-talet registrerats. De tillhör den skogssamiska kulturen som hade sina boplatser i skogsmarker med tillgång till renbetesland. Den äldre fångstkulturens boplatser låg främst vid sjö- och älvastränderna.

sjö- och älvastränder, liksom de äldre fångstboplatserna (fig. 9). I stora områden där de äldre boplatserna saknas finner man i stället järnålderns och medeltidens härdsamlingar. Härdarna, som markeras av stenar, är oftast små och övervuxna och har lätt blivit förbisedda.

Härdarna ligger i renbetesmarker och vid utgrävning har ofta påträffats brända ben av ren och fisk. På de äldre fångstboplatserna i inlandet är älg och bäver vanligast, vid kusten finns härder med nästan enbart sälben. Förändringen i inlandet skulle kunna betyda att älgjägarna gått över från jakt på älg till jakt på ren, kanske på grund av minskning i älgstammen och en motsvarande ökning i tillgången på ren. Men det finns stöd för en annan tolkning. Pollenanalyser intill historiskt kända renvallar har visat att växtligheten och pollenförekomsten förändras när renarna samlas inom renvallens begränsade område beroende på trampandet och gödslingen. Pollenanalyser intill boplatser från det första årtusendet e.Kr. har visat samma förändringar. Då kan man dra slutsatsen att renvallar förekommit redan under den tiden, vilket innebär att en mycket tidig tamrenskötsel i liten skala har påvisats. De äldsta skriftliga underrättelserna om renskötsel i Norden tillhör annars vikingatiden i Nordnorge.

Det är den skogssamiska renskötarekonomin som har spårats. Arkeologis-

ka undersökningar i Jokkmokks fjällvärld har visat att också fjällområdet började utnyttjas i allt högre grad under det första årtusendet, särskilt under vikingatiden. Ännu kan vi inte avgöra om det då rörde sig om renjakt eller en begynnande tamrenskötsel eller kanske båda. Det står klart att den gamla fångstkulturens samhällsstruktur och bosättningsmönster förändrades i Övre Norrland. Jakten försvann naturligtvis inte som näring, men renskötseln och fisket tog överhand i inlandet. Utmed kusten finns spår efter en skandinavisk bosättning med inslag av odling och boskapskötsel, i umetrakten från mitten av årtusendet och omkring år 1000 innanför Luleå. Under 1000- och 1100-talen etablerades en finsk bosättning med odling och boskapskötsel till Tornedalen och söderut till Kalixälven. Även vid kusten kan samiska härdar förekomma, men vi vet inte till vilken tid de dateras.

Ett ännu olöst problem är varför renskötseln uppstod just i början av första årtusendet. Det kan ha skett en nedgång i tillgången på älg, men detta kan inte beläggas genom iakttagelser som är beroende av uppgifterna om renens förekomst. Det är påfallande att just under de första århundradena förändrades samhällsstruktur, bosättningsmönster och ekonomi även i Mellannorrland, såsom kan ses bl.a. av undersökningarna av den stora bondgården vid Gene. Boskapskötseln blev den dominerande näringen såväl vid Gene som i hela Mellannorrland, på sätt och vis en parallell till tamrenskötseln i Övre Norrland. I Mellannorrland och strax efteråt i Övre Norrland skapades en ekonomi som med förändringar levte kvar till våra dagar. Motsatsen mellan de två regionerna förstärktes genom att skillnaden mellan dem även var etnisk.

Ännu under vikingatiden och den tidiga medeltiden var Övre Norrland en del av ett stort nordfennoskandiskt område (fig. 10). I Finland hade gränsen mellan samiskt och finskt förskjutits norrut och i Nordnorge hade det skandinaviska inslaget blivit allt starkare, liksom utmed Övre Norrlands kust. Det nordfennoskandiska området var mindre än under den föregående perioden men de etniska och ekonomiska motsatserna stärkte det nordliga kärnområdet. De samiska offerplatsfynden visar att kontakterna mot öster och sydöst var mycket starka, men även västerut och mot söder fanns förbindelser. Genom freden i Nöteborg 1323, den svenska centralmaktens utveckling och expansionen längs kusten norrut mot Lule älv dal under 1300-talet, vändes de starka kontakterna i riktning öst-väst i stället mot söder. Övre Norrlands inland skilde sig från det övriga Norrland som en egen region men blev ändå alltmer beroende av centralmaktens åtgärder.

Sammanfattning

Under de långa tidsrymder det här gäller, de fyra perioderna år 1 000–2 000 år långa, har en mängd händelser och förändringar inträffat som vi har ytterst bristfällig kännedom om. Det som berörs här är de övergripande rörelseriktningarna i utvecklingen mot den regionala indelning av Norrland som vi känner från historisk tid.

Under neolitikum, ca 4200–2000 f.Kr., hörde folkgrupperna i Norrland nära samman med kulturen i Väst- och Nordnorge. Kulturen i detta stora nord- och västskandinaviska område skilde sig avsevärt från de sydskanlaviska kulturformerna, liksom från de kamkeramiska i Finland och längre österut. En

gränsszon mot söder lög i Gästrikland och en mot öster i Kalix älvdal. Dock fanns runt den innersta delen av Bottenviken en grupp med anknytning söderut längs båda kusterna. Likaså fanns sydskandinaviska inslag utmed norrlandskusten.

Under den följande epineolitiska tiden, ca 2000–800 f.Kr., fick Norrland och Nordnorge en klart östlig orientering mot Finland och norra Ryssland. Vad denna östliga enhet egentligen innebär vet vi ännu inte mycket om. Runt Bottenvikens kuster finns påtagliga sydskandinaviska inslag, både i fasta fornlämningar och fynd.

Delningen av Norrland i två regioner skedde i början av perioden ca 800 f.Kr.–200 e.Kr., som i Övre Norrland kallas den äldre metallåldern. Regionens östliga orientering förstärktes medan den mellannorrländska regionen knöts mot väster och söder. Från den tiden kan man arkeologiskt börja spåra den etniska delning mellan den nordiska och den samiska folkgruppen i Nordskandinavien som fortfarande består.

Övre Norrlands inland utvecklade sin karaktär med tamrenskötsel som bas i ekonomin, ett eget bosättningsmönster och en speciell samhällsstruktur under tiden 200–1323 e.Kr., den yngre metallåldern. Övre Norrland var fortfarande en del av det nordfennoskandiska kulturområdet, som i hög grad präglades av de östliga kontakterna. Under 1300-talet började den svenska centralmakten

få överhand i Övre Norrland och kontaktlinjen österut byttes mot ett beroende av förbindelserna söderut.

Litteratur

En populärvetenskaplig syntes över Norrlands förhistoria finns i E. Baudou, *Norrlands forntid – ett historiskt perspektiv* (1992). Till varje kapitel finns hänvisningar till den viktigaste litteraturen. Denna uppsats går i huvudsak tillbaka på kap. 6–11. Några av de i detta sammanhang väsentligaste arbetena är följande:

- K.-Å. Aronsson, Forest Reindeer Herding A.D. 1–1800. (*Archaeology and Environment* 10). Umeå 1991.
- E. Baudou, "Om uppkomsten av etniska gränser i Norrland", i *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 14 (1987).
- A. Huggert, "Flint also Came from the East – A Contribution to the Knowledge of Upper Norrland's Prehistory", i *Archaeology and Environment* 2. Umeå 1984.
- P.H. Ramqvist, *Högom*. Stockholm 1990.
- I. Zachrisson, De samiska metalldepåerna år 1000–1350 i ljuset av fynden från Mörtträsket, Lappland. (*Archaeology and Environment* 3.) Umeå 1984.

Av figurerna i denna uppsats återfinnes 1, 5, 6, 7, 9 samt de svenska spetsarna i fig. 3 i författarens *Norrlands forntid*, med hänvisningar till de ursprungliga publikationerna. De ryska spetsarna i fig. 3 har publicerats av Huggert 1984. Kartskisserna fig. 2, 4, 8 och 10 är inte tidigare publicerade.

Jäbodar

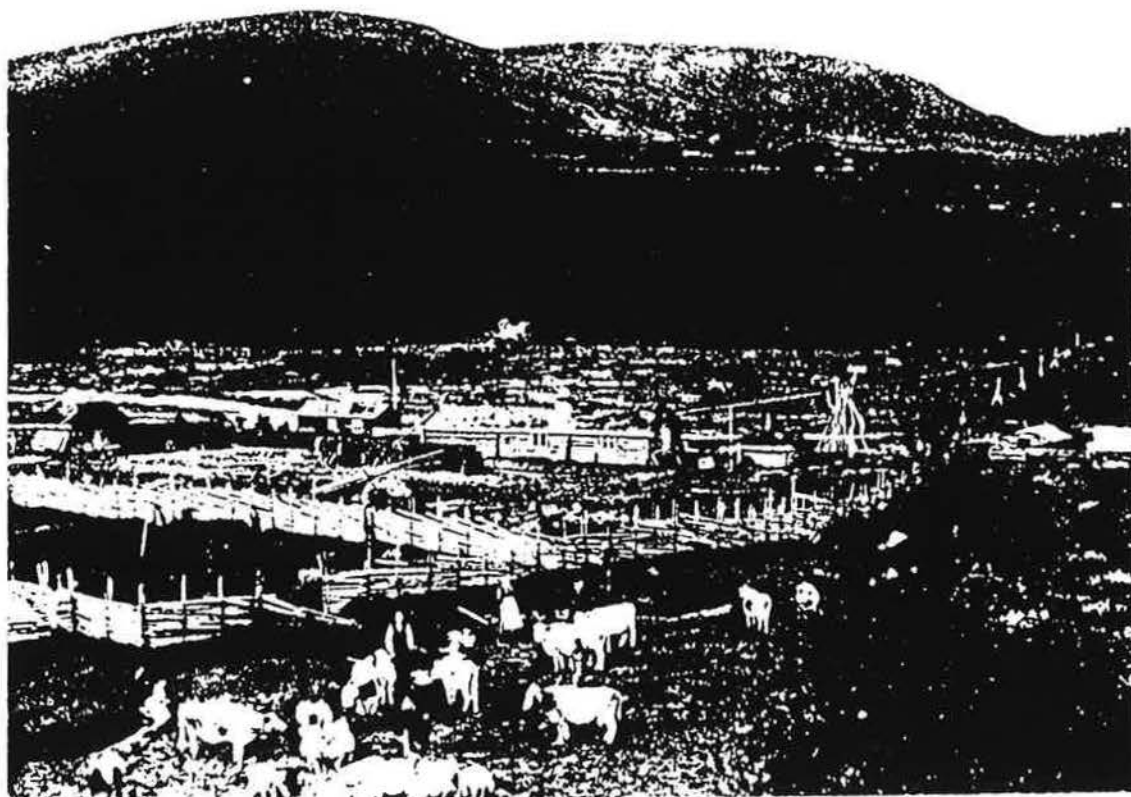
inom
Malmagens
Funnäsödalens
Kyrkbyns och
Valmåsens skifteslag
Vid sekelskiftet
1899-1900

Fäbodlivet i västra Härjedalen sträcker sig flera århundraden tillbaka i tiden. Det finns bevarade hus från 1600 talet. Olvallen i Tänndalen, sörrös med inskription 1630. I Fornminnesparken Funäsdalen sörrös med årtal 1648, som tidigare stått på gamla Fundinsvallen (Erik Fundins gamla fäbodvall) vid Svalån Bruksvallarna. Skänktes av Hans Källberg till Fornminnesföreningen och sattes upp i parken år 1926. Ruvallen, Messlingen fäbodstuga från 1694. Sandåsvallen Tänndalen gammal mjölkbod med årtal 1733 och sörrös från 1786. Vivallen vid forngravarna, lada med årtal 1759. Vivallen, Hans Salamonssons vall, lada med 1700 talstimring. Klinken, lada timrad av björk årtal 1842. Larspersvallen timrat dess från tidigt 1800 tal. När växelbruket med flera vallar började vet jag ej, men åtminstone från början av 1700 talet hade många av gårdarna 4 fäbodvallar och det var 3 stycken sommarvallar och 1 vår och höstvall. Ett år var alla Funäsdalsborna samlade i västra Tänndalen, Hamravallarna och sörsidan Tännån och Tännadalssjön. Då var gränsen Höggrunsbäcken vid gamla posten, och öster om denna bäck fick ingen komma med sina djur för bete, ty där skulle vara slåtter detta år. Andra året var säterfolket samlade i östra Tänndalen och detta år fick inget bete ske väster om bäcken, ty då skulle där vara slåtter. Tredje året var folket samlade i Ljusnedalen, Walles och Rockvallsområdet. Varje höst flyttade de till sina höstvallar på Åsen väster om Funäsdalsberget, Ruvallen, Vivallen, Ängesvallarna, Hållvallarna söder om Funäsdalen, samt i åsarna mot Östersjön. Till en del av fäbodarna fanns ingen kärrväg. Därför måste transporterna ske med klövjning eller att köra med släpor. Sista sommaren som säterfolket vistades på sina gamla fäbodvallar på den gemensamma marken var år 1898, och då var det i östra Tänndalen. År 1899 var storskiftet klart och alla var i fäbodar på sina egna fäbodskiften, fast detta år inte alla i egna hus utan i husen som tillhörde forna ägarna till vallarna. Senare blev det byten och flyttningar av husen. En del hann flytta sina hus till nya vallarna, så att dom kunde bo i egna hus första sommaren. Det kan nämnas att i gården övre Salmons revs och flyttades 14 st. hus från hösten 1898 till våren 1899. I denna gård var dom fyra karlar som hjälptes åt med arbetet.

"Burföring" och klövning till sätern.

Pålsvallen (Hedvallsvallen) Tännadalen, i bakgrunden
gömla "Hammervallarna" på Hamrafjällets ägda betning
före "Östankiplet"

Interiör från gamla "Uthusvallen"
"Storvallarna" Tännalen

Siljeströms fäbodvall "Ställerös" Tännalen
Lisbet Busk Maria Siljeström

[illegible]

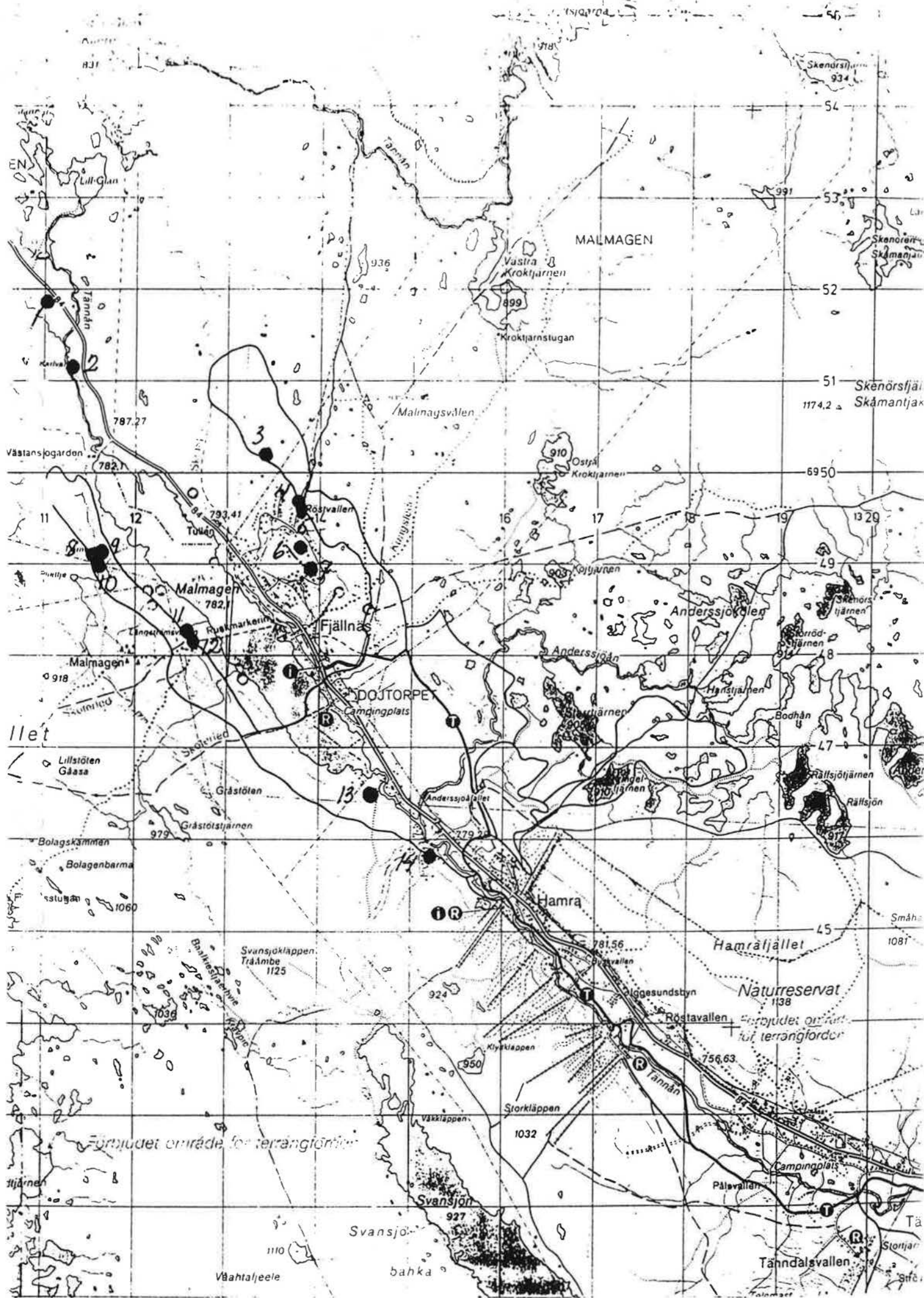
Funäsdalen

**Fäbodar till Malmagens skifteslag
före storskiftet 1893 - 1898**

Nr.	Fastighetsnr. och gårdsnamn	Fäbodvallarnas namn	Ägare 1893 enligt hävdeförteckning
1	1 Västa sjön	Skottvallen	J.M. Engzelius
2	1 Västa sjön	Karlvallen, Oxvallen	J.M. Engzelius
3	2	Nyvallen	J. Åslund
4	3	Röstvallen	J.M. Engzelius
5	4	Röstvallen	Göran Wessel
6	1 Ol Estens	Mellanvallen	J.M. Engzelius
7	2	Gammelvallen	J. Åslund
8	3	Tjärnvallen	J.M. Engzelius
9	4	Tjärnvallen	Göran Wessel
10	1	Tjärnvallen	J.M. Engzelius

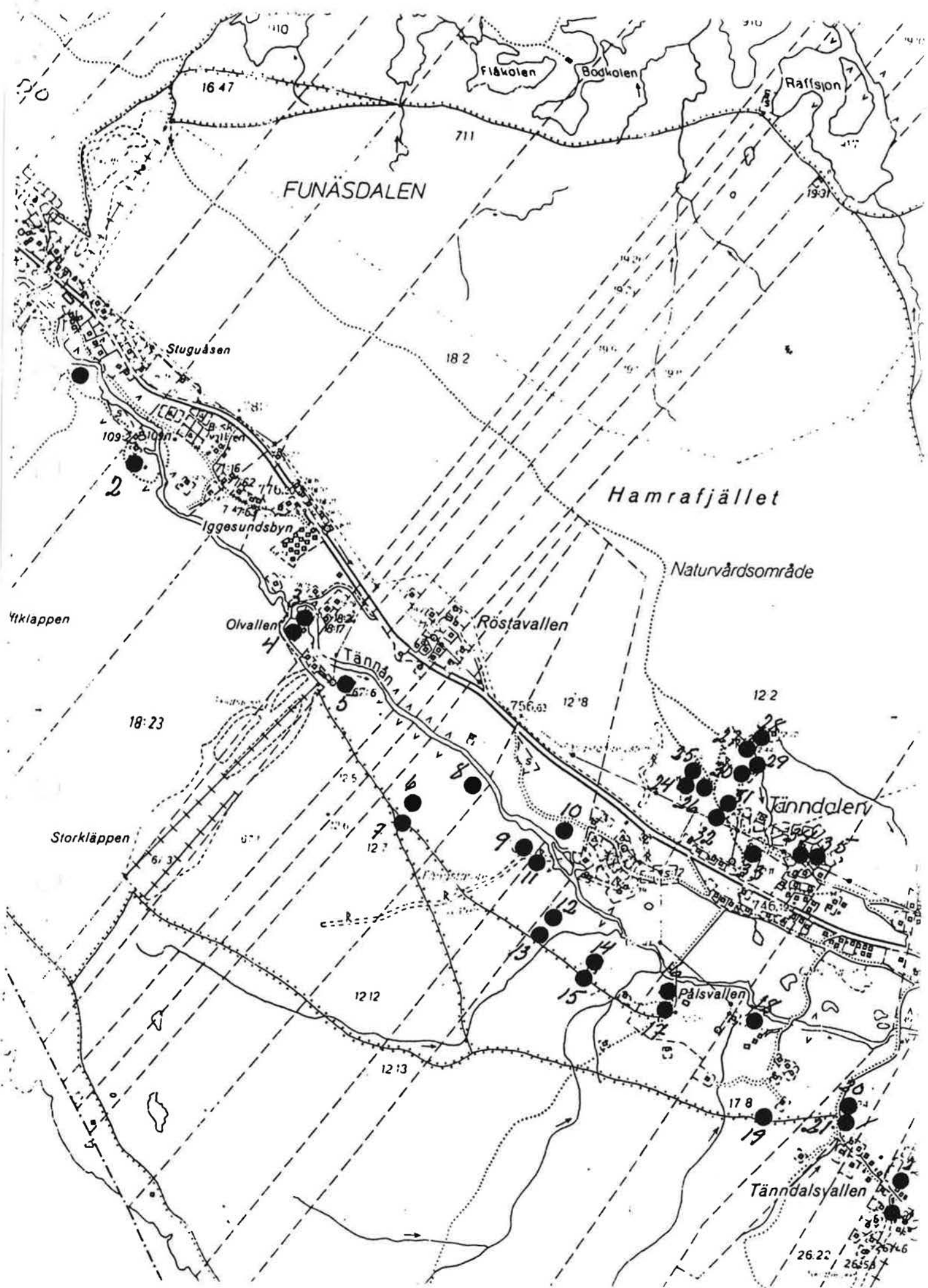
**Fäbodar till Funäsdalens skifteslag
före storskiftet 1893 - 1898**

Nr.	Fastighetsnr. och gårdsnamn	Fäbodvallarnas namn	Ägare 1893 enligt hävdeförteckning
11	1 Långströms	Långströmsvallen	Mårten Långström
12	1 Långströms	Långströmsvallen	Jon Jonsson Loo
13	43 Uta sjön		Jon Hansson
14	15 Uta ån		Olov Jonasson

**Fäbodar till Funäsdalens skifteslag
före storskiftet 1893 - 1898**

Nr.	Fastighetsnr. och gårdsnamn	Fäbodvallarnas namn	Ägare 1893 enligt hävdeförteckning
1	27 Pals	Stuguåsvall	Olov Halvarsson stb.
2	16 Synnasjön	Synnasjövall	Halvar Jonsson
3	18 Olen	Olvall	Olov Hansson Dahlsten
4	18 Olen	Olvall	Per Hansson Dahlsten
5	19 Lillpers	Lillpersvallen	Måns Eriksson
6	15 Synnasjön	Synnasjövall	Olov Jonasson
7	9 övre Högen	Budalsvall	Måns Johansson Norberg
8	8 nedre Högen	Länsmansvall	
9	17 Synnasjön	Strandvall	Jon Olovsson
10	39 Loken	Fettjevall	Erik Hansson
11	16 Synnasjön	Strandvall	Olov Halvarsson
12	22 Pals	Svansjövall	Engzelius
13	21 Pals	Hans Hans vall	Staffan Hansson, Mikael Pers
14	24 Pals	Pålsvall, Svansövall	Per Hansson
15	25 Pals	Pålsvall, Svansjövall	Jöns Ingebriktsson Busk
16	27 Pals	Pålsvall, Svansjövall	Olov Halvarsson stb.
17	26 Pals	Pålsvall, Svansjövall	Sven Staffansson Ström
18	36 Nylandet	Krokröstvall	Per P Hammar
19	10 Torpet	Kuvvall	Ingebrikt Mickelsen
20	41 Flon	Floarvall	Lars Persson Wagenius
21	41 Flon	Floarvall	Sven Persson Wagenius
22	10 Berget	Granbusvall, Buldervall	Hans Siljeström
23	23 Buskan	Granbusvall, Buskvall	I. Pettersson, Hans J Busk
24	13 Lia	Uthusvall, Hammarvall	Staffan Hansson
25	14 Uthus	Uthusvall, "	Nils Olovsson
26	12 Hedvalls	Hedvallsvall, "	Olov Hedvall
27	3 Ol Lars	Ol Larsvall, "	Olov Larsson
28	3 Kaspers	Kaspersvall, "	Kasper Larsson
29	4 Backen	Backvall, "	Jöns Jonsson
30	4 Backen	Backvall, "	Olov Jonsson
31	6 Asen	Ömbresvall, "	Pål Svensson
32	5 Ömbres	Ömbresvall, "	Jonas Halvarsson
33	2 Dahlstens	Dahlstensvall, "	Pål P. Dahlsten
34	11 Jonse	Jonsvall, "	Jon Salomonsson
35	11 Jonse	Jonsvall, "	Olov Salomonsson

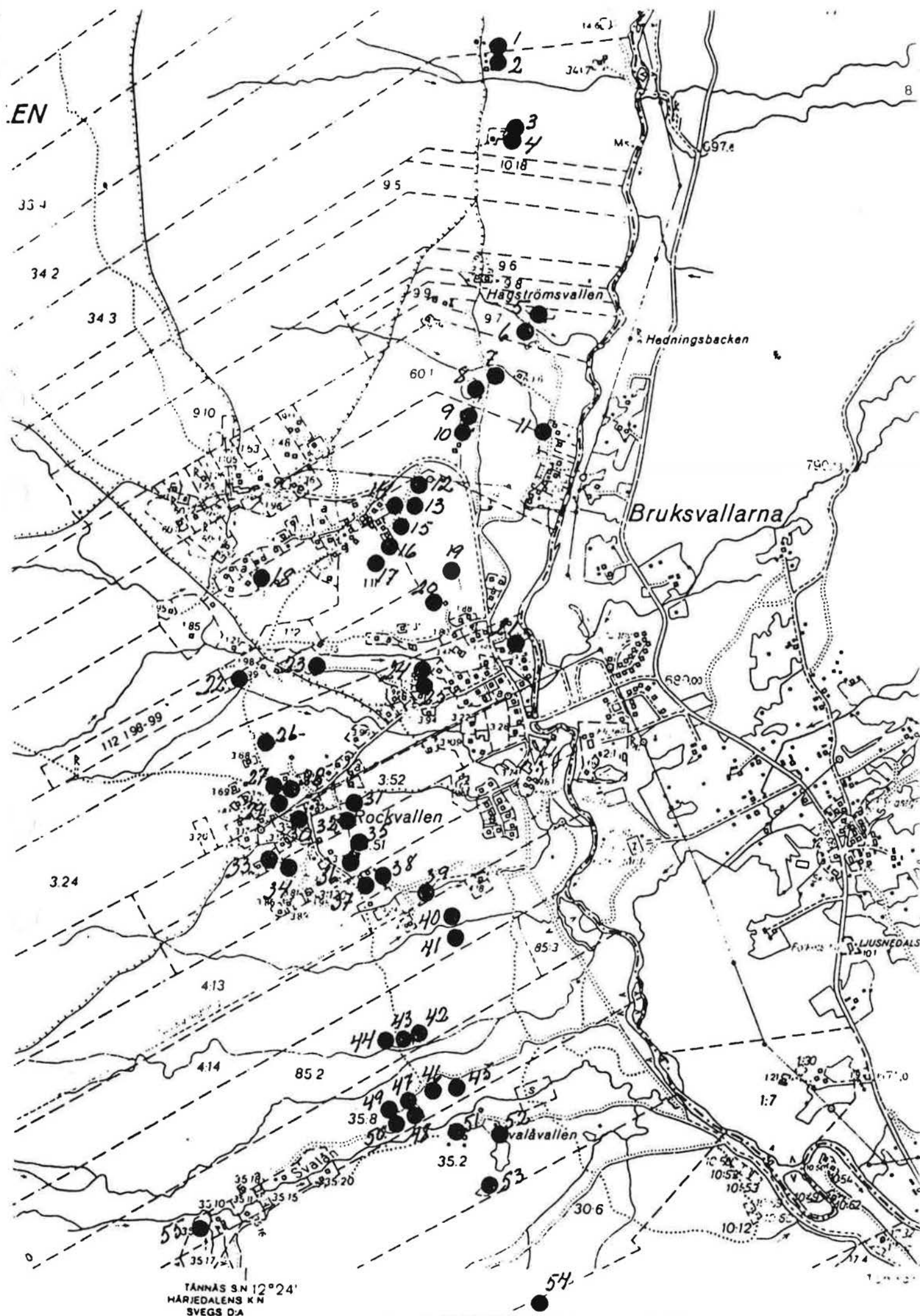

FÄBODAR TILL FUNÄSDALENS SKIFTESLAG FÖRE STORSKIFTET 1893-1898.

Nr	Fastighets Nr	Fäbodvallarnas namn	Ägare 1893 enligt hävdeförteckning	Nr	Fastighets Nr	Fäbodvallarnas namn	Ägare 1893 enligt hävdeförteckning
1	34	Salmonsullen	Hans Salamonsson	34	18	Olwallen	Per Hansson Dahlsten
2	34	"	Lars Salamonsson	35	26	Meullen	Sven Staffansson Ström
3	33	"	Erik o Per Kristiansson	36	27	"	Olov Halvarsson stb.
4	28	Bengtullen	Hans Bengtsson	37	34	Åsullen	Hans Salamonsson
5	29	Fundinsullen	Nils Olovsson	38	34	"	Lars Salamonsson
6	32	Backullen	Hans Imgebriks, Fundin	39	33	"	Erik o Per Kristiansson
7	31	Tullarullen	Tullverket	40	33	Salmonjonsvall	Erik Kristiansson
8	30	Morwallen	Erik o Hans Hansson	41	35	Hans Olswullen	Johan Myhr
9	38	Hammarullen	Jöns Persson Hammar	42	35	"	Hans Hansson Källberg
10	38	"	Sven Persson Hammar	43	8	Länsmansullen	Ljusne Woxna A.B.
11	35	Hansolswullen	Hans Hansson Källberg	44	15	Jonasullen	Olov Jonasson
12	35	"	Johan Myhr	45	12	Amneusullen	Olov Hedvall
13	28	Bengtullen	Hans Bengtsson	46	9	Mångsullen	Måns Johansson Norberg
14	29	Fundinsullen	Nils Olovsson	47	2	Dahlstensullen	Pål Dahlsten
15	31	Tullarullen	Tullverket	48	5	Ömbresullen	Jonas Halvarsson
16	32	Backullen	Hans Imgebriks. Fundin	49	6	"	Pål Svensson
17	30	Morwallen	Erik o Hans Hansson	50	11	Jonsullen	Jon Salamonsson
18	24	Olaslättvallev	Per Hansson	51	11	"	Olov Salamonsson
19	27	"	Olov Halvarsson stb.	52	4	Oljonsullen	Olov Jonsson
20	10	Kuvullen	Imgebrikt Olovsson	53	4	"	Jöns Jonsson
21	41	Lövröstullen	Lars Persson Wagenius	54		Lillwallen	
22	41	"	Sven Persson Wagenius	55	3	GammelOllarsullen	Olov Larsson
23	38	"	Sven Persson Hammar	56	16	Synnasjöullen	Halvar Jonsson
24	23	Buskullen	Hans Jonsson Busk	57	17	"	Jon Olovsson
25	10	Buldervullen	Anders Siljeström	58	14	Uthusullen	Nils Olovsson
26	27	Ljögarslättullen	Olov Halvarsson stb.	59	13	"	Staffan Hansson
27	37	"	Per Persson Hammar	60	16	Synnasjöullen	Olov Halvarsson
28	36	"	" " "	61	3	Kaspersullen	Kasper Larsson
29	38	Hammarullen	Jöns Persson Hammar	62	3	Ollarsullen	Olov Larsson
30	24	Pålsvallem	Per Hansson	63	12	Nywallen	Olov Hedvall
31	25	"	Jöns Imgebriks. Busk	64	39	"	Erik Hansson
32	19	Lillpersullen	Måns Eriksson	65	7	"	Jan Wagenius
33	18	Olwallen	Olov Hansson Dahlsten				

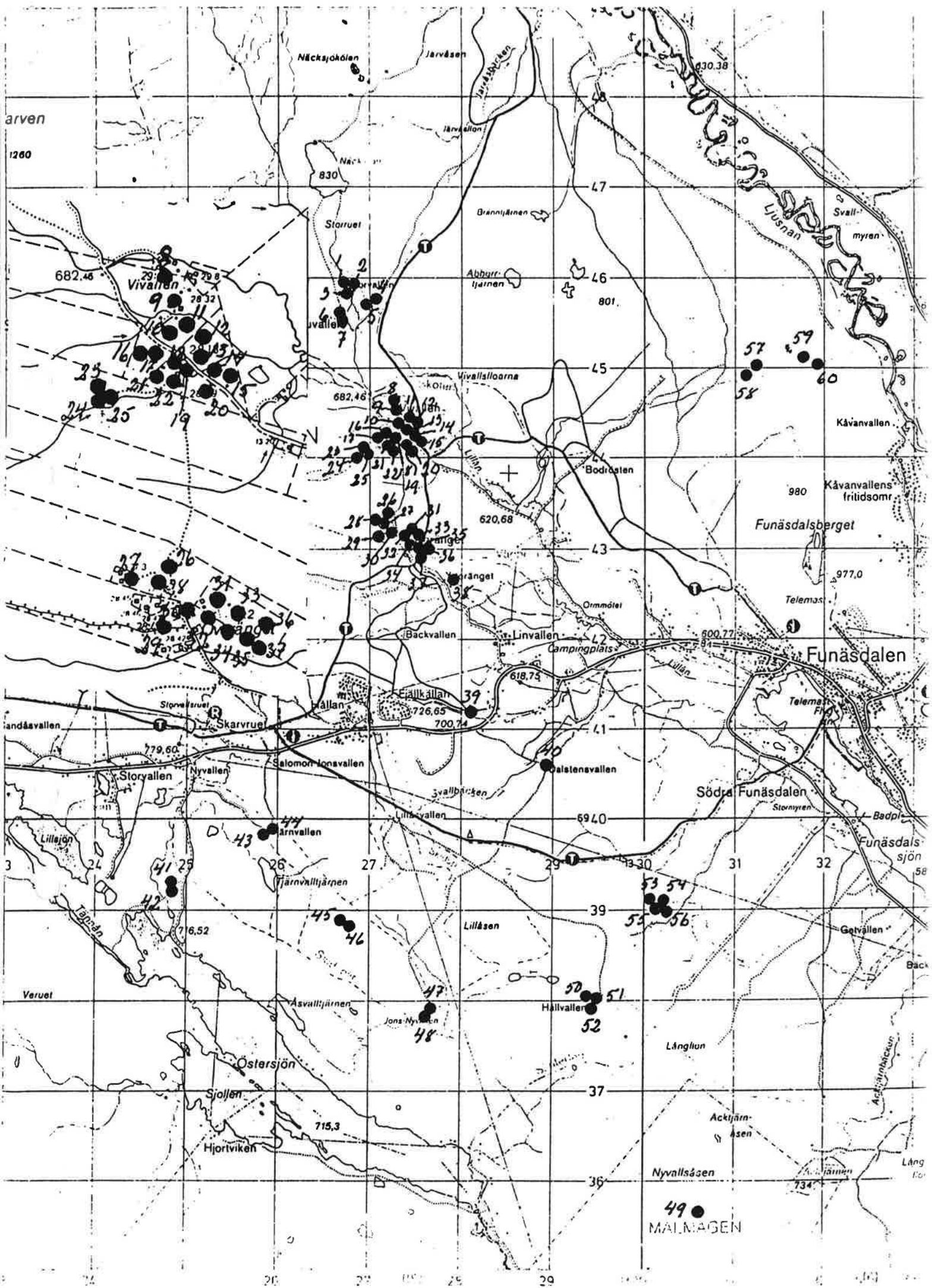

Nr.	Fastighetsnr. och gårdensnamn	Fäbodvallarnas namn	Ägare 1893 enligt hävdeförteckning
1	41 Flon	Floarvall	Lars Persson Wagenius
2	41 "	"	Sven Persson Wagenius
3	40 "	"	Erik Olsson Wagenius
4	40 "	"	Johan Mårtens. Norberg
5	23 Buskan	Buskvall	Hans Jonsson Busk
6	10 Berget	Buldervall	Anders Siljeström
7	41 Flon	Floarvall	Sven Persson Wagenius
8	42 "	"	Jon Mårtensson Norberg
9	40 "	"	Erik Olsson Wagenius
10	40 "	"	Sven Gulliksson Ström
11	41 "	"	Lars Persson Wagenius
12	16 Synnasjön	Synnasjövall	Halvar Jonsson
13	16 "	"	Olov Halvarsson
14	17 "	"	Jon Olovsson
15	36 Nylandet	Nylandsvall	Per Persson Hammar
16	27 Pål	Pålsvall	Olov Halvarsson stb.
17	26 "	"	Sven Staffansson Ström
18	12 Hedvalls	Hedvallsvall	Olov Hedvall
19	21 Pål	Hans Hansvall	Staffan Hansson, Mikael Persson
20	24 "	"	Per Hansson
21	21 "	gammel Hans Hansvall	Staffan Hansson
22	7	Jonvall, Össjevall	Jon Wagenius
23	2 Dahlstens	Dahlstensvall	Pål Persson Dahlsten
24	11 Jonse	Jonsvall	Olov Salomonsson
25	11 "	"	Jon Salomonsson
26	9 Övre Högen	Mångsvall	Måns Johansson Norberg
27	18 Olen	Olvall	Olov Hansson Dahlsten
28	18 "	"	Per Hansson Dahlsten
29	19 Lill Pers	Lill Persvall	Måns Eriksson
30	8 Nedre Högen	Länsmansvall	Ljusne Woxna
31	13 Lia	Uthusvall	Staffan Hansson
32	14 Uthus	"	Nils Olovsson
33	6 Åsen	Ombresvall	Pål Svensson
34	5 Ombres	"	Jonas Halvarsson
35	3 Ol Lars	Ol Larsovall	Olov Larsson
36	3 Kaspers	Kaspersvall	Kaper Larsson
37	4 Backen	Backvall	Jon Olovsson
38	4 "	"	Lars Olovsson
39	4 "	"	Jöns Jonsson
40	35 Hans Ols	Hans Olsvall	Hans Kjällberg
41	35 "	"	Johan Myhr
42	33 Ned. Salmuns	Salmunsvall	Erik o Per Kristiansson
43	34 Övre "	"	Hans Salomonsson
44	34 " "	"	Lars Salomonsson
45	30 Moren	Morvall	Erik o Hans Hansson
46	31 Tullen	Tollarvall	Tullverket
47	38 Hammaren	Hommorsvall	Sven Persson Hammar
48	38 "	"	Jöns Persson Hammar
49	1 Långströms	Långströmsvall	Mårten Långström
50	1 "	"	Jon Jonsson Loo
51	32 Backen	Backvall	Hans Ingebrikts. Fundin
52	28 Myra	Bengtsovall	Hans Bengtsson
53	29 Fundins	Fundinsvall	Nils Olsson
54	39 Loken	Erik Hansvall	Erik Hansson
55	37 Nylandet	Kölvallen	Per Persson Hammar

HÖSTVALLAR

Nr	Fastighetsnr. och gårdsnamn	Fäbodvallarnas namn	Ägare 1893 enligt hävdeförteckning
1	30 Moren	Morvallen	Erik o Hans Hansson
2	32 Backen	Backvallen	Hans Ingebriks. Fundin
3	31 Tullgården	Tullarvallen	Tullverket
4	28 Myren	Bengtullen	Hans Bengtsson
5	29 Fundins	Fundinsvallen	Nils Olovsson
6	1 Långströms	Långströmsvallen	Mårten Långström
7	1 "	"	Jon Jonsson Loo
8	38 Hammaren	Hammarvallen	Jöns Persson Hammar
9	38 "	"	Sven Persson Hammar
10	22 Påls	Pålsvallen	J.M.Engzelius
11	28 Berget	Klubbvallen	Ingebrikt Ols. Berg
12	36 Nylandet	Nylandsvallen	Per Persson Hammar
13	26 Strömmen	Strömvallen	Sven Staffanson Ström
14	23 Buskan	Buskvallen	Hans Jonsson Busk
15	10 Berget	Buldervallen	Karin Andersson Siljeström
16	35 Hans Ols	Hans Olsvallen	Hans Hansson Källberg
17	35 "	"	Johan Myhr
18	25 Påls	Pålsvallen	Jöns Ingebriks. Busk
19	10 Torpet	Kuvvallen	Ingebrikt Mickelsson
20	9 Högen	Mångsvallen	Måns J. Norberg
21	24 Påls	Pålsvallen	Per Hansson
22	27 Karlgården	Karlsvallen	Olov Halvarsson stb.
23	33 n.Salmons	Salmonsullen	Erik o Per Kristiansson
24	34 ö. "	"	Hans Salamonsson
25	34 "	"	Lars SALamonsson
26	8 n. Högen	Länsmansvallen	Ljusne Woxna A.B.
27	37 Nylandet	Nylandsvallen	Per Persson Hammar
28	39 Loken	ErikHansvallen	Erik Hansson
29	12 Östgården	Hedvallsvallen	Olov Hedvall
30	7 Högen	Janvallen	Jan Wagenius
31	3 Ol Lars	Ollarsvallev	Olov Larsson
32	3 Kaspers	Kaspervallen	Kasper Larsson
33	4 Ö.Backen	Backvallen	Jon o Lars Olovsson
34	4 "	"	Jöns Olovsson
35	13 Uthus	Uthusvallen	staffan Hansson
36	14 "	"	Nils Olovsson
37	36 Myran	Myrsvenvallen	Sven Svensson Dahlsten
38	27 Karlgården	Karlsvallen	Olov Halvarsson stb.
39	19 Lillpers	Lillpersvallen	Måns Eriksson
40	2 Dahlstens	Dahlstensvallen	Pål Dahlsten
41,42	11 Jonse	Skrävallen	Jon o Olov Salamonsson
43	5 Ömbres	Tjärvallen	Jonas Halvarsson
44	6 Åsen	"	Pål Svensson
45,46	11 Jonse	Åsvallen	Jon o Olov Salamonsson
47,48	11 "	Jonsnyvallen	" " "
49	15 Utmesjöa	Brändvallen	Jonas Olovsson
50,51	18 Olen	Hållvallen	Olov o Per Dahlsten
52	19 LillPers	"	Måns Eriksson
53	16 Synnasjöa	"	Halvar Jonsson
54	15 Utmesjöa	"	Jonas Olovsson
55	17 Synnasjöa	"	Jon Olovsson
56	16 "	"	OlovHalvarsson
57	24 Påls	Bergvallen, Pålsvallen	Per Hansson
58	Strömmen	" "	Sven Staffansson Sröm
59	10 Olkarls	" , Karlsvallen	Karl wagenius
60	10	" , BengtOlsvallen	Sven Bengtsson

FÄBODAR TILL FUNÄSDALENS SKIFTESLAG EFTER STORSKIFTET ÅR 1898.

Nr	Fastighets Nr	Fäbodvallarnas namn	Ägare enligt hävdeförteckning	Nr	Fastighets Nr	Fäbodvallarnas namn	Ägare enligt hävdeförteckning
1	43		Hans Jonsson	34	30	Dahlstensvallen	Olov Nordlinder
2	15		Erik Olovsson	35	32	Backvallen	Hans Fundin
3	15		Jonas Olovsson	36	28	Ängesvallen	Johan Källmark
4	16	Stuguåsvallen	Jon Halvarsson	37	77	"	Johan Loo
5	18	"	Alfred Buak	38	13	Vivallen	Helmer Berntsson arrend.
6	18	Olvallen	Alfred Busk	39	34	"	Hans Salamonsson
7	18	"	Petra Berntsson	40	29	"	Nils Nilsson
8	19	Lillpersvallen	Gunnar Busk	41	24	Ruvallen	Karl Busk arrend.
9	12	Svansjövallen	Olle Hedvall	42	72	Kåvanvallen	Sverre Wessel
10	17		Signe o Jonas Jonasson	43	30	Kölvallen	Måns Kristiansson
11	16		Stina Elander	44	35	Svalåvallen	Sven Källberg
12	26		Staffan Ström	45	35	"	Karl Myhr
13	26	Granbuskvallen	Erik Månsson	46	4	Rockvallen	Gösta Roos
14	46		Gustav Björklund	47	4	"	Rune Backen
15	45	Svartviksvallen	Johan Björklund	48	3	"	Staffan Staffansson
16	25	Olaslätt	Karin Busk	49	3	"	Karl O Larsson
17	25	Stenslätt	Stina o Erik Jonasson	50	3	"	Erik Ohlsson
18	53	Ljögarslätt	Anton Staffansson	51	1	Dahlstensvallen	Gärda Jonsson o A.Långström
19	2	Åsvallen	Pål Dahlsten	52	1		Erik Ljungberg
20	52	Sandåsvallen	Sven Hammar	53	1		Johan Ljungberg
21	38		Knut Dahlsten	54	1		Erik Långström
22	38	Storvallen	Per Hammar	55	9	Lisavallen	Lisa Dahlsten
23	73	Uthusvallen	" " Halvar Jonasson	56	9	Hagströmsvallen	Karl Hagström
24	11	Nyvallen	Axel Salamonsson	57	9	Mångsvallen	Johan Sandvold
25	70		Jenny Göransson	58	34		Hans Salamonsson
26	70	Skrävallen	Jenny Göransson	59	33	Ingvaldvallen	Hanna Bakken
27	6	Bort på Ea	Jöns Roos	60	33	Lillåsen	Einar Wagenius
28	28	" " "	Mattias Persson	61	42	Kvarnbäckvallen	E.Johansson o M.Wagenius
29	36	MyrSvenvallen	Sven Svensson Dahlsten	62	40		Olov o Paul Wagenius
30	17	Hållvallen	Olov Jonsson	63	40		Ingemar Ström
31	16	"	Helga Olovsson	64	41	Svenpersvallen	Sigurd Slättan
32	7	Lillhammarvallen	Erik Björklund	65	41	Larspersvallen	Margit o Oskar Fahlen
33	16	Getvallen	Anna-Märta o John Norberg				

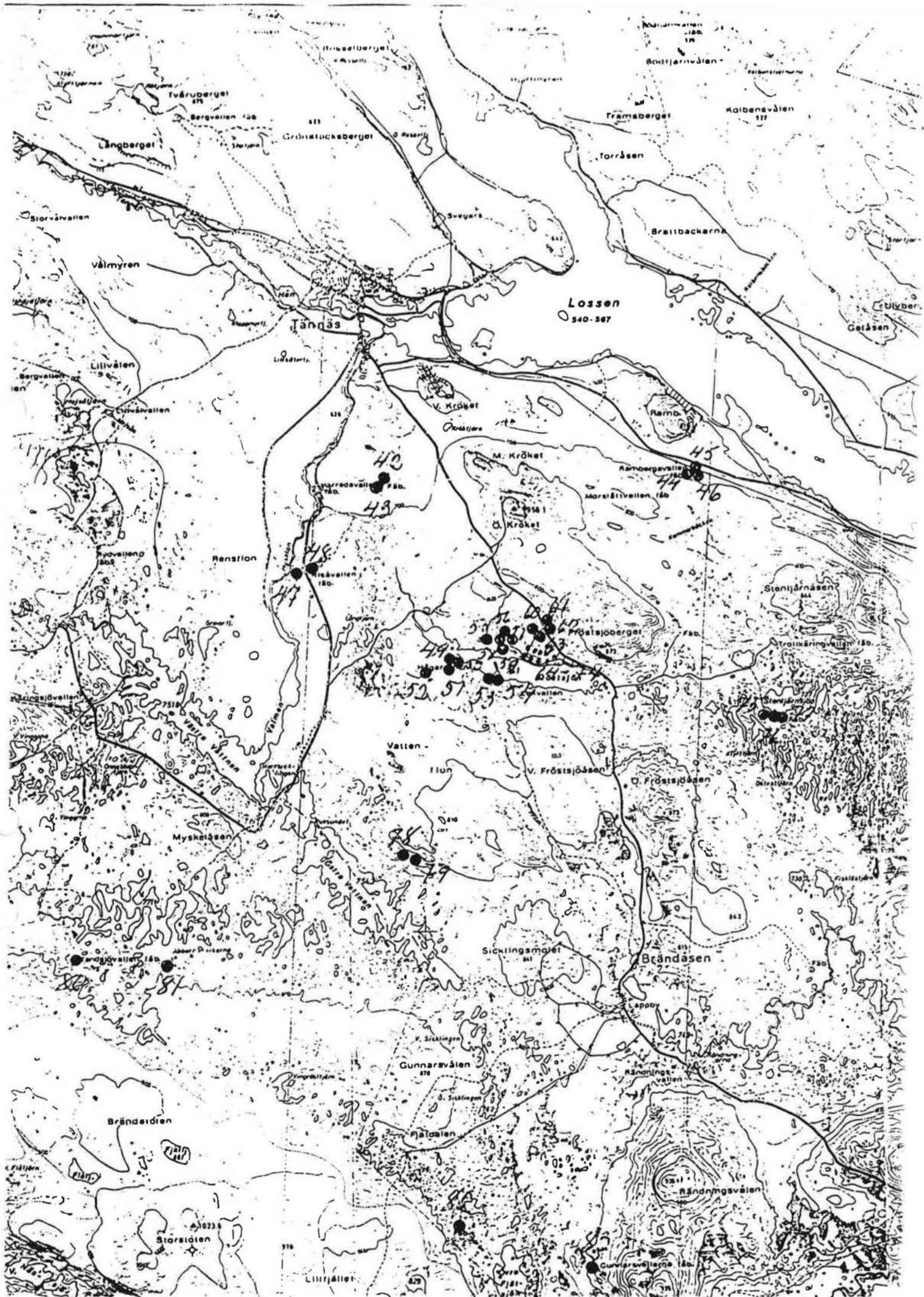
FÄBODAR TILL KYRKBYN TÄNNÄS OCH VALMÅSENS SKIFTESLAG FÖRE STORSKIFTET
1893-1898

Nr.	Fastighets nr och gårdsnamn	Fäbodvallarnas namn.	Ägare 1893 enligt hävdeförteckning
1	28 Övre Skogen	Björnvallen	Jöns Olovsson
2	21 Bergmans	Tännvallen	Olov Bergman
3	Oppgården	Troll Käringvallen	
4	2 Johannesberg	Bergvallen	Jon Larsson
5	1 Nättan	Bergvallen	Salamon Svensson
6	3 Mon	Bergvallen	Ingeborg Månsdotter
7	4 Brännan	Brännvallen	Ingeborg Månsdotter
8	8 Nylandet	Baggvallen	Svartviks AB
	24 Skansen	Medskogsvallen	Ingebrikt E. Sundin
10	24 Backen	Medskogsvallen	N.O. Näs o Co
11	22 Nordgårde	Medskogsvallen	Olov Halvarsson
12	9 Oppgårde	Medskogsvallen	Sven Svensson
13	23 Sörgårde	Medskogsvallen	Sven Jonsson
14	25 Östgårde	Grönstacksvallen	Sven Holm
15	23 Sörgårde	Grönstacksvallen	Sven Jonsson
16	17 Loken	Grönstacksvallen	Jan Jonsson Look
17	25 Östgårde	Storvålvallen	Sven Holm
18	5 Moren	Storvålvallen	Sven Ersson
19	5 Moren	Styggmansvallen	Sven Ersson
20	9 Oppgården	Oppgårdsvallen	Sven Svensson
21		Lillsätervallen	
22	5 Moren	Öyvallen	Sven Ersson
23	11 Högen	Öyvallen	Sven Olovsson
24	1 Nättan	Öyvallen	Salamon Svensson
25	22 Norgårde	Ursvallen	Olov Halvarsson
26		Myskelvallen	
27	10 Oppgården	Vålvallen	Isak Ygglund
28	5 Moren	Lillvålvallen	Sven Ersson
29	7 Myren	Lillvålvallen	Sven Persson
30	11 Högen	Lillvålvallen	Sven Olovsson
31	15 Trån	Lillvålvallen	Per Svensson
32		Fiskbäcksvallen	
33	9 Oppgården	Fiskbäcksvallen	Sven Svensson
34	10 Oppgården	Klövsvallen	Isak Ygglund
35	4 Brännan	Klövsvallen	Lars E. Brännström
36	8 Nylandet	Tovvallen	Svartviks AB
37	3 Västman	Ryvallen	Ingeborg Månsdotter
38	2 Övre Nättan	Ryvallen	Jon Larsson
39	1 Nedre Nättan	Ryvallen	Salamon Svensson
40	18 Loken	Vållingvallen	Jan Jonsson Look
41	22	Harrtjärnvallen	Per Persson, P.Olovs

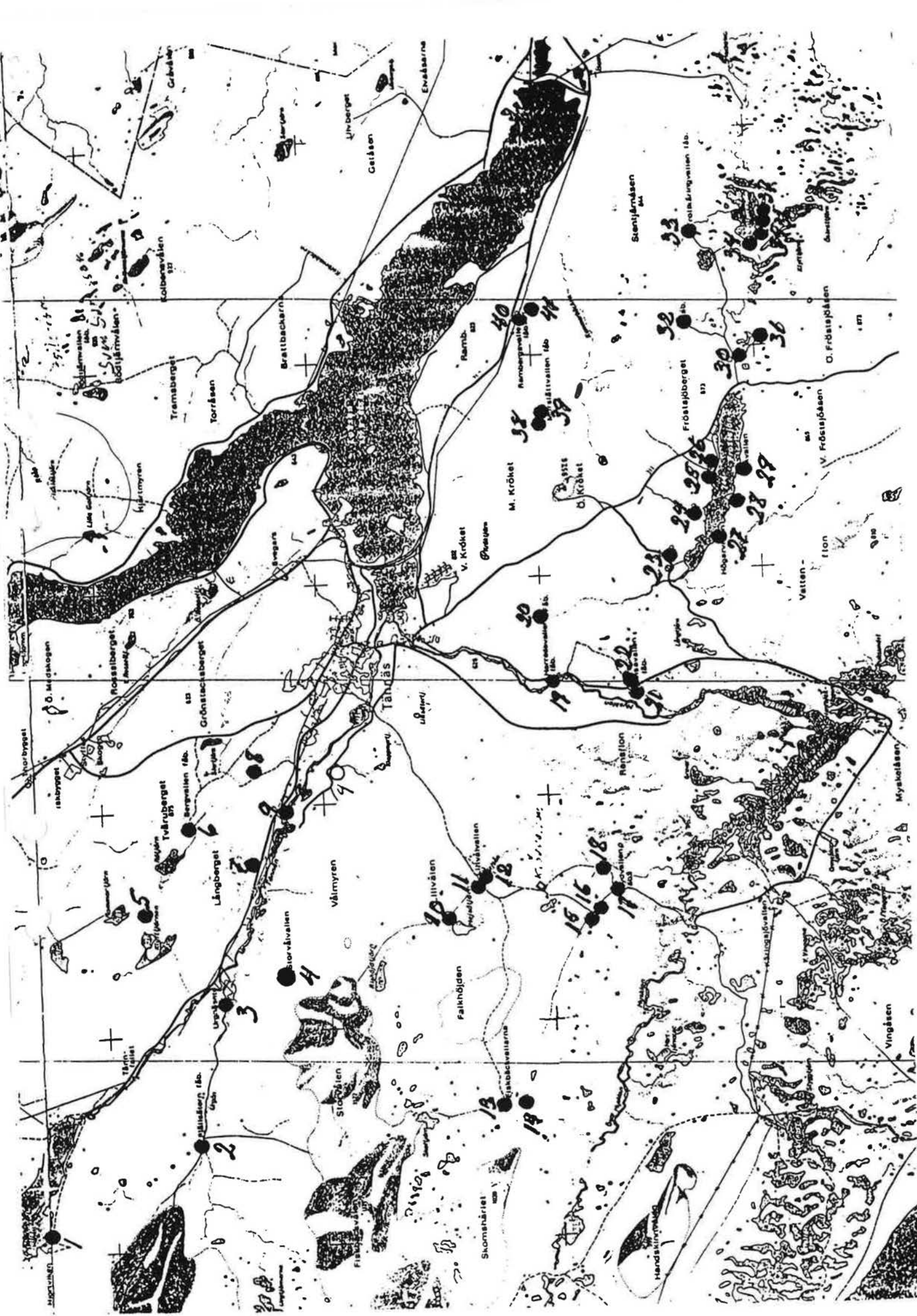
FÄBODAR TILL KYRKBYN TÄNNÄS OCH VALMÅSENS SKIFTESLAG FÖRE STORSKIFTET
1893-1898

Nr.	Fastighets nr och gårdsnamn	Fäbodvallarnas namn	Ägare 1893 enli. hävdeförteckning
42	17 Loken	Nysätervallen	Jan Jonsson Look
43	25 Östgårde	Nysätervallen	Sven Holm
44	5 Valmåsen	Rambergsvallen	Per Persson
45	2 Valmåsen	Rambergsvallen	Isak Ygglund
46	1 Valmåsen	Rambergsvallen	Hans o Sven Salamonss
47	12 Utgården	Risåsvallen	Halvar Halvarsson
48	13 Röningen	Risåsvallen	Olov Jonsson Holm
49	2 Övre Nättan	Fredsjövall södra	Jon Larsson
50	1 Nedre Nättan	Fredsjövall	Salamon Svensson
51	3 Västmon	Fredsjövall	Ingeborg Månsdott
52	8 Nylandet	Fredsjövall	Svartviks AB
53	10 Oppgården	Fredsjövall	Isak Ygglund
	17 Loken	Fredsjövall	Jon Jonsson Look
55	5 Moren	Fredsjövall norra	Sven Ersson
56	17 Loken	Fredsjövall	Jan Jonsson Look
57	24 Backen	Fredsjövall	N.O. Näs o Co
58	18 Loken	Fredsjövall	Kronan
59	24 Skansen	Fredsjövall	Ingebrikt Sundin
60	2 Valmåsen	Fredsjövall	Isak Ygglund
61	5 Valmåsen	Fredsjövall	Per Persson
62	4 Valmåsen	Fredsjövall	Jon o Sven Svensson
63	3 Valmåsen	Fredsjövall	Jon o Sven Svensson
64	19 Östgårde	Fredsjövall	Hans Östensson
65	22 Nordgårde	Fredsjövall	Olov Halvarsson
66	23 Sörgårde	Fredsjövall	Sven Jonsson
67	6 Västra Myren	Fredsjövall	Hans Ingebrikt Fund
68	16 Trån "Cuba"	Fredsjövall	Jan Jonsson
69	15 Trån	Fredsjövall	Per Svensson
70	7 Östra Myren	Fredsjövall	Olov Persson
71	14 Torpet	Fredsjövall	Gullik Olovsson
72	13 Utgården	Fredsjövall	Olov Jonsson
73	13 Utgården	Fredsjövall	Halvar Halvarss
74	11 Högen	Stentjärnvall	Sven Olovsson
75	19 Östgårde	Stentjärnvall	Hans Östensson
76	21 Bergmans	Stentjärnvall	Olov Bergman
77	1 Valmåsen	Stentjärnvall	Hans o Sven Salamons
78	12 Utgården	Hällvallen	Halvar Halvarsson
79	13 Utgården	Hällvallen	Olov Jansson
80	26 Myskelåsen	Tandsjövallen	Kronan
81	26 Myskelåsen	Brändstötullen	
82	27 Fjättdalen Gunnars	Håvallen	Jon o Olov Olovsson
83	27 Fjättdalen Gunnars		Jon o Olov Olovsson

FÄBODAR TILL KYRKBYN TÄNNÄS OCH VALMÅSENS SKIFTESLAG EFTER
STORSKIFTET 1893-1898

Nr	Fastighets nr	gårdens namn	Fäbovallarnas namn	Ägare eller arrendat
1	36	Oppgården		Salamon Bergman Å
2	1	Nättan	Fjällsätern	Sven o Oskar Bergman Å
3	1	Nättan	Urgnåsvallen	Sven o Oskar Bergman Å
4	5	Moren	Storvålvalen	Manfred Svensson Å
5	3	Hans Backa	Klyfttjärnvallen	Hans Eskilsson Å
6	6	Västra Myren	Bergvallen	Jenny o Kurt Jonsson Å
7	10	Oppgården	Karl Persvallen	Karin Sandvold Å
8	49	Torpet	Källmyrvallen	Allan Thomsson Å
9	14	Torpet	Sågvallen	Gustav Ingebriktsson
10	18	Uti Bergs	Bergvallen	Gustav Berg
11	4	Tomtan	Lillvålvalen	Olov Jonsson
12		Oppgården	Lillvålvalen	Lars Persson Å
13	7	Östra Myren	Fiskbäckvallen	Jon Olovsson Å
14	48	Trån	Fiskbäckröstan	Ingebrikt Fundin Å
15	49	Torpet	Tovvallen	Allan Thomsson
16	14 ³	Torpet	Tovvallen	Gustav Ingebriktsson
17	47 ¹		Ryvallen	Karl-Manfred Jonsson
18	4	Mon	Ry Movallen	Svea Fahlén
19	13 ⁷	Johan Ers	Harredavallen	Emil Sundin
20	24	Backen	Nysätervallen	Karl Larsson Å
21		Utgården	Risåsvallen	Johan Adolf Jonsson
22	51 ¹	Utgården	Risåsvallen	Anna Persson
23	25 ³	Uti Mångs	Månsvallen	Matts Semmingsson
24	25 ²	Gårde		Karin Bäckström
25	22	Tjärnbräcka	Fredsjövallen	Olov o Karl-Erik Olovsson
26	50 ¹	Tjärnbräcka	Fredsjövallen	Bengt Eskilsson
27	52 ¹	Högen	Högarvallen	Svea o Fritz Svensson
28	22 ⁵	Stampen	Stampvallen	Anna Nilsson
29	17 ⁶	Loken	Lokvallen	Helmer Look
30	16 ¹	Cuba	Cubavallen	Jonas Svensson Å
31	24 ¹	Skansen	Skansvallen	Elin Sundin
32	43 ¹	Nylandet	Östensvallen	Sven Jonny Larsson
33	46 ¹	Röningen	Trollkäringvallen	Johan Dahlgren
34	21 ⁶	Rösta	Stentjärnvallen	Oskar Sundin
35	21 ¹	Bergmans	Stentjärnvallen	Kurt Bergman
36	20 ³		Stentjärnvallen	Ingemar Bergman
37	20 ²	Väst på Volla	Stentjärnvallen	Henry Myhr
38	7 ³	Ut på Näsa	Morslättvallen	Olov E Sundin Å
39		Valmåsen	Morslättvallen	Jonas o Per Larsson
40	13	Valmåsen	Rambergsvallen	Hjertrud Hansson Å
41	12	Valmåsen	Rambergsvallen	Sven Salamonsson

1 Inlaga 1995-10-14

2 Inlaga 1995-10-24

3

4 Inlaga 1996-02-08

5 Inlaga 1996-02-12

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

SVEGS TINGSRÄTT

Ink 1995 -10- 1 6

T88/90 CT 70/91, T85/95

Aktbil 1885

Svegs tingsrätt

1995-10-14

Mål nr T 88/90, T 70/91 och T 85/95

I anledning av samebyarnas genmäle avseende fastighetsägarnas sakframställning om tiden 1880 – 1900 (De första renbeteslagarna) får fastighetsägarna anföra följande.

Samebyarna vitsordar, att innebörden av JP 6 § är, att ny rätt på grund av urminnes hävd inte kan uppstå efter 1972, men hävdar att det är en fråga för rättstillämpningen att utvärdera betydelsen av fortsat hävd efter 1972 då rättighet för tid dessförinnan satts ifråga.

Fastighetsägarna går gällande, att lagstiftningen är klar. Institutet urminnes hävd har utmänstrats ur nya jordabalken. Ny rätt kan alltså inte uppkomma efter 1972. Den rätt som någon ägde på grund av äldre regler skulle däremot inte rubbas. Därför intogs en regel med den innebörden i JP 6 §.

Med Fjätens område (1882 års kommittéerade, sid 57) torde avses trakten kring Storfjäten, vilket ligger utom omstämt område.

I anledning av samebyarnas påpekande avseende aktbil 807, bil. 23, att de inte vet hur frågan var ställd samt saknade det yttrande länsmannen i Hede hänvisar till, får fastighetsägarna anföra följande.

Vad gäller frågeställningen citeras KB:s svar till kommittéerade: " I fråga angående vid hvilka af länets renbetesfjell det förhållande eger rum, att lapparne för vintern söka bete åt renarne utanför fjellets område, derom jemte annat Herrar Komiterade i skrifvelse den 1 December sistlidet år äskat upplysning, har från vederbörande kronolänsmän Landshövdinge Embetet infordrat och får äran härmed öfverlemna rapporter".

Vidare citeras Undersåkers kronolänsmans svar: " På grund av Konungens befallningshafvandes skrifvelse den 4de i denna månad i fråga om dels vid hvilka fjell lapparna för vintern söka bete för renarna utom fjellets område, dels om den tid då lapparna för sagda ändamål pläga begifva sig utom fjellen, dels och om de trakter, å hvilka lapparna under flyttningen vanligen

uppehålla sig, får jag vördsammast meddela följande upplysningar". Alla länsmanuskontoren fick samma förfrågan.

Det av kronolänsmannen i Hede omnämnda brevet av den 9 december 1882 bifogas och åberopas med samma bevistema som övriga brev (1.3.3). Av brevet framgår, att inget bete med ren förekom inom Hede socken utöver tillfälligt bete på Särvfjället.

Sveg den 16 oktober 1995

Leif Andersson

Nils Larsson

Mål nr T 88/90, T 70/91 och T 85/95

I anledning av samebyarnas genmäle avseende fastighetsägarnas sakframställning om tiden 1880 – 1900 (De första renbeteslagarna) får fastighetsägarna anföra följande.

Samebyarna vitsordar, att innebörden av JP 6 § är, att ny rätt på grund av urminnes hävd inte kan uppstå efter 1972, men hävdar att det är en fråga för rättstillämpningen att utvärdera betydelsen av fortsat hävd efter 1972 då rättighet för tid dessförinnan satts ifråga.

Fastighetsägarna går gällande, att lagstiftningen är klar. Institutet urminnes hävd har utmånstrats ur nya jordabalken. Ny rätt kan alltså inte uppkomma efter 1972. Den rätt som någon ägde på grund av äldre regler skulle däremot inte rubbas. Därför intogs en regel med den innebörden i JP 6 §.

Med Fjätens område (1882 års kommittéade, sid 57) torde avses trakten kring Storfjäten, vilket ligger utom omstämt område.

I anledning av samebyarnas påpekande avseende aktbil 807, bil. 23, att de inte vet hur frågan var ställd samt saknade det yttrande länsmannen i Hede hänvisar till, får fastighetsägarna anföra följande.

Vad gäller frågeställningen citeras KB:s svar till kommittéade: " I fråga angående vid hvilka af länets renbetesfjell det förhållande eger rum, att lapparne för vintern söka bete åt renarne utanför fjellets område, derom jemte annat Herrar Komiterade i skrifvelse den 1 December sistlidet år äskat upplysning, har från vederbörande kronolänsmän Landshövdinge Embetet infordrat och får äran härmed öfverlemna rapporter".

Vidare citeras Undersåkers kronolänsmans svar: " På grund av Konungens befallningshafvandes skrifvelse den 4de i denna månad i fråga om dels vid hvilka fjell lapparna för vintern söka bete för renarna utom fjellets område, dels om den tid då lapparna för sagda ändamål pläga begifva sig utom fjellen, dels och om de trakter, å hvilka lapparna under flyttningen vanligen

uppehålla sig, får jag vördsammast meddela följande upplysningar". Alla länsmanskontoren fick samma förfrågan.

Det av kronolänsmannen i Hede omnämnda brevet av den 9 december 1882 bifogas och åberopas med samma bevistema som övriga brev (1.3.3). Av brevet framgår, att inget bete med ren förekom inom Hede socken utöver tillfälligt bete på Särvfjället.

Sveg den 16 oktober 1995

Leif Andersson

Nils Larsson

Svegs tingsrätt

Mål nr T 88/90, T 70/91 och T 85/95

I anledning av tingsrättens senaste sakägareförteckning får fastighetsägarna anföra följande.

Nr 203, 234, 241, 243 och 244: Fastigheterna ägs och ägdes vid tidpunkten för stämningsansökan av AB Iggesunds Bruk. Tyvärr har genom felskrivning i sakägarförteckningen angivits nu berörda personer som ägare. Fastigheterna omfattas rätteligen av AB Iggesunds Bruk återkallelse. För det fall Tingsrätten inte delar det synsättet återkallas härmed angivna personers talan.

Nr 448 och 450: Fastigheterna har överlåtits till Lena Norberg och Lorentz Norberg. De önskar överta överlåtarnas talan i målet. Lena Norberg har ingivit fullmakt direkt till tingsrätten. Lorentz Norbergs fullmakt kommer att inges inom kort.

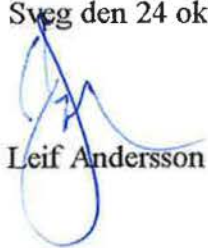
Nr 543: Fastigheten har överlåtits. Jag har inte lyckats få besked om nya ägarna önskar överta överlåtarens talan i målet. Talan återkallas.

Nr 658, 662 och 666: Nya delägarna önskar överta tidigare delägars talan. Fullmakt från Owe Svensson bifogas. Fullmakt från Sven-Åke Jonasson inges inom kort.

Fastighetsägarna bifogar fastighetsvis sakägarförteckning. Den är dessvärre inte uppdaterad med de allra senaste förändringarna.

Förteckningen anger fastighetsinnehav, efter vilket fastighetsägarna fördelar rättegångskostnaderna. Efter de två senaste återkallelserna uppgår antalet fastighetsinnehav till 398. Längst till höger har angivits inom vilket av samebyarna angivet område fastigheten är belägen.

Sveg den 24 oktober 1995

Leif Andersson

L E F

Malen till
notparten

TILL

Lars Sundin

FAX NR

070-12 06 30

FRÅN

Lux Andersson

ADRESS: RADHUSGATAN 46

TEL. 063-145910

831 34 ÖSTERSUND

FAX. 063-145911

TEXT

Jag har ännu ej erhållit den
sambyråns registeranmälanstämningen.
Nu kan jag inte ta emot
den längre, så du eller någon
på er sida att vi får den
på annat sätt.

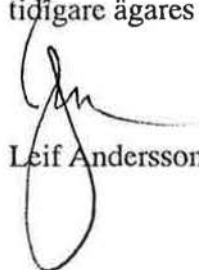
ANTAL SIDOR INKL. DENNA

Svegs tingsrätt
Box 205
842 22 SVEG

1996-02-08

Mål nr T 88/90, T 70/91 och T 85/95

Jag vill informera om att Vemdalens Kyrkby 12:20 (nr 535) numera ägs av Thomas Bäck, Vemdalens Kyrkby 43:8 (nr 536). Den nya ägaren önskar överta tidigare ägares talan i målet. Fullmakt finns tidigare ingiven.

Leif Andersson

Svegs tingsrätt
Mathias Wiberg
Fax 0680 - 126 64

1996-02-12

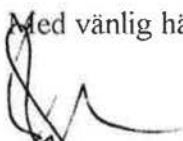
Renbetesprocessen

Jag bifogar fullmakt i original från Lorentz Norberg (nr 448 och 450), fastigheterna Funäsdalen 78:1 och Kyrkbyn 7:7.

Vad gäller Sven Jonasson (nr 658, 662 och 666) kan konstateras att Jonasson påtecknat den ursprungliga fullmakten avseende fastigheterna.

Denna inlägga skickas såväl med fax som i original.

Med vänlig hälsning

Leif Andersson

KVITTO

SESSION NR. = 988

12/02/96 11:06

ID=LRF JURIDISKA BYRÅN AB

DATU	TID	SÄ/MO TID	MOTSTÄENDE FAX ID	LÄGE	SIDOR	RESULT	
12/02	11:05	00'37"	0680 12664	ECM-S	02	OK	0000

Svegs tingsrätt
Box 205
842 22 SVEG

1996-02-12

Mål nr T 88/90, T 70/91 och T 85/95

På förekommen anledning får jag härmed återkalla Thomas Bäckes begäran att överta tidigare ägares talan avseende Vemdalens Kyrkby 43:8.

Med vänlig hälsning

Leif Andersson

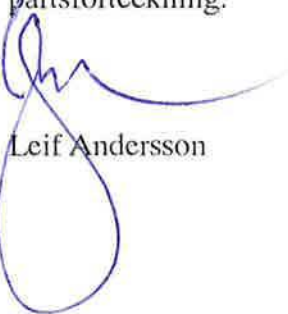
Svegs tingsrätt

1996-02-14

Fax 0680 - 126 64

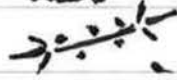
Renbetesprocessen, mål nr T 88/90 m fl

På förekommen anledning meddelas, att ingen tingsrättens åtgärd påkallas i anledning av inlagan den 18 januari 1996 beträffande nr 566 i tingsrättens partsförteckning.

Leif Andersson

Sten Ekstrand 1996-02-18

färdig dom ; inges ändring

återhåller = som nu inges har
hant = status quo ;

lättnad för te - annars måste
de nästa åtgärder ;

I 15 för hand med att vi s öppna den
idag så för nya den åtgärder

VISA F=HÄRJEDALEN ÖVERHOGDAL 16:6 S=1,4,5,7,8,12,16-17,19,21-25
 1 AKTUALITETSDATUM IR 1997-05-16
 4 TIDIGARE BETECKNING DATUM AKTBETECKNING
 Z-ÖVERHOGDAL KYRKBYN 16:6 1971-11-04 23-RÄT-990
 Z-ÖVERHOGDAL ÖVERHOGDAL 16:6 1992-06-03 2380-92/20
 5 URSPR HÄRJEDALEN ÖVERHOGDAL 16:3
 8 AREAL OMR SUMMA HA LAND HA VATTEN HA
 TOT 22,41 22,41
 16 AVSKMA HÄRJEDALEN ÖVERHOGDAL FRÅN SAMF DEL AV 1:14,16:12
 17 RÄTTIGHETER REDOVISNING AV RÄTTIGHETER KAN VARA OFULLSTÄNDIG
 19 TAXERV S:A 104.000 BYGGNV 13.000 TYP:120
 21 LAGFART INSKR.DAG AKT
 470908-1188 NILSSON,ING-MARIE 1988-06-29 127
 KUMLAG 9 723 42 VÄSTERÅS
 FÅNG:ARV 1988-05-24
 ANM:ÖVR FÅNG 92/377
 24 INTECKNINGAR MM
 BESVÄRAS EJ AV SÖKT ELLER BEVILJAD INTECKNING ELLER INSKRIVNING
 *****UTSKRIFT 1997-05-20 SL

VISA F=HÄRJEDALEN <VEMDALENS KYRKBY> 20:5 S=1,4,5,7,8,12,16-17,19,21-25
1 AKTUALITETSDATUM IR 1997-05-16
4 TIDIGARE BETECKNING DATUM AKTBETECKNING
Z-VEMDALEN KYRKBYN 20:5 1992-06-03 2380-92/20
5 URSPR HÄRJEDALEN VEMDALENS KYRKBY 20:3
8 AREAL OMR SUMMA HA LAND HA VATTEN HA
TOT 314,2460 314,2460
12 ANDEL
I GA HÄRJEDALEN VEMDALENS KYRKBY GA:15-16
16 AVSKMA HÄRJEDALEN HÅN FRÅN SAMF DEL AV 43:1,FRÅN SAMF DEL AV 47:1,FRÅN SAM
DEL AV 48:1,FRÅN SAMF DEL AV 49:1,HÄRJEDALEN VEMDALENS KYRKBY 20:7-
20:17,FRÅN SAMF DEL AV 61:1,FRÅN SAMF DEL AV 67:1,FRÅN SAMF DEL AV
108:1,FRÅN SAMF DEL AV 110:1,FRÅN SAMF DEL AV 112:1,FRÅN SAMF DEL A
113:1
17 RÄTTIGHETER SE ÄVEN RÄTTIGHETSREDOVISNINGSSYSTEMET
TILLK GM OFFICIELL ÅTG RÄTTIGHET
SERV LAST VÄG I SAMFÄLLD VÄGMARK FÖR 23-VEM-155.1
HÄRJEDALEN VEMDALENS KYRKBY
20:8,20:13
VÄG I SAMFÄLLD VÄGMARK FÖR 23-VEM-847.1
HÄRJEDALEN VEMDALENS KYRKBY
20:13

*FOR

VISA F=HÄRJEDALEN <VEMDALENS KYRKBY> 20:5 S=1,4,5,7,8,12,16-17,19,21-25
REDOVISNING AV RÄTTIGHETER KAN VARA OFULLSTÄNDIG

19 TAXERV SAMTAX S:A 234.000 BYGGNV TYP:110
I DEN SAMTAXERADE ENHETEN INGÅENDE FASTIGHETER:HÄRJEDALEN VEMDALENS
KYRKBY 20:5,20:7

21 LAGFART INSKR.DAG AKT
370718-8433 KALLIN,KJELL ERIK 1986-07-23 131
SVEDSGÅRDEN 173 790 23 SVÄRDSJÖ
FÅNG:KÖP 1985-05-21
ANM:ÖVR FÅNG 86/2359
GRUPPINFORMATION:UTVIDGAD FÖRKÖPSRÄTT (SFS 1987:973)

24 INTECKNINGAR MM INSKR.DAG AKT
S:A SÖKTA INT (1 ST) KR 21.886
01 21.886 KR 1921-09-22 1
GÄLLER I HÄRJEDALEN VEMDALENS KYRKBY 20:5
BELOPP 26/5,RELAX 33/315,33/648,41/490
S:A SÖKTA INT (1 ST) KR 21.886

*****UTSKRIFT 1997-05-20 SL
*BRY

VISA F-HÄRJEDALEN <VEMDALENS KYRKBY> 20:7 S=1,4,5,7,8,12,16-17,19,21-25
1 AKTUALITETSDATUM IR 1997-05-16
4 TIDIGARE BETECKNING DATUM AKTBETECKNING
Z-VEMDALEN KYRKBYN 20:7 1992-06-03 2380-92/20
5 URSPR HÄRJEDALEN VEMDALENS KYRKBY 20:5
8 AREAL OMR SUMMA HA LAND HA VATTEN HA
TOT 0,12 0,12
17 RÄTTIGHETER REDOVISNING AV RÄTTIGHETER KAN VARA OFULLSTÄNDIG
19 TAXERV SAMTAX S:A 234.000 BYGGNV TYP:110
I DEN SAMTAXERADE ENHETEN INGÅENDE FASTIGHETER:HÄRJEDALEN VEMDALENS
KYRKBY 20:5,20:7
21 LAGFART INSKR.DAG AKT
370718-8433 KALLIN,KJELL 1986-12-29 236
SVEDSGÅRDEN 173 790 23 SVÄRDSJÖ
FÅNG:GÅV 1986-08-26
GRUPPINFORMATION:UTVIDGAD FÖRKÖPSRÄTT (SFS 1987:973)
24 INTECKNINGAR MM
BESVÄRAS EJ AV SÖKT ELLER BEVILJAD INTECKNING ELLER INSKRIVNING
*****UTSKRIFT 1997-05-20 SL

VISA F=HÄRJEDALEN ÖVERHOGDAL 12:3 S=1,4,5,7,8,12,16-17,19,21-25
 1 AKTUALITETSDATUM IR 1997-05-16
 4 TIDIGARE BETECKNING DATUM AKTBETECKNING
 Z-ÖVERHOGDAL KYRKBYN 12:3 1971-11-04 23-RÄT-990
 Z-ÖVERHOGDAL ÖVERHOGDAL 12:3 1992-06-03 2380-92/20
 5 URSPR HÄRJEDALEN ÖVERHOGDAL 12:1
 8 AREAL OMR SUMMA HA LAND HA VATTEN HA
 TOT 280,30 280,30
 17 RÄTTIGHETER REDOVISNING AV RÄTTIGHETER KAN VARA OFULLSTÄNDIG
 19 TAXERV S:A 725.000 BYGGNV TYP:110
 21 LAGFART INSKR.DAG AKT
 131130-7563 STRANDBÄCK,EDIT EMFRID 1992-09-08 386
 ST JONSG 3 C 827 32 LJUSDAL
 ANDEL:1/7
 FÅNG:ARV 1991-12-27
 220419-5735 ÖHMAN,OLLE ROBERT 1992-09-08 386
 FINBAGARV 19 128 67 SKÖNDAL
 ANDEL:1/7
 FÅNG:ARV 1991-12-27
 250620-7568 DUFVA,KARIN MÄRTA 1992-09-08 386
 KUNGSTENSG 46,II 113 59 STOCKHOLM
 ANDEL:1/7
 RSM1515 - INMATNING EJ TILLÅTEN UNDER PÅGÅENDE UTMATNING *FOR

342
 Måns Öhman

VISA	F=HÄRJEDALEN ÖVERHOGDAL 12:3 S=1,4,5,7,8,12,16-17,19,21-25	
	FÅNG:ARV 1991-12-27	
	ANM:RÄTTAT 92/4306	
	290209-7811 ÖHMAN,KJELL IVAR	1992-09-08 386
	STORG 28B 753 31 UPPSALA	
	ANDEL:1/7	
	FÅNG:ARV 1991-12-27	
	321007-7800 ÖSTLING,BIRGIT VIOLA	1992-09-08 386
	RINGV 55 827 33 LJUSDAL	
	ANDEL:1/7	
	FÅNG:ARV 1991-12-27	
	410312-9344 ENVALL,ANJA MARJA	1992-10-20 462
	MOLINSG 4 C,3 TR 827 33 LJUSDAL	
	ANDEL:1/7	
	FÅNG:GÅV 1992-08-31	
	480903-8005 KJELLIN,MARGARETA	1993-02-25 100
	NAMSOSPLAN 3 824 41 HUDIKSVALL	
	ANDEL:1/14	
	FÅNG:GÅV 1992-11-15	
	430910-7821 FEIGENBAUM,GUNILLA	1993-02-25 100
	ANDEL:1/14	
	FÅNG:GÅV 1992-11-15	

*FOR

VISA F=HÄRJEDALEN ÖVERHOGDAL 12:3 S=1,4,5,7,8,12,16-17,19,21-25

24 INTECKNINGAR MM

BESVÄRAS EJ AV SÖKT ELLER BEVILJAD INTECKNING ELLER INSKRIVNING

25 ANTECKNING

INSKR.DAG AKT

01 STÄLLFÖRETRÄDARE:290209-7811 ÖHMAN,KJELL

1992-10-15 452

*****UTSKRIFT 1997-05-20 SL

*BRY

VISA F=HÄRJEDALEN <TÄNNÄS KYRKBY> 20:3 S=1,4,5,7,8,12,16-17,19,21-25
 1 GODKÄND FR 1996-06-24 AKTUALITETSDATUM IR 1997-05-16
 4 TIDIGARE BETECKNING DATUM AKTBETECKNING
 Z-TÄNNÄS KYRKBYN 20:3 1992-06-03 2380-92/20
 5 URSPR HÄRJEDALEN TÄNNÄS KYRKBY 20:1
 8 AREAL OMR SUMMA HA LAND HA VATTEN HA
 TOT 476,2061 476,2061
 12 ANDEL
 I SAMF HÄRJEDALEN TÄNNÄS KYRKBY FS:11,S:12-30
 FASTIGHETENS ANDELAR I SAMFÄLLIGHETER ÄR INTE UTREDDA
 I GA HÄRJEDALEN TÄNNÄS KYRKBY GA:13
 16 AVSKMA HÄRJEDALEN FOLKPARKEN FRÅN SAMF DEL AV 1:1,HÄRJEDALEN FORNMINNESPAR
 FRÅN SAMF DEL AV 1:1,HÄRJEDALEN FUNÄSDALEN FRÅN SAMF DEL AV 56:1,FR
 SAMF DEL AV 58:1,FRÅN SAMF DEL AV 59:1,FRÅN SAMF DEL AV 79:1,FRÅN S
 DEL AV 104:1,FRÅN SAMF DEL AV 115:1,HÄRJEDALEN TÄNNÄS KYRKBY 20:6,
 20:10-11,FRÅN SAMF DEL AV 38:1,FRÅN SAMF DEL AV 41:1,FRÅN SAMF DEL
 42:1,FRÅN SAMF DEL AV 56:1,FRÅN SAMF DEL AV 57:1
 17 RÄTTIGHETER SE ÄVEN RÄTTIGHETSREDOVISNINGSSYSTEMET
 TILLK GM OFFICIELL ÅTG RÄTTIGHET
 SERV LAST VÄG FÖR HÄRJEDALEN TÄNNÄS KYRKBY 23-TÄN-2154.1
 20:10
 VATTENTÄKT FÖR HÄRJEDALEN TÄNNÄS 23-TÄN-2366.1

*FOR

VISA F=HÄRJEDALEN <TÄNNÄS KYRKBY> 20:3 S=1,4,5,7,8,12,16-17,19,21-25
KYRKBY 20:11

LEDN LAST STARKSTRÖM 2361-96/56.1

LEDNINGSHAVARE:HÄRJEÅNS NÄT AB

REDOVISNING AV RÄTTIGHETER KAN VARA OFULLSTÄNDIG

19 TAXERV S:A 442.000 BYGGNV 93.000 TYP:120

21 LAGFART INSKR.DAG AKT
1990-12-19 312

390602-8224 ÖSTMAN,SIGRID EIVOR

FJÄLLV 27 B 842 31 SVEG

ANDEL:1/2

FÅNG:GÅV 1990-09-29

380316-8214 ÖSTMAN,SIGURD INGEMAR

1990-12-19 312

FJÄLLV 27 B 842 31 SVEG

ANDEL:1/2

FÅNG:GÅV 1990-09-29

GRUPPINFORMATION:UTVIDGAD FÖRKÖPSRÄTT (SFS 1987:973)

24 INTECKNINGAR MM INSKR.DAG AKT

S:A SÖKTA INT (1 ST) KR 100.000

01 100.000 KR, DATAPANTBREV 1996-07-02 350

S:A SÖKTA INT (1 ST) KR 100.000

** *****UTSKRIFT 1997-05-20 SL
*BRY

? Bergman